

Dissertatio inauguralis medica, de aegrorum examinis methodo et cautelis ... / praeside Michaeli Alberti ... pro gradu doctoris ... Anno MDCCXXXI. ... subjiciet auctor respondens Christian. Sigismundus Richter.

Contributors

Alberti, Michael, 1682-1757.

Richter, Christian Sigismund, 1672 or 1673-1739.

Universität Halle.

Publication/Creation

Halae Magdeburgicae : Typis Joh. Christiani Hendelii, [1731]

Persistent URL

<https://wellcomecollection.org/works/xa8dseny>

License and attribution

This work has been identified as being free of known restrictions under copyright law, including all related and neighbouring rights and is being made available under the Creative Commons, Public Domain Mark.

You can copy, modify, distribute and perform the work, even for commercial purposes, without asking permission.

Wellcome Collection
183 Euston Road
London NW1 2BE UK
T +44 (0)20 7611 8722
E library@wellcomecollection.org
<https://wellcomecollection.org>

DISSERTATIO INAUGURALIS MEDICA,
DE

AEGRORUM

EXAMINIS METHODO ET CAUTELIS,

Quam,

AUSPICE DEO PROPITIO,
Et Consensu atque Auctoritate Gratosæ Facultatis Medicæ,
IN ALMA REGIA FRIDERICIANA,

P R Æ S I D E

N. D. MICHAELE ALBERTI,

CR. MAJ. REG. BORUSS. AULICO ET CONSIST. MAGDEB. CON-
SILIARIO, MED. ET PHILOS. NATUR. PROFESSORE PUBL. ORDIN. ETC.

DECANO SUO SPECTATISSIMO,

omino Patrono, Præceptore ac Promotore suo omni honoris cultu prosequendo,

PRO GRADU DOCTORIS

AMISQUE IN MEDICINA HONORIBUS ET PRIVILE-
GIIS DOCTORALIBUS LEGITIME IMPETRANDIS,

HORIS LUOCOQUE CONSVETIS,

ANNO MDCCXXXI. D. MART.

PUBLICÆ AC PLACIDÆ ERUDITORUM VENTILATIONI
SUBJICIET

AUCTOR RESPONDENS

CHRISTIAN. SIGISMUNDUS Richter,
HALENSIS - MAGDEBURGICUS.

HALÆ MAGDEBURGICÆ,

TYPIS JOH. CHRISTIANI HENDELII, ACAD. TYPOGR.

Digitized by the Internet Archive
in 2019 with funding from
Wellcome Library

<https://archive.org/details/b30778207>

CAPUT PRIMUM

De necessitate Examinis in statum ægrotantium, ejus conditione & requisitis generatim.

§. I.

Medici rationalis in eo princeps vertitur officii cardo, ut morbos non præservet tantum, sed & præsentis congrua arte amoliat. Hæc congrua morborum præservatio & curatio multum tacite supponit. Utrumque fieri nequit sine solidissima causarum cognitione. Ubi quidem in morbis præcavendis facilius proceditur, dum sufficit plerumque theoretica tantum causarum, quæ morbos inducere varie valent, scientia, ex qua, quid omittendum huic vel illi individuo, quid suscipiendum, formatur consilium. Posterius vero, nempe morborum curatio practica, res est difficilior & longe momentosior. Neque enim causæ ita constanter & ordinate occurrunt, uti quidem in libris conscribuntur, nec, quod plus est, ita cadunt in sensus, uti hauriuntur ex auctoribus: sed tantum earum causarum certi effectus ab ipsis producti, qui medicis audiunt symptomata, & a quibus desumuntur morborum signa.

§. II.

Effectus hi, ut ut sensibus obvii, ita tamen comparati sunt, ut nec constanter ab eadem causa morbifica iidem producantur, sed valdopere sæpe differant; nec proinde semper eandem causam supponant, cum unius effectus plures possint esse causæ e. g. spasmi, epilepsia, lipothymia, apoplexia, febres, sub certis effectibus seu signis occurrunt, causis interim eorum occultis, quæ possunt esse diversissimæ. Quare nec ex horum pathematum signis & symptomatibus ad certam causam concludere sine erroris metu medico licet. Sisto exemplum. spasmus producitur per & propter plethoram, sed non semper. Hinc, si quis in quolibet spasmo plethoram tanquam ejus causam hariolari vellet, magnum sane erraret errorem. A multis enim adhuc aliis efficitur. Defectus ipse sanguinis spasmus generat. Sic in vicem versam,

plethora est spasmodum causa, spasmus autem forte sub malo hypochondriaco-hysterico in hoc vel illo individuo, reliquum tamen plethorico, non adeo adsunt, sed majoribus potius languoribus, artuum gravitatibus, &c. compensantur; si hic quis concluderet, ideo non adest plethora, simili deciperetur modo. Plethora enim præter spasmos centum alios effectus inducit.

§. III.

Adeoque in aprico positum est, effectus morbosos vel symptomata non constanter de hac vel illa causa specificè testari. Sic angustia pectoris, spirandique difficultas, non semper arguit causam sanguineam, congestionis humorum ad pectus. Præter ea causæ morborum dantur tacitæ, leniores, occultæ, ejusdem generis effectus, vix conspicuos, crassos sensus ne quidem ferientes, successivos eosdem inducentes.

§. IV.

Symptomata insuper morbis accedunt & effectus diversissimi, nec ab ipsa inhærentis morbi causa producti, qui accedunt tantum ab aliis alienis causis, a morbo primario remotis, nec in ipso sæpe corpore hærentibus v. g. in initio febrium acutarum sæpe vehementer instant nausea & vomitus, non ex causa febrili, sed ex incongruo in hoc statu regimine, potu frigido, membrorum neglecta obfectione &c. quale quid præcipue in purpuratis, petechialibus &c. observatur. Iam si quis medicus arcessitus & de hoc effectu sollicitatus, ex præsentia vomitus judicare vellet, ideo causa morbi consistit in vitio primarum viarum; siquidem hoc symptoma tunc præ reliquis maxime urgeret & valida salina, acria, stimulantia, vel plane emetica, aut purgantia, propinare auderet, in quam quæso incideret una cum ægroto miseriarum charybdim. Et sic facile confusio etiam inter symptomata & causas ob earum variam cum aliis complicationem contingere potest, & revera contingit, si solis phænomenis, in sensus incidentibus, fidem haberet medicus, nec altius statum morbi scrutaretur. Ut alias plures considerationes omittam.

§. V.

Generaliter jam ex his patebit paullulum pensitanti necessitas examinis in statum ægotantium, ut ipse medicus, quantum fieri unquam potest, accuratissime in singula morbi symptomata, phænomena, accidentia, eorundem connexiones, causasque inquirat, præsentia sic examinet, ponderet, inter se conferat, ut morbus nullo modo confundatur, de absentibus autem metuat, probabiliter suspicetur, aut, quando ab ægrotis, uti sæpe fit, non recensentur, in ea inquirat; quo cum sufficienti ratione, bona conscientia & fundato iudicio morbi suscipere queat curationem, neque ex falsis suppositis signis,

mor-

morbum falsum, falsamque habeat causam, falsum sic se ipsum & ægrotum.

§. VI.

Eo magis a parte medici illucescit necessitas practicæ hujus inquisitionis, si præterea specialissime consideretur, quantum medicus in se habeat obligationis ratione conscientiæ; quippe gravissimam reddet Deo rationem, quicumque ex imperitia, pigritia, negligentia, neglecta accurata morbi pensitatione, sua sic culpa ægrum trucidat. Fama & fortuna medici fere tota inde dependent. Et, quomodo medicus, si requiratur, sub medicorum aliorum concursu, suam de morbo mentem explicabit, nisi ejus statum probe ante habeat cognitum, quomodo se defendet, si in lethali eventu, ejus accusetur reus, & interim sub cura habuerit attentissimos inspectores, nisi & ex minutissimis morbi circumstantiis, genio ac indole, suam palam faciat integritatem ut demonstret primo, quis morbus fuerit, idque ex observatis symptomatibus probet, deinde, quid pro causa habuerit, quæ huic causæ posuerit remedia, demonstret causæ veritatem ex phænomenis singulis, & ultimo fatalis eventus culpam omni justa specie ex se devolvat. Nonne meretur talis medicus, qui sine inquisitione statim in curam ruit, & idem facit, quod iniqui iudices, qui ante, quam de causa bona aut mala clientum cognoverint, statim ab executione inchoant, & post hanc primum, in mentem venire sinunt causæ scrutationem, imprudentis, incauti, temerarii, nomen. Empirice, eoque pejus, impie agit & proterve, quisquis sine accuratissimo Examine status ægrotantium, curam suscipere audet, aut nonne vanus est, rudis & indoctus, qui plebejorum & vetularum ad instar cogitet, quod in quibusvis morbis polleat præstantissimis remediis, quæ & sine inquisitione, ipsa causam morbi inquirerent & curarent.

§. VII.

Medici, vel per multos annos practici, hoc examine supersedere nequeunt, nedum, qui recens plane inchoat praxeos arduum exercitium. Pro vano, arrogante, inconsiderato, & medicinæ parum gnaro nonne habendus esset, qui sibi aut aliis persuaderet, se tantam artem callere, ut sine multo examine, statim illico, quasi oculis lynceis ad intimos latitantes corporis recessus pervagantibus, totum internum & externum patientis statum exhaustire valeat. *Er könne dem Patienten alles ansehen, wisse, was ihm fehle, habe nicht nöthig viel zu fragen, darin bestünde eben die Kunst.* In quem censum etiam conjiciendi sunt, qui ex urina sola sciote, temere & gloriose gestiunt omnem corporis labem hariolari sanitatisque vitia.

§. VIII.

Verum quidem est, & ambabus largior, dari morbos, dari casus, ubi non adeo operosa inquisitione opus est; sed neque tamen hoc, scilicet cura sine præmissa inquisitione, sine vitii nota conceditur, & supponi potest, nisi in talibus, qui ex multiplici, quotidiana, concatenata, nec interrupta praxi casuum similitudinem, copiamque acquisiverunt pariter ac in genere experientiam. Juniores medici etiam in levioribus morbis in omnes circumstantias inquirere debent, quia non tot casus similes secundum plurima phænomena in animo habent, nec adeo in perspicendis omnibus brevi & quasi momento rerum connexionibus exercitati esse possunt. Hinc tales omni reprehensione digni, qui illico, ac vocantur a lægrotum, postquam ejus querelas animo vix quidem attento perceperunt, statim ad chartam confugiunt, & medicamina propinant. Ipsi se adstantibus reddunt suspectos.

§. IX.

A parte patientis autem non minus necessitas huius examinis clara est, & demonstratu facilis. Constat primo, multos morbos fingi, ab infantibus, pueris, adultis, & ab his ob varias sæpe causas & fines. Medicus arcessitus, si hunc fictum morbum pro vero habet, nec inquit, ut debet, hinc ex miris gesticulationibus varia periculosa nuntiat, multis medicamentis insistit, anxium se præbet ac operosum, primum agit in cassum. Deinde, nonne ipsis his fictis ægris præcipue adultioribus, astutis ut plurimum, suam imperitiam & imprudentiam clarissime detegit, qui nihil ægrotantes, ipsum certe risu, & admiratione excipient; & hoc eo magis & ab aliis ipsi accidet, si vel ægroti putati sponte, aut coacti dolum detegant, vel ab alio medico vocato, si medicamenta figmenta curare non possunt, eoque attentiore detegatur. Nonne habebit, de quo suffundatur rubore, ibi nec valebit; *Sy mer hätte das denken sollen.* Omnino cogitare debuisset, & potuisset, si inquisivisset in ea, quæ morbi præsentiam declarant accuratius, nec oculos solos & aures habuisset testes omni fide maiores, tunc irridebitur ab ægroto ficto simul & semel sano, ab adstantibus, irridebitur a medico fictionis detectore, irridebitur ab aliis. Pariter a multis dissimulatur morbus & ægri symptomata vel negant, vel occultant, ac firmiores haberi volunt, quam revera sunt, ad minuendum liberorum, cognatorum, parentum, coniugum, amicorum moerorem. Adfectant appetitum, vires, hilaritatem animi. Si his omnibus medicus fidem haberet, fide medica non foret dignus, qui se & alios falli pateretur. Sæpe ægroti patientiores non multum conqueruntur, & si medicus non plus ex iis quæreret, quam confitentur, male actum foret de ægro.

Ejus-

Ejusmodi certe individua medicum sæpe etiam de reliquo adæquatum reddere possunt securum. Sic multi nihil laborare persuasi, medicamenta renuunt, & instant, **Der medicus möchte sie doch mit Arzneien verschonen, es fehle ihnen nichts;** ubi certe necessitatis est, ut medicus sollicite inquirat, an etiam morbi talis status sit, qualis putatur ab ægrotis; alias si petitis talium, præcipue sub febribus, annueret & medicus omni bona fide, sine fide morbi eventum adduceret calamitosum. Medicus potius inquirat, an hoc vel illud bene se habeat, quomodo in hoc vel illo actu natura se gerat &c. & sic demonstret ægroto periculi latitantis gravitatem. Ægroti sæpe nesciunt, quid ipsis desit, nec loqui possunt, adstantes etiam nihil aliud proferre sciunt, quam, **sie wüßten nicht, wie es mit den Patienten zugehe, was ihn so überfallen.** Idque quo magis metu, timore, anxietate perculsi, caussarum & circumstantiarum mentionem iniicere nequeunt. Si & hic medicus, quid quærere debeat, vocatus nesciret aliud, quam audiverit ex ægroto, rerum foret status profecto in angustissimis. Ulterius hoc explicari posset, si permitteret instituti ratio, nec res perse loqueretur.

§. X.

Non sufficit autem ad inquisitionem, ut eam tantum ante curam instituat, sed examinandus est æger ante curam, in cura, & post curam. Non sufficit, ut medicus in generalia signorum, caussarum generalium, reliquique status constitutionem in genere, inquirat, sed præcipue in periculosis, acutis malignis febribus in omnes circumstantias vel minimas, quantum fieri potest, specialius & specialissime examinet, non semper verbis solum, sed & suis oculis, auribus statum tacite ægrotantis hauriat. Unicum sæpe adest morbi phænomenon, quod a medico præter visum totam curam protrahit, ne dicam sæpe subvertit. Nec sufficit solius morbi pervestigatio in tali casu, sed requiritur status etiam externi, in quo æger versatur, examen, an instructus sit sufficienti cura, an ita sit comparatum cum eo, ut in debito regimine se continere queat, quales habeat ipsum curantes, an etiam illi sint iustæ conditionis. **Es kommt das meiste in gefährlichen Krankheiten auf die Wärter mit an.** Examinandi proinde sunt famuli, ministri, chirurgi, clysteres qui adplicarunt, & cognati. Præcipue quando æger præ impotentia non multum loqui potest, & dum illi, qui ipsum magis circumstant, de morbi mutationibus, varioque patientis habitu eo curatius debent & possunt cognoscere, quam medicus, qui per vices tantum accedit. Paucis: examinanda sunt singula, quæ ullo modo ad patientem attinent, & ad eius vel curam, vel positive, vel remotive, vel in tantum facere videntur in morbis arduis gravibus.

busque. Quemadmodum hæc ex ulteriori dissertationis deductione patebunt.

§. XI.

Requisita medici, qui examinare debet, sunt omnia, quæ supponuntur in medico pio conscientioso & erudito. Dijudicari fere exinde medici potest & solet scientia & diligentia practica, si ipsum audias inquirere in statum morbosum. Hæc enim inquisitio eo maiorem supponit medicam cognitionem solidam, firmam, ac propriam, nec mutuata, quo magis illa est extemporanea. Exposcit maiorem dexteritatem, maius exercitium, hæc casuum resolutio ex tempore instituenda, maiorem præterea iudicii habitum ex circumstantiis vel certo vel probabiliter concludendi requirit, & mentis præsentiam, quam illa, quæ fit in charta, ubi nec tempore destituitur sufficienti medicus, nec reliquis adminiculis, ubi etiam multi libri ac commentarii evolvi possunt, & ex ijs de statu morbi aliquid transcribi, licet quidem sæpius cum ipsius medici concurrente vel ignorantia, vel ambiguitate.

§. XII.

Nec proinde hæc examinandi ars in statum ægrotantium adeo levis, trivialis ac facilis res est, quæ ex aëre quasi captari possit, nec multa indigeat opera ac exercitatione; sed sua sponte hic examinandi habitus, ceu assa columba in buccam, ita in mentem veniat, *als wenn es sich so von sich selbst gäbe*. Utcunque etiam medicus sit & eruditus & optimis instructus qualitatibus, junior tamen sub praxeos initium haud parum inveniet in cognoscendis morbis secundum omnes circumstantias difficultatis, in quo sæpe & exercitiores habent, quod desudent. Dictum enim superius est, non uti traduntur ab auctoribus vel peritissimis, signa, causæ ac phænomena morborum, in individujs, juxta concatenatum ordinem occurrunt, concurrunt, in eadem serie ac numero; varie potius cum alijs miscentur, alia forma & specie morbi sæpius obveniunt, & innumeris modis in clinica praxi diversi reperiuntur. Facile, credo, foret, si febres, purpura, congestiones ac molimina hæmorrhagica & reliqui adfectus semper sub iisdem accurate signis se manifestarent, regulares nunquam non essent, ita uti traduntur in libris, facile esset examen, si causæ morborum sic semper constantes, eodem ordine in individujs adessent, facile foret, si morbi soli simplices, nec complicati, medici provocarent industriam; facile, inquam tunc multis modis foret examen: sed rerum status longe aliam exhibet faciem, & magna requiritur circumspectio in magna morborum varietate, complicatione, a regulari norma aberratione, magna prudentia in veris morborum causis adæquate & judiciose de

detegendis, magna opus est animi exercitatione & praesentia. Propterea etiam multi testantur experti, quod, licet omnia praecepta theoretica & theoretico-practica, omnes cautelas & occurrentia phaenomena circa morbos ex docentis ore, & ex libris, sufficienter se hausisse sibi persuaferint & cogitaverint, praxin iam sibi rem fere facillimam, posthac tamen ad clinicam individualement tendentes, iuxta aegrotantium lectum non aliter fuerint adfecti, ac si parum didicissent, aut nihil. Hic certe medicum terrere possunt patientis anxiae gesticulationes, clamores, gemitus, periculi iusta suspicio, quin praesentia, adstantium in ipsum saepe acriores instantiae, metus exinde animum capiens. Quid? quod deficiens habitus, & uberioris praxeos casuumque defectus, morborumque longe alia facies, quam quae compingitur in compendiis, confundere medicum solent: ubi non illico in mentem anxietate districtam veniunt, quae audita sunt, quae lecta &c. ut saepe medicus junior prae confusione & symptomatum intricato statu nesciat, quis morbus sit, & quid primo suscipiendum, ne dicam, quid inquirendum. Patet profecto & ex hoc ultimo necessitas, ut ante, quam quis praxin in suos humeros capiat, aliorum practicum exercitiis intersit, discat, quomodo inquirendum sit in statum aegrotantium, discat animi continentiam, adfuescat in summa confusione suas ordinatas servare cogitationes, ne deinde haereat aqua, & ipse ex confusione & confuso examine aegrotis, aut tamen adstantibus, examinandi ipsum praebet occasionem de causa consternationis, confusionis; aut ipsis suas internas turbas prodat, illique de eo postea judicent, *er weiß sich nicht zu helfen, es ist ihm allezeit Angst, wenn er zu einem Patienten gerufen wird, man kan es ihm recht ansehen, er thut sehr wunderliche confuse Fragen, kömmt ganz aus dem Geschieß, muß wol seiner Sachen nicht recht gewiß seyn.* Et sic pluribus, quam necessarium sit ipsum examen in genere, tum etiam quantum intersit, ut methodum examinis probe, quisquis praxin sibi optat, cognitam antea efficiat, posset deduci, si mihi hoc loco concederet instituti ratio. Pergo potius ad proximum propositi finem, explicaturus pro virium facultate, quomodo aegroti sint examinandi, quomodo inquirendum in statum morbosum. Ubi quidem integrum volumen sufficeret, si monstrari deberet, quomodo in unoquoque morbo instituendum specialissime sit examen; id quod prohibent dissertationes cancelli. Fontes proinde tantum indicabo, quibus generatim examinis quaestiones in omnibus morbis hauriri possunt ac debent, atque exinde quid, ubi, quibus auxiliis, cur, quomodo, secundum diversas

B
circum-

circumstantias inquirendum sit, explicaturus. Pergo hinc rupta omni mora ad

CAPUT II.

De examine circa morborum diagnosin instituendo.

§. I.

Quicumque suscipere intendit morbi cujusdam curationem, de ejus sane præsentia certus sit, necesse est. Præsentiam autem morbi vatii quidem designant effectus ceu signa a læsione tanquam caussa, inducti. Quare ex variis alterationibus actionum animalium, vitalium, & naturalium morbofi adfectus hauriuntur præsentes, ex varia mutatione pulsus, respirationis, mutationes proportionatas se- & excretionum post se trahentis, adpetitus, nutritionis, &c. phantasiæ judicandique actus, varia alteratio judicantur status ordinarii, cum ex justa horum omnium conditione sanitatis præsentis sumatur indicium. Verum quanquam certum est, singula ista, satis certo de morbofo statu testari, quando quocunque modo ab individuorum statu naturali, multum deflectunt; experientia tamen docet, quod sæpius subjecta has læsas actiones esse simulent, cum tamen læsæ non sint. Sic fingunt dolores, adpetitus prostrationem, spasmos, anxietates præcordiorum & similia. Quis nescit, pueros sæpe ob castigationis metum, tædium scholæ, pigritiam, malitiam, fingere tormina ventris, dolores quoscunque alios, motus spastico epilepticos? Quis nescit adultos sæpe etiam eosdem morbos fingere, fingere se surdos, mutos, mente captos aut stupidos, feminas fingere graviditatem ejusque varia accidentia? & hæc quidem diversis ex caussis non tantum a plebe & illis, qui mala perpetrarunt, simulantur, sed & ab individuis nobilioris stirpis propter varios politicos fines morbi finguntur. In tali fictione medicus nisi prudentem se gerat, uti superius jam dictum, suo omni conatu efficiet nihil; sed famam ac existimationem periclitabitur, si operosus foret in multa medicamentorum ordinatione. Individua adultiora sæpius impetrato sine celeriter convalescentia, medicum ipsum risu & vultu, scurrili increpant, ob id es denn gar nicht mercken können, daß es Verstellung gewesen. Præterea ejusmodi ficti ægroti medicamina respuunt, aut cum summo interno in medicum, sensu medico cœcum, tædio sumunt, & cum nullius usus sanitatem morbi larva incrustatam medicamine tentare, operam sic oleumque perdit medicus. Quamobrem in tali statu ubi suspicionem fictionis præbere possunt variæ circumstantiæ, quantum fieri potest, prudenti modo, habito

habito individuali respectu, studeat detegere, quæ simulantur & sic inquirat, an morbus adsit verus aut fictus, fictus in totum, fictus in tantum?

§. II.

Ad fictionem detegendam varia inservire possunt adminicula, quorum tamen aliqua saltem exempli loco in scenam traham. Sic primo ponderet ætatem ægroti, statum prægressum, circumstantias morales, animi indolem, vitamque anteaactam, & in quo articulo positæ sint res illius, qui ægrotum se simulat, causas morbi talis scrutetur, an in individuo, pleraque nisi omnes non quadrent. Deinde an morbus etiam talis sit, qui fingi possit, sic febres lipothymia, apoplexia, suffocationes strangulatoria &c. a fictione magis sunt alienæ. Quis enim fingere poterit pulsum celerem & frequentem, quis horrorem verum febrilem cum tetro torvo & cadaveroso illo vultu febrili finget, quis sensuum abolitionem finget, respirationem quis adeo continebit, ut sit in lipothymia & syncoptica motuum cessatione. Posthæc videat, an reliqua pathemata in morbo, quæ fingi vel plane non, vel certe non diu possunt, adsint. Sic in morbis convulsivis ac epilepticis simulari possunt jectigationes membrorum, spumæ agitatio ante oris confinia, stridor & conclavatio dentium, pollicum intra pugnum contorsio, & reliqua similia. Sed quemadmodum in vera epilepsia sensus omnis perit sub paroxysmo; ita in ficto morbo, ubi ille non perit, vix poterunt dissimulare eius præsentiam; quando ipsis excitetur sensatio molesta. e.g. per punctiorem cum acu sub plantis pedum paullo seriosiore & aliis locis sensibilibus, ubi tamen caveat medicus, ne barbariem exerceat, quando forte verus morbus subinde accederet. Sic & quorundam fictio cognita fuit per narrationem vel actionem rerum, quæ aptæ fuerunt ad movendum risum, quibus talis simulatus æger ad subridendum commotus fuit, cum verus ægrotus nihil audivisset. Sic quorundam surditas detecta fuit recensione variarum rerum, quæ ipsos potuerunt terrere & in metum conjicere. Postmodum etiam symptomatum conditionem attendat, an & omni parte talem habeant habitum, qualis solet esset sub vero præsentente morbo; id quod medico attento, docto, & qui historiam morborum callet, non ita erit difficile. Patientis & reliquum statum ponderet, quomodo se habeant actiones sub adfectu, quæ non diu & constanter fingi possunt, quomodo sibi constet adpetitus ciborum potuumque, pulsus quid præ se ferat, quæ sit se-& excretionum, quas retinere aut immutare nequit, conditio, quæ sit animi alacritas, & sic varia circa sermonem, gestus, & motus voluntarios post affectus paroxysmum observabit; Quomodo dormiat, quid agatur cum facie, oculis, naribus & reliquis sensibus. Si finguntur e.g. dolores

lores & hinc exclamant, varias prætendunt anxias gesticulationes, ex subdolo pectore sæpe altos protrudunt gemitus, hic medicus peritus & prudens facili poterit percipere, an hæc sint coacta, an ex vero doloris sensu procedant. Longe certe alia vox est, alia corporis continentia, ubi dolorum atrocia torquet, quam quæ fingitur malitioso dolo. Facies sola sæpe, oculorum motus, tractus faciei (*Die Mienen*) monstrant rei falsitatem. *Vid. Stahl. Disp. de facie morborum indice.* Inquirat & medicus in ægrotum per indirectum, ut ipse non percipiat, quis ipsi animus sit, ac quasi dolum sentiret, symptomata producat & signa morbi hujus falsa, eumque studeat quæstionibus stragematicis ac captiosis circumducere, *Daß er sich worinnen verschnappen muß.* Aliis injungat, ut se absente sollicite observent patientis gestus, acius, quid desideret, an euphoria simultanea succedat, an pathemata simulata forte ipse ex oblivione fingere cesset, injungat, ut eam excitare vario modo studeant, loquantur cum eo, accersant alios, de quibus nullam habere potest suspicionem, quasi illi essent scrutatores status &c. multisque aliis modis studeat explicare fictionem. De morborum fict. *vid. Dn. D. Præsidis Jurisprudent. medic. Tom. I. Part. I. cap. X. p. 196.* sufficit interim hoc generalissime hic attigisse de fictionibus morborum & methodo eas detegendi.

§. III.

Jam vero qui morbos fingunt, medicum aliosque sæpe adeo possunt securos reddere, ut, vero morbo accedente, eum non statim pro vero agnoscant, sed primum etiam pro ficto; unde aliquando accidit, ut talis æger in vitæ incurrat periculum, imo occumbat, ante quam morbi gravitas fuerit cognita & observata. Quare cum satius sit ab ægroto simulante, quam a morbo dissimulante decipi, caute agendum circa fictionis declarationem 1) ne pro fictione habeatur, quod non est fictum, & statim hinc iudicio nervoso ac firmo distinguat medicus secundum ductum fontium ac signorum, quando eo tempore in eodem individuo fictio non adfuerit. Si quis, ut clarius reddatur exemplo, sæpe fingit capitis dolores, anxietates, virium prostrationes, & hæc fictio sæpe detecta fuit: fieri potest, ut idem subjectum revera aliquando hæc symptomata incurrat ex accessu cujusdam febris adhuc latentis, & tacite molientis. Hic si medicus eandem fictionem subsumere vellet, insuper habita inquisitionis industria, juberet eundem incongruis pronunc modis tractari, & ad surgendum, obambulandum, laborandum adigi, prout forte sub præsentia fictionis factum fuerit, quid hic efficeret boni? Cum præcipue sub initium febrium acutarum malignarum sæpe non adeo statim omnibus viribus spoliati sint ægroti, quo minus sua perficere possint negotia,

Daß

daß sie gleich zu Boden fallen möchten. Tale in petechizantibus, petechialibus veris sæpe accidit, ut ægroti usque ad eruptionis exanthematum tempus septimum diem extra lectum commorentur, sed cum summo ipsorum periculo. Constat, multos usque ad tertium morbi diem in plateis obambulasse, & hoc ipso morbi auxisse periculum, de quo, satis subsequens lethalis eventus fuit testatus 2) opus est, ut fictum a vero, si concurrit (quod sæpissime, adeo, ut aliquando ægrotantes ipsi nesciant, quid ficti aut simulati addant,) probe discernat, nec exinde adfectum majorem aut minorem judicet, quam revera est. Sic sæpe ægrotantes euphoriam fingunt nimiam, quæ licet in tantum adsit, eo tamen gradu a medico haberi nequit, quam fingitur ab ægris, ut consolentur afflictas suorum mentes, medicum ipsum erigant, vel alias ob causas 3) caveat ne fictionem detegendo, odium vel ægroti vel aliorum sibi concitet præcipue in personis nobilioris sortis. Sufficit medico, si fraudem percipiens exinde dirigere suas res possit, prouti requirit necessitas; nec ex una parte a ficto morbo terreatur, ac risui exponatur, nec ex altera propalam in faciem dicat; es sey Verstellung, vnde pro homine minus præculto haberetur.

§. IV.

Et qui s crederet, nisi quotidiana loqueretur experientia, nonnullos animi valde sensibilis, feminas præcipue luxuriosa imaginatione superabundantes, ex nimia animi sensibilitate, ob quam ex levissimis gravissimi momenti præsumunt pericula, morbum sibi præsentem imaginari. His v. g. si vel digitus doleat, aut si leviori quodam cutis pruritu tententur, mox exinde gravia pathemata subesse aut adesse hæriolantur, cum tamen nihil revera adsit morbofi dignum medica curatione. Ita & multi sibi imaginantur febrem, quos ex quacunque leviori causa, morali magis quam materiali, aliqua incessit horripilatio, aut quibus subinde in tantum immutatur pulsus ratione frequentia, alii sibi imaginantur podagram ex levioribus fibrarum musculorum in pedibus vibratione vel tensione; alii quando forte qualitercunque ordinarius vividus faciei color immutatur, oculi, nasus, labia a constitutione ordinaria vel parum deflectunt, mox se pro ægrotis habent, phthiseos, hæcticæ, latitantis, aut nescio cujus gravissimi augurium inde capiunt. Quando mens vel parum turbatur, daß sie nicht so aufgeräumt sind, excretiones sudoris, urinæ, alvi, muci per nares in tantum mutationem si beunt, muscoli leniter in fibris suis crispantur mox imaginatio ipsis morbi pingit ideam: quamvis ubique nihil adsit, quod morbi nomen mereatur. Exinde etiam fit, ut sibi varia symptomata molesta, fingant, & de iis medico conquerantur. Et sæpius certe

cum

cum imaginationis magna vis sit, hac sola sibi accersunt, nisi veros morbos, tamen varios vanos terrores, angustias internas, pallorem faciei, pulsus mutationes & sudoris anxii eruptiones. Qua de re variæ lepidissimæ proferri possent historiæ, si tractatum magis, quam dissertationem conscribere animus esset. Medicus autem etiam in tali casu, ne decipiatur, prospiciat, & inquirat, an morbus sit verus vel imaginarius, in quo eo felicius succedet, si statum secundum omnia signa probe examinet, & videat, an etiam revera illæ actiones, quæ sanitatis integritatem testantur, læsæ sint, vti fieri solet in veris morbis. Ac si in tantum deflectant a naturali, quod fieri potest ex imaginatione, ut pulsus, respiratio, se & excretiones aliam exhibeant faciem; videat tamen, an & ad eum gradum alterata sint, ut exinde verus morbus judicari possit & quemadmodum in tali statu alterata deprehenduntur. Præterea reliquas omnes circumstantias, quæ circa adfectum imaginarium alias, si re ipsa urget, occurrunt, sollicitè ponderet. Ubi itaque medicus certus est, quod individuum ex imaginatione solum laboret, incumbit ipsi, quovis modo declarare, quod nullus adsit morbosus affectus, & hoc secundum rationem ægroto imaginario explicare annitetur. *Er wird es dem Patienten suchen aus dem Sinn zu reden.* Proinde & animi potius vitium corrigere, mentemque erigere ex metu studebit, quam multis medicationibus pharmaceuticis corporis labem, quæ non subest, sanare in cassum annitetur.

§. V.

Remota iam omni fictionis & perversæ imaginationis suspicione, medicus si revera morbum adesse cognoscit, primum est, ut inquirat, quis sit morbus, quo gradu & qua prognosi invaluerit? Hoc nunquam negligendum est. Maxima etenim morborum varietas est ac diversitas. Qui morbi, licet pertineant generaliter ad adfectus vel humorum, vel partium solidarum, vel motuum, omnes tamen inter se specie valdopere discrepant, ratione sedis, symptomatum, periculi, tractationis practicæ, & vel centum aliis modis. Quod si hinc medicus hæc non exacte dignoscat, & quidem non teneat ante omnia, quis sit morbus, neque causæ ejus cum ratione poterit instituere cognitionem, neque, ad quod tamen totius rei summa redit, ejusdem suscipere cum bona conscientia curationem. Et quanquam hæc tam clara videantur, ut qui de his multum differere vellet, soli adfundere lucem appareret: in aprico tamen positum est, toto nihilominus die circa hæc impingit & multos ægrotis præscribere medicamina, antequam, quis sit affectus, certo constet, *Daß sie drauf los curiren, ohne zu wissen, was es vor eine Krankheit*

heit

heit sey. Unde etiam fit, ut unus morbus confundatur cum alio, fingantur morbi, veri prætervideantur, falsi autem cum magno curentur studio; & hinc remedia, præsentī adfectui haud quadrantia, vel sine effectu propinentur, vel plane non sine insigni deleterio damno. Hinc videas etiam ejusmodi cœcos ac finistros morborum curatores interrogatos vel a medicis vel ab aliis, quis sit morbus, nescire fere, quid respondeant, neglecta, vel per negligentiam, vel ignorantiam, vera morbi diagnosi. Quare recensent tantum symptomata quædam, quæ ægrotum maxime agitant, & urgent. v. g. **er habe grosse Schmerzen im Leibe, dabey Hitze, Alengstlichkeit &c.** aut summa morborum genera innuunt, **es sey eine spastische Kranckheit, eine Schwäche der Nerven bey dem Patienten.** Quæ symptomata omnia tamen generalia vel centum aliis specialibus adfectibus, inter se quidem diversissimis, juncta deprehenduntur. Et si talis defectus aut confusio in diagnosi committatur sub morbis acutis malignis incipientibus, res ferme est conclamata; nec postea valet excusatio, **Die Kranckheit sieng sich ganz anders an, als ein hiezig Fieber, wer hätte dencken sollen, daß dergleichen solte darhinter stecken.** Hi enim morbi, quo magis tacito incedunt ingressu, & symptomatibus lenioribus stipati sunt, non adeo ordinariam pulsus, sensationis &c. constitutionem turbantibus, eo majorem in diagnosi solertiam requirunt. Si quis in petechialibus, petechizantibus, inchoantibus cum insigni languore, lassitudine, & gravitate artuum, pulsu debili &c. in symptomatum languore, in sensus fere cadente, acquiesceret & hinc putare vellet, **es sey blos ein Schwächung der Natur, der nervösen Theile;** atque ad excitationem, roborationem, varia tonica, stomachica calida, volatilia propinaret, lernam sane malorum pararet. Hæc autem morborum diagnosi quam necessaria, tam etiam ardua est & difficilis. Hæc etiam credo plurimum negotii junioribus practicis facescit, circa quam ipsi & expertiores multum impediementi inveniunt; quod quidem tot dissensus medicorum, si de morbo convenire debent, abunde testantur. Ubi morbus adeo sæpe intricatus & complicatus est, ut non illico constet, pro quo ille sit declarandus. Quum autem nunquam sine morbi diagnosi vel vera, vel saltem probabili curatio incipienda sit, suadent hinc practici experti omnibus ac singulis, ut in casibus dubiis ac implicatis aliorum exercitiorum consilia mentemque sibi potius expetant, quam suscipiant aliquid, circa quod ipsi hærent ambigui cum ambiguo eventu.

§. VI.

Sed ne nimius sim in illis, quæ per se jam cuivis facile patent, nec proprie

prie ad meum spectant propositum, pergo potius ad rem ipsam, ut quantum fieri potest, succincte explicem, quomodo instituendum sit circa diagnosis examen, & quæ circa eandem observanda veniant. Primum constat, morbum ejusque praesentiam cognosci non posse, nisi quatenus per certa signa & symptomata ille se prodit. Hæc symptomata vel sunt sensationes molestæ aut quæcunque præternaturales aliæ vel læsiones reliquarum actionum in sensum ægroti ut plurimum, non semper tamen medici incurrentes. Quare & medicus, ut diu patienti adstiterit, non tamen cognita poterit habere pathemata plurima, nisi ex confessione ægrotantis, quippe qui sentit & scit, quid male habeat, quid doleat, ubi doleat, quæ sit doloris indoles &c. Hinc & medicus ad patientem vocatus, si ille loquendi possidet facultatem, ante omnia ex ipso expiscetur morbi indolem, & quid desit, quæ sentiat, exploret. De eo enim, quod revera est, non quod esse possit, quæstio instituenda est: Et ubi rei veritas haberi a medico potest, in totum rejiciuntur otiosæ conjecturæ; es fõnte wol diß oder das seyn. Admonendi proinde sunt ægroti, ut, quantum possunt, sincere, cordate, distincte referant, & ad vivum studeant exprimere, quæ percipiunt incommoda; id quod etiam ut plurimum sponte faciunt. Non nunquam certos ægrotos superstitiosa capit persuasio, quasi medicus omnia scire posset ex ipsorum solo obtutu, wenn er sie nur sähe, reden hörete, ut exinde etiam fere parum, aut nihil medico confiteantur. In hac falsa opinione non sunt relinquendi, sed proponendum ipsis est, quam necessarium sit, ut omnia detegant, & recenseant, quam periculosum sit & anceps, si quicquam occultent. Multo autem minus ipse medicus ex ambitiosa mente negligat patientis sermones audire, nec eos interpellat, ut speciem habere velit sublimioris judicii, ingenii, quin divinationis. Caveat & medicus sub narratione ægrotantis ab omnibus indignis gestibus, incongruo risu, & aliis ejusmodi actionibus, quæ parum fiducia ipsi conciliant, sed patienter omnia hauriat & omni studio agat, ut patiens persuasissimus sit, medicum maxime esse præsentem & attentum. Quando autem nimis diffusus est æger in sua narratione, aut aliena plane immiscet, ad rem non pertinentia, cum omni humanitate ac modestia aberrantem in rectam viam reducat; ipse propterea sermones patientis, proprie morbum attingentes, brevius collectos in quæstiones redigat & secundum præcipua symptomata examen instituat, patientique simul dicat er habe nun zur Genüge gehöret, wie es stehe, bâte er möchte nun, um desto besser hinter die Sache zu kommen, ihm auf seine Fragen antworten. Sic omnem in devia evagandi occasionem proscindet.

§. VII.

Dantur autem casus, ubi ægri vel non possunt, vel nolunt morbi sui statum genuino modo medico declarare. Prius observatur sæpe vel in rusticæ vel alius conditionis individujs stupidioribus, ex quibus subinde nec verbum coherentis sensus elici potest. Nullum servant ordinem, mox aliquid adferunt, mox idem contraria narratione confusa negant, & vix non summa imis commiscent, ita, ut medicus nihil exinde certi ex eorum confessione de statu morbi capere queat. Nesciunt tales suas exprimere sensationes, dicunt, *sie wüßten nicht zu beschreiben, was Ihnen fehle, sie könnten es nicht alle so behalten, es sey gar zu viel.* Ipsi præterea non attendunt sub ipso adfectu præ stupiditate aut animi confusione ad adfectus veram invasionem & decursum, nec præter crassos sensus incidentes effectus, dolorum, vomituum, sitis, vigiliarum, quidquam in tantum retinent, & medico satis lepide narrant. Quod præcipue fit, si de paroxysmis febrilibus, eorum mutationibus ac symptomatibus, rationem reddere debent. Ita etiam morosi dantur ægri, qui sæpe multum medicum facessunt, si e. g. ejusmodi individuum laboret moliminibus hæmorrhoidalibus difficulter succedentibus & ex motibus irregularibus restringatur sanguis supra ventriculum, atque exinde adpetitus & concoctionis inducatur vitium, aut plane conjunctus vomitus urgeat, solam ventriculi accusant debilitatem. *Der Magen sey bey Ihnen nichts nütze, sie haben keinen Appetit, sie wolten was für den Magen haben,* & præterea nihil sciunt, aut volunt, proferre. In tali causa medici est, ut sublevet defectum hunc, in omnes circumstantias ipse inquirat, statum prægressum, symptomata ponderet, & secundum varias pathognomonicas differentias per quæstiones scrutetur, an vomitus e. g. vitium ventriculi, aut congestionem sanguinis in hoc subjecto arguere possit. Proinde etiam ex iis expiscetur, *ob sie nichts weiter fühlen, & si de certo morbo probabilem suspicionem fovere integrum est, ejus signa ipse proferat & quærat; ob nicht auch Dis und Das dabey sey? ob ihnen nicht auch so und so zu muthe?* aut alia methodo ac modo studeat ex consideratione vitæ generis, ætatis, temperamenti, consuetudinis &c. morbum probabilem efficere, in quem postea ulterius secundum signorum specialium fontes eo facilius inquireret.

§. VIII.

Pari modo etiam haud infrequenter accidit, ut ægrotantes præ debilitate inopinata summa & præ symptomatibus gravissimis plane loqui nequeant, nec medico de suis ærumnis, licet vellent, exponere possint. Auditur in talibus nil nisi gemitus, nil apparet præter anxias gesticulationes, jectigationes,

nes, quale quid observatu obvium est in adfectibus spastico-convulsivis, hysteriis, strangulatoriis, suffocantibus, ac vocem omnem intercipientibus, in adfectibus hypochondriacis, præcipue suffocatione hypochondriaca, colica hæmorrhoidali &c. multo magis ægroti extra omnem confessionis statum ponuntur in lipothymiis, syncope, catarrho suffocativo, apoplexia frequenter stipata cum sensuum internorum summa disturbance & amolitione. Et hæc omnia eo sunt intricatiora, quando ægri soli sunt & reperiuntur e. g. in itinere, platea & aliis locis, ubi nemo sub invasione adstitit, qui de circumstantiis medico aliqualem reddere posset relationem. Quid ergo hic consilii? quod modo detegendum est, quis sit & qualis morbus? In illo quidem casu, ubi ægrotus sermone omni castratus, non tamen adstantibus destituitur, medici est, ut quantum potest, ex his hauriat, quomodo morbus invaserit, quomodo habuerit se æger ante invasionem, in quo statu versatus fuerit, & ejusmodi alias circumstantias, quæ ipsi occasionem morbum cognoscendi suppeditare possunt. Nec etiam ipse ægrotus symptomatibus destitutus est, quæ itidem sollicitissime ponderet, siquidem discernere poterit, an illa a motuum exacerbatione aut defectu producantur, an maxime pectus & organa respirationis oppressa sint, an Spiritus interceptus, an oculi vel clausi vel aperti, an leniter, an celeriter moveantur, quis sit ipsorum color, quis obtutus, quæ facies in genere &c. & ita nisi speciem morbi statim, genus tamen non adeo longe remotum sine multa difficultate invenire poterit. Patiens autem ipse, si sensibus non est orbatus, audire, videre, percipere & se movere potest, quærat ex eo, an dolores urgeant, ubi doleat, ut saltem digitis demonstret locum doloris, aut capitis nictu indiget. Proinde plures adducat quæstiones de statu morbi ejusque probabili specie, examinet pulsum, colorem naturalem, & reliquas actiones. Quæ omnia eo inserviunt, ut exinde medicus ipse morbi signa colligat & defectum confessionis ægroti ita suppleat. Procedendum eodem modo est, ubi e. g. in deliriosis, mente captis, nihil propriè coherentis, cui & fidere possit, confessionis sperandum est, & hic itidem symptomata maxime urgentia consideranda, & tam ex his, quam ex reliquis circumstantiis secundum probabilitatem medicam concludendum. In infantibus non minus adest confessionis defectus, quare præter symptomata & læsiones actionum præcipue vitalium ac naturalium examinandæ sunt matres, nutrices, aut qui ipsorum gerunt curam.

§. IX.

Quemadmodum uti iam dictum, ægotantes subinde confiteri decenter non possunt pathemata morbosa: ita in altero casu e contrario dantur, qui suos

suos adfectus medico sincere confiteri nolunt, & vel in totum se agrotare dissimulant, vel in tantum latitantem potiore morbum reliqua plura symptomata producentem pertinaciter occultant, ita, ut sæpe medicus circa diagnosis non parum inveniat difficultatis ac impedimenti. Occultantur autem morbi varii a variis ob varias etiam causas politicas, aut maxime per pudorem, vel metum, quando adfectus ex malitiosa vita sibi contraxerunt, ne malam sibi contrahant famam, præcipue, ubi sciunt, medicum ab aliis, a magistratu, vel parentibus, aut cognatis, ideo requisitum fuisse, ut de statu ipsorum rationem reddat. Quod præcipue in foeminis contingit, quæ graviditatem multis modis suspectam negant, & sua pathemata pro mere hysterice sæpe satis speciose venditare sciunt, aut quæ extra conjugium in immodicas, continentes incidunt uteri hæmorrhagias, mensium excessivum fluxum, ubi tamen ad eundem inclinant neque ratione consuetudinis, vitæ generis, plethoræ, temperamenti &c. Ita etiam varia genitalium vitia, ulcerationes, fluxus seminis sub gonorrhœa, fluor albus, variæ excrescentiæ in genitalibus venereæ, bubonoidæ &c. non raro celantur, quid? quod foeminæ dantur, quæ pudori ducunt, confiteri medico, si ille de mensium ataxiis sermonem instituit, & hinc varias ob causas aut falsa, aut plane nihil certi, proferunt. In talibus casibus medicus prudenter, modeste & conscientiose individua talia cohortetur, varia ipsis periculosa prænunciet consectaria, nisi de suis malis cordate exponant, omnem operam fore frustraneam &c. promittat ipsis omnem silentii fidem, quantum fieri posset, & aliis modis eos studeat reddere cordatos; Sin vero neque his quid proficiat, & individua nihilominus pertinaciter suos adfectus latitantes dissimulant, de quibus tamen justa adest suspicio, medicus per varias quæstiones circa eundem adfectum versantes indirectas, per allegationem variorum signorum ac phænomenorum, eos capere & expiscari annitatur, aut alios jubeat attendere, an non hæc vel illæ circumstantiæ observentur in subiecto, & quidem ita, ut de eo non percipiant. Multo magis autem hic conscientiosus sit, ne quicquam medicamentorum in casibus dubiis propinet, ullo modo ad nocendum idoneum, v. g. goga, ad menses proritandos, vel ipse exhibeat, vel saltem concedat. Insuper in tali casu subiectum probe observandum curet, ne quid malitiosi subdole inscio medico committat. In genere etiam satius est, ut ubi individua nihil confiteri volunt, medicus eos dimittat ex sua cura, quam ut sine fructu, vel sæpe cum eximio detrimento, medicamina propinet. Ubi autem a magistratu, parentibus, vel aliis, qui imperium habent in individua, urgetur, ut

medicus de status vera conditione referat, ibi in variis casibus inspectiones & oculare examen certarum partium suscipiendum, an illæ in omnibus naturaliter se habeant; in quo tamen nonnunquam etiam errores committi possunt; ut adeo omnibus modis propria confessio individui potior sit habenda.

§. X.

Hæc itaque quando genuina haberi potest, medico certe morbi diagnosis tantam non pariet difficultatem. Ut autem eo felicius succedat, recensita sibi ab ægroto pathemata probe ponderet, & videat, quem in genere morbum indicent, an statum ex vitio humorum, sanguinis, feri, lymphæ, bilis, muci &c. vel ex vitio partium solidarum vitium humorum inducente, vel ex vitio motuum, an febris sit, an spasmus, an congestio, an defectus motuum? & sic studeat ad generalem classem & genus adfectum referre. Quia autem non sufficit, ut medicus genus tantum morbi noscat e. g. an sit febris, sed in plurimis morbis quam maxime opus est, ut accuratissime inquiretur in speciem generis, qualis v. g. sit febris, qualis sit congestio, an sanguinea, an becchica, qualis sit inflammatio &c. necesse est, ut omnia symptomata specialius perquirat, an speciale signum pathognomonicum specificè hunc vel illum adfectum indicans reperire possit, id quod quidem in adfectibus regulariter decurrentibus e. g. febribus, inflammationibus, congestionibus, ab interna causa ortis, sic satis obvium est. Quare, ne circa diagnosis morborum decipiatur medicus, symptomata probe examinet, an pertineant ad signa essentialia vel accidentalialia tantum sint pathemata. Exinde non iudicet morbi præsentiam ex talibus signis, quæ non semper in omnibus individuis, nec in ipso morbo adsunt, nec ideo primario ejus indicant præsentiam, sed æque sæpe absunt, ac concurrunt; insuper nec a causa morbi semper necessario producuntur tanquam effectus, & de illa testantur e. g. motus epileptico-convulsivi in infantibus sæpe concurrunt sub præsentia vermium, sed non semper, æque sæpe enim absunt, ac adsunt, imo quidem nec vermes necessario inducunt hos motus, quia multi pueri immaniter torquentur vermibus sine epilepsia accedente. Nec omnem spasmum intestinorum, aut eorum vellicationes, convulsiones inducere, toto die demonstrant illi, qui colicis laborant biliosis, aut qui dysenteria torminosa excruciantur. Hinc si quis concludere vellet, in hoc puero adest epilepsia, ideo vermes adsunt, fallax ille supponeret signum, nec minus erraret, qui vermes absentes judicaret ex defectu epilepsiæ; sic pariter deciperetur, qui ex spasmis intestinorum & doloribus malum judicaret hypochondriacum, aut stagnationem sanguinis, cum forte

caussa

caussa fuerit retrocedens ad interiora acre serum ob prohibitam transpirationem. Dolores enim spastici intestinorum in malo hypochondriaco æque sæpe absunt, quam adesse observantur; cum stagnatio sanguinis non necessario eos inducat &c. Cavendum porro, ne ex signis, multis aliis adfectibus communibus, specialis morbus judicetur. e. g. falsum foret, si quis ex angustia spirandi vitium pulmonum hariolaretur, cum illa & a vitiis viscerum abdominalium & primarum viarum producat, aut ex spasmodis vesicæ, stranguria, dysuria, calculum absolute subsumeret, cum & a suppressis hæmorrhoidibus & mensibus ejusmodi motus circa has partes eveniant &c. Quam ob rem si signa obveniunt ejusmodi, quæ quidem in morbo, quem suspicatur medicus, adesse possunt, & frequenter solent, non tamen semper & constanter, nec omnibus individuis communia, sed certam dispositionem corporis requirentia v. g. prægravatio pectoris in variolis, & ita sub certis tantum occurrentia circumstantiis; deinde & multis aliis adfectibus communia, nunquam in his solis acquiescat, sed ulterius progrediatur & partim jam cognita symptomata examinet secundum varias differentias pathognomonicas, partim alia inducat ipse; donec aliquod certum ac sufficiens compareat signum, quod non semper in uno phænomeno hæret, sed ex conspiratione, connexionione, ac concursu cum aliis deducendum. Sic v. g. malum hypochondriacum non ex uno hauritur signo, sed multa occurrunt pathemata, quæ conjunctim considerata demum de ejus præsentia certum reddunt medicum. Proinde etiam ubi phænomenon adest maxime urgens, sed pluribus morbis commune, tunc adfectum certum, qui latitare posset, propius examinet medicus, an etiam illud signum ratione ætatis, status prægressi & temperamenti, adfectum indicare queat, nec minus reliqua ejus adfectus signa ex pathognomia cognita proferat, an illa cum hoc phænomeno consentiant; sin minus, progrediatur ad alium adfectum, in quo illud pathema etiam sæpe instat, eodem modo instituat examen, donec de eo, quod verum est, satis convincatur e. g. tussis diuturna ac vehemens ita torquet, ut & appetitus pereat, somnus deficiat, & vires prosterantur. Sæpe ipsi ægroti phthisin arguunt. Sed cum constet primo, tussim non semper esse pectoralem, eandem nec constanter phthisicam, sed & catarrhalem, & a congestis humoribus acribus ortam; deinde etiam, eandem non raro hypochondriacam, stomachalem, in obstructionibus viscerum, saburris primarum viarum, adesse; medicus hic sollicitè inquiret, an hæc tussis sit pectoralis, an ratione ætatis, vitæ prægressæ, ex prægressis congestionibus ad pectus, vel plane hæmoptysi, aut inflammatione pulmonum peripnevmoniacæ, inspiratis causticis

cis vaporibus &c. exorta, inquirat in reliqua phthifcos figna, examinet, an per tuffim quidquam excernatur, cujus indolis, cujus coloris, odoris fit materia, quibus tuffis exacerbetur, quibus remediis leniatur, an pectoris adfint dolores &c. quæ omnia aut plurima in individuo nifi adfint, tuffim hanc pro phthifica habere non poterit. Quare ulterius alium adfectum inducat v. g. hypochondriacum, ftomachalem, & per eadem figna deducat, ut exinde melius elucefcant, quid ifta tuffis portendat. Symptomata autem fingula præfentia de reliquo follicite funt ponderanda ratione vigoris, vehementiæ, loci fpecialiffimi, durationis, viciffitudinis, & fi quid ulterius excogitari poteft, quod ullo modo ad clariorem reddendam mali diagnofin fpectat.

§. XI.

Quando autem jam medicus aliquod verum & certum certi cujusdam morbi pathognomonicum fignum invenit, quod uti fuperius dictum, non in uno femper phænomeno hæret in ejus folius cognitione non acquiefcat. Si quidem haud fufficit ad cognitionem diagnofticam ftatus præfentis morbofi fcire, quod hic vel ille adfectus adfit; fed cum fæpiſſime accidat, ut præter eundem adhuc alius plane feparatus conjungatur, probe itidem examinandum, an morbus folus fit, an complicatus. Quod ut pateat, omnia reliqua fymptomata ab ægro prolata, aut a medico detecta, figillatim confiderentur, an illa omnia a morbo, qui jam conftat, eveniant, an vero feparatim alium defignent. Indicatur autem morbus duplicatus, quando phænomena plura præfentia ita comparata funt, ut uni foli adfectui haud quadrent, & ab eo foveri queant, aut, ubi licet cum illo confpirent, & aliqualem confenfum habeant, tamen non absolute ad illum morbum pertineant, cujus figna completa jam conftant, proinde per fe indicent concurfum alius adhuc cauſæ morbiſicæ. Et hæc cognitio morborum fecundum ftatum fimplicem & complicatum maxime fane neceſſaria eft, ne medicus medicamentis infiftat, uni quidem adfectui de reliquo fatis commodis, alteri autem eo magis contrariis, qui forte majoris adhuc eft confiderationis e. g. fieri poteft, ut calculi dolores & nephritici concurrant cum febre quadam intermittente, præcipue quotidiana, fic phthifis concurrere poteft cum iisdem febribus, hæmorrhoidalis fluxus cum dyſenteria epidemica, lues venerea cum phthifi, vel pulmonali, vel renali; hic quifque videt, quantum interfit, ut hæc omnia probe diftinguantur.

§. XII.

Cavendum autem eft, ne fymptomata particularia, ad morbum primum fpectantia, pro peculiari morbo habeantur v. g. in malo hypochondriaco-hyfterico adfunt fæpe in capite, pectore, abdomine & artubus fimul plura pathē-

pathemata. Capitis symptomata, aut acute dolorosa, aut prementia, aut vertiginosa; in pectore urget asthma siccum, quin spasticum, tussis; in abdomine sentiuntur flatulentia, dolores in regione lienis, aut hepatis, mox in dorso, aut lumbis sentiuntur tractiones, aut plane in artus spasmi diffunduntur: Cum tamen in omnibus illis partibus nihil separati morbi resideat, sed sedes ejus in abdomine hæreat, ut per consensum tantum, vel physicum, vel maxime motuum, propter unam illam causam pathemata producantur, & sic ab illo uno morbo hypochondriorum proveniant. Si quis autem tot separatos morbos statuere vellet complicatos, iisque omnibus separatam parare methodum, in quem ille campus evageretur? Cum præterea otiosum foret, siquidem omnia illa pathemata non nisi unica methodo, quæ congrua est malo hypochondriaco, recte tractantur. Requiritur itaque pro morborum complicatione determinanda, ut uterque sit idiopathicus, nec symptomaticus i. e. ab altero ceu affectus a causa producat, & hinc non nisi symptomatis ejusdem morbi mereatur nomen. Ideo etiam semper videndum, an phænomena ita sint comparata, ut ad morbum, qui jam constat, pertineant, & licet non semper adsint, tamen in quibusdam adesse observentur, qui eo laborant, insuper a morbi indole & læsione deduci queant, an vero talia sint, quæ morbo nunquam propria sunt, nec ab eo producantur ceu effectus a causa, sed tantum in aliis distinctis morbis observentur. Hinc etiam semper requiritur, ut ante, quam quis morbum duplicatum judicare velit, certa unius morbi præsentis signa non tantum habeat, sed & hæc omnia cum reliquis sollicitissime contulerit & comparaverit.

§. XIII.

Hæc omnia, quæ jam dicta sunt circa generalissimam morborum diagnosis versantur. Sed quia non sufficit, scire, quis sit morbus an e. g. sit febris, illaque catarrhalis, petechizans, petechialis, purpurata &c. sed quam maxime requiritur, ut de morbi præsentis specialis speciali habitu ac indole constet; opus est, ut accuratius in omnes alias morbi circumstantias inquiretur; præcipue, quando ægri suas narrationes confuse, aut inordinate, instituunt. Proinde sciscitandum est, quomodo morbus invaserit, an repente, an successive, an cum frigore eoque vel multo, vel paucio, an cum æstu statim sive remissiori sive intensiori, languore, ac fatigationibus &c. & sic horum symptomatum gradus ac diversitas exploranda. Tempus non minus explorari debet, primum generale, quando morbus invaserit an mane, an ante meridiem, post meridiem, sub vespere vel noctem &c. multi enim morbi specialem indolem produnt ex tempore invasionis, nec omnes promiscue quovis tempo-

tempore invadunt, id quod præcipue febribus ac adfectibus spasticis est solemne: sic febres catarrhales dignoscuntur quidem in genere ex symptomatibus prægressi horroris, & subsequenti æstus, nec non conjuncti catarrhi sub coryza, broncho, aut oppletionē pectoris tussiculosa &c. apparentis; interea tamen eo melius intelligitur, febrem esse ordinatam catarrhalem, si tempus invasionis, quod ut plurimum servant, vesperi fuerit. Et sic se cum aliis febribus tertianis, quotidianis, quartanis, iisque etiam duplicatis, vel plane complicatis cum alio adfectu febrili, habet. Deinde quærendum est, an morbus eodem semper tempore, quo invasit, redeat, ut eo magis constet, an ille sit ordinatus, typicus, an vero nullum ordinem servet & promiscue ceu irregularis ac spurius invadat redeatque. Et sic etiam expiscandum, an morbus sit paroxyzans, circa quam horam repetat, an semper eadem maneat, an vero sive anticipet, sive postponat, præcipue in febribus, quod non tantum ipsi medicamentorum præscriptioni, sed & prognosi inservit. Post hæc tempus speciale indagandum initii, quomodo habuerit patiens in invasione morbi, quales mutationes acciderint, utrum morbus semper ita maneat in eodem statu, qualis fuerat in invasione, an vero crescant symptomata, & quomodo transformentur in deterius sub incremento, quamdiu crescat morbus, quamdiu sub statu teneatur ægrotus; quando declinet, quomodo declinet, utrum cum euphoria plenaria & orthostadia, an vero tantum respectively melius se habeat, nec symptomata penitus remittant. Nullus enim fere morbus est, qui non habeat initium, incrementum, statum & declinationem, præcipue tamen hic agmen ducunt febrium omnes species. Ad tempus morborum spectat etiam duratio, unde examinandi ægri, quamdiu adfectus jam duraverit, an ille sit recens, an vero inveteratus & habitualis, ex quo etiam, considerato insuper invasionis modo, constabit, utrum sit ille acutus, an vero chronicus; acutus quidem si vel simul & semel incepit, acutum habuit incrementum, & acuto modo finivit, ad salutem qualemcunque, vel ad mortem, i. e. in tota duratione brevior fuit, quale quid evenit sub apoplexia, colica convulsiva, asthma spastico, catarrho suffocativo, vel si non ita acute invasit, tamen sub toto suo decursu reliquo ostendit, quod ita sit comparatus, ut per longum tempus talis permanere nequeat, quale quid obvium est in febribus acutis, malignis præcipue ad exanthematicas pertinentibus, in quibus præterea hæc ratione durationis consideratio hoc habet utilitatis, ne ratione venæsectionis, vomitorii & reliquæ medicationis quicquam fiat serius & præpostere. Non minus respiciendum est ad successum omnium symptomatum, quomodo non tantum morbus in genere ratione invasionis, decursus,

& recursus, ordinem servet, sed in specie, qua ratione symptomata singula se invicem excipiant, utrum simul & semel adsint, an vero successive aliud post aliud sequatur, an symptomata antecedentia remittant post subsequencia, & an hic ordo semper per totum morbum sibi constet. Proinde etiam videndum, utrum symptomata in paroxysmis alternent, ita ut, quod hodie maxime urfit, crastino paroxysmo absit, accedat autem iterum illius in locum; id quod præcipue in purpura contingit. Si hæc probe considerantur, patebit exinde satis clare symptomatum inter se & cum causa morbi consensus, nec minus quomodo unum ab altero prodeat & deducendum sit; maxime autem hæc notitia eo inservit, ut ratione medicationis congruus itidem symptomatum successui ordo servari possit. Quod ut clarius fiat, sisto exemplum. Si constaret ex præmisso examine secundum signa de pectoris adfectu phthisico, ulterius indagandum, quem ordinem ille morbus servet, utrum exacerbatio ejus constanter circa æquinoctia aut alio certo tempore recurrat, an febris hæctica sit conjuncta, an hæc febris pariter singulis diebus stato tempore subeat exacerbationem, an successiva symptomata caloris, siticulositatis, siccitatis, ingravescant, an hæc omnia per certum tempus durent in statu & post hæc successive declinent, an post hæc mitigetur anxietas, spirandi summa angustia, tussis, an remittant dejectiones materiæ, an post paroxysmum in tantum redeat appetitus, somnus, mentis major constantia, & sic ulterius &c. an vero sine ordine hæc omnia contingant, & mox ita, mox aliter morbus urgeat confuso schemate symptomatum. Et sic pariter sub reliquis adfectibus febrilibus in ordinem symptomatum inquirendum, an ille constans sit, an vero nec symptomata constantem ordinem servant, nec semper eadem adsint, & eodem modo se excipiant. Id quod præcipue contingit in purpura impeditius erumpente, ubi mox ingens æstus torquet ægros sine frigore, mox frigus accedit cum leniori calore, mox præcordia anguntur, mox vero majores rheumatici dolores artus & dorsum infestant, aut spasmi imi ventris, quin diarrhœæ; itaque sic mille modis variant mira symptomata, & tale confusum schema exhibent, ut sæpius credant, se ex fascino laborare. Quam utilis & necessaria sit ratione ordinis inquisitio hæc, paucis superius iam dixi. In specie ratione methodi curandi, inde emergit peculiare commodum, ubi quidem si symptomata & morbus in genere ordinem servant ac constantiam, facilius erit, ordinatam & constantem servare etiam methodum medico, quanquam absenti, sola ordinatione & præscriptione medicamentorum ordini adfectus congruo modo sumendorum. Ubi e contrario v. g. in febribus purpuratis talis symptomatum ordo deficit, & hoc tempore æstus adest

D
cum

cum præcordiorum anxietate, alio autem eorundem symptomatum observatur remissio cum diapnoica corporis constitutione, tunc exinde statim patet, quod non liceat in genere, & secundum stata tempora ordinare remedia, sed quod necessarium sit, pro variatione & vicissitudine pathematum eadem dirigere. Qua propter in ejusmodi adfectibus medicamina præcipue alexipharmaca ob magnam symptomatum ratione temporis ac ordinis inconstantiam, aut alia ejusmodi humores commoventia, vel plane abesse debent, vel injungere debet medicus, ut essentiarum v. g. usus tunc adhibendus sit, quando nullus adsit notabilis æstus, quod itidem tamen sæpe ab adstantibus confunditur, & hinc semper, si medicus non ipse observare potest vicissitudinem, medicamenta lenissima diaphoretica tantum fixa, quæ nocere nequeunt, præscribet securius. Inservit præterea hæc notitia de symptomatum inordinato ac promiscuo successu, ne confundatur medicus circa morbi ipsius curationem, sed ut strenue pergat ea peragere, quæ adfectus requirit, quare v. g. in vomitu, purpuræ accedente, non digestiva salina, aut plane emetica, in spasticis artuum tractionibus, a materia acri purpuræ proficiscentibus, non multa refrigerantia, aut plane opiata, propinabit, sed hæc omnia ad methodum tractabit, quæ purpuræ congrua est.

§. XIV.

Quemadmodum ex omnibus hæctenus prolatis de iis patet, quæ circa generaliorum morborum versantur diagnosin, quis nempe sit morbus, ne unus cum alio confundatur; ita nunc quantum fieri potest, breviter explicandum veniet, quomodo examen instituendum sit specialius, ut itidem constet, cujus indolis sit morbus respectu magnitudinis, gradus & vehementiæ, & quid de eo ratione reliquorum phænomenorum expectandum ac judicandum sit. Hoc quidem posterius illucescet medico ex consideratione actionum, animalium, naturalium, & vitalium. Nullus enim est morbus, qui non qualemunque harum actionum post se trahat læsionem, ex qua etiam plurima morborum depromuntur signa pathognomonica. Cum autem morbi iidem in diversis subjectis, quin eodem sæpe differant gradu læsionis, hinc & periculi, & hic etiam differens gradus differentem post se trahat actionum læsionem; sic ex his actionibus plus minusve læsis optime judicabitur de morbi peculiari & individuali indole. Id quod non tantum ratione prognoseos, sed etiam ipsius curationis & clinicæ morborum judiciose tractationis, exquisitæ veniet utilitati.

§. XV.

Primum itaque considerandæ sunt actiones animales, quæ sub se compre-

prehendunt sensus omnes internos & externos, & ab illis dependentes effectus somni ac vigiliarum motuumque voluntariorum præcipue omnes species. Ad sensus internos refertur ita dictus sensus communis, quis, quid sit, ad me iam non attinet explicare, adfectiones ejus tamen, quæ ab auctoribus ipsi adscribuntur, somni & vigiliarum, sicco non possum præterire pede. Hic sensus quippe communis seu objectorum variarum mutationum in mente simplex perceptio a variis corporis morbis diversimode alteratur, ita ut nimis intendatur vel nimis remittatur percipiendi vigor; cum autem a diversa perceptione diversus somni & vigiliarum pendeat gradus, necessario ex harum affectionum mutato statu indicatur gradus & indoles præsentis morbi, internam animi perceptionem vel infringentis, vel excitantis. Qua de re sub morbis inquirendum itidem est in somnum & vigilias primo, ob *der Patient Schlaf habe oder nicht, ob er zu viel oder zu wenig schlase*, aut quatenus deflectat a naturali consueto somno. Inquirendum proinde, an somnus placidus sit, an inquietus, anxius & interruptus, inconstans, nocturnus, vel diurnus, reficiens, vel delassans, vel intermedius; vel an somnus plane deficiat, & sic vigilie in eadem ad somnum relatione considerentur, præcipue utrum a symptomatibus morbi producantur dolorificis, anxiis &c. an vero sine manifesto concursu sensationum molestarum ab interna tantum animi activitate nimis intensa propter latitantem quandam dignam attentione causam. Ex quibus omnibus variam adfectus indolem hariolari licebit. Somnus si plane deficit, sub vigiliis nimis diuturnis, & illis a manifestis pathematibus v.g. dolorum, anxietatum, æstus in febribus &c. productis, de gravitate istorum symptomatum & morbi ipsius medicus inde certior fiet, nec non, quod non ante quam mitigatis illis rediturus somnus sit. Quæ consideratio arcebit præposterum narcoticorum opiatorum & promiscuum usum, non remota prius causa symptomata cum vigiliis inducente. Ubi autem citra concursum manifestorum pathematum, doloris, æstus, anxietatis, vigilie instant, eo magis suspicandum de interna quadam latitante causa gravissima, quæ naturam adeo inconstanti activa attentione detinet, quod præcipue in febribus acutis observandum, in quibus si jungatur summa virium prostratio, deficientibus interim reliquis vehementibus pathematibus, æstus, sitis, dolorum, ex constanti agrypnia malignitatis maximus indicatur gradus & summa in medicatione requiritur circumspectio. Somnus vero, ubi adest, si ille fuerit proxime accedens ad naturalem, nec ille inquietus nimis, anxius, interruptus, sed placidus, satis constans, præcipue tamen nocturnus, indicat, quod

caussa morbi ita sit comparata, ut sine ingenti laboriosa naturæ contentione ordinarie & placidis successibus superari queat, præcipue etiam morbi nocturno tempore notabilem somni talis præsentia remissionem monstrat. Secus omnia si fuerint, quid quævis circa somnum aut vigilias mutationes specialissime in quovis morbo sub specialissimis circumstantiis designent, ex semiologia petendum erit; paucis saltem adhuc indicandum, quod vigilie sub morbis arduis, præcipue malignis, ex consideratione latentis causæ, ob quam invigilat anima, nunquam temere anodynis opiatissimæ sint, nec somnus vicissim post diuturnas vigilias incidens, longior etiam, in febribus multis excitantibus positive turbandus. E contrario neque somnus comatosus quasi perpetuus, cum nihil boni, sed summum motuum vitalium torporem, præ se ferat, simpliciter tolerandus, & sub eo reliqua morbo adæquata negligenda methodus.

§. XVI.

Succedunt reliquæ læsiones sensuum internorum, phantasiæ, memoriæ, & completum ratiocinandi negotium concernentes, ex quorum vario habitu, de varia morbi indole judicare medico integrum est. Animus enim, teste experientia, corporis sequitur constitutionem; & ubi ejus viget sanitas, ceteris paribus sanitas & mentis medice sumta valet, & ita reciprocus est effectus læsionum corporis in animum, & animi in corpus. Quæ de re cum in omni morbo a materiali causâ profecto gravitas ejusdem concludi possit ex gravitate læsionum animalium, medicus itidem inquirat, wie das Gemüth beschaffen sey, ob es munter, ruhig oder verdrossen, ängstlich sey, wie es mit denen Gedancken stehe, ob etwan der Patient gar verwirret werde, oder phantasire? Et hoc præcipue attendendum in morbis acutis, ubi, si ægroti nihil peculiarium dolorum, æstus, sitis &c. sentiunt, & tamen confusionem, mentis deliria produnt, rectissime judicatur malignitatis status. In judicandis autem deliriis cautus sit medicus, non enim quævis locutio peregrina, aut actio subjecto insolita statim pro delirio habenda est; sic etiam videndum, an forte tantum dormientes & somniantes perversa loquantur, ob sie wachend oder schlafend, mit offenen oder geschlossenen Augen irre reden. Quærendi sunt ipsi ægroti, an sciant, quæ loquantur & quæ loquuntur de iis interrogandi etiam. Multum refert, ut attendatur, quomodo delirent, an deliria sint stupida & obliviosa, in acutis certe periculosissima, an vero sint furiosa, ob malas consequentias summa attentione digna, an vero jocosa & jucunda cum risu, gaudio, joco eveniant, an delirium versetur circa motus voluntarios insolitos, quod pessimum jam judicavit Hippocra-

pocrates, & quando sæpius manus ad os ferunt, muscas venantur, festucas colligunt, de veste pilos convellunt, de pariete decerpunt, ungues dentibus rodunt, plumas de lecto petunt, & quasi capillos in lingua & ore quærunt, hæc inter pessima signa refert &c. Porro considerandum, an statim sub initium morbi, an vero sub incrementum & statum accedant, an constanter aut per vices delirent præcipue sub vigore paroxysmi, quomodo de reliquo habeant ratione virium, quis pulsus, sudor, quæ urina; an somno intercedente minuatur; quæ singula, quid in acutis præsertim febribus indicent ratione prognoseos & methodi, cuilibet docto & perito medico patebit, qui insimul reliquas omnes morbi circumstantias accurata mentis lance ponderare non desister.

§. XVII.

Sufficiant hæc pro brevi tantum inductione de sensibus internis. Considerandi pariter sunt externi, idque præcipue etiam in morbis periculosis, acutis febrilibus. Etenim uti in genere ex ipsorum naturali activitate sanitatis integræ desumitur signum: ita quatenus læduntur, & quidem symptomatice, de morbo non tantum præsentis, sed & de diversa ejus gravitate testantur. Magna autem illi sensus consideratione digni sunt, per quos veluti ex speculo se repræsentat activitas mentis & vigoris vitalis, quales sunt visus, auditus, & tactus. Gustus & olfactus, quatenus consistunt in perceptione distincta objectorum sapidorum, odoriferorum, non adeo multum portendunt; siquidem sub morbis, & in specie febribus, ordinarie læduntur in vigore & ordinario statu, daß denen Patienten, sonderlich in Fiebern entweder nichts schmecket, oder alles bitter, oder wie Holz und Stroh im Munde ist. Et circa olfactum etiam tales irregularitates occurrunt, salvis interim reliquis rebus omnibus. Nec hi sensus adeo delicati sunt, & per eos non adeo intime mentis se exserunt adfectiones, nec a posteriori etiam vel symptomaticæ eorum læsiones in morbis, reliquis paribus, peculiare periculum junctum habere observantur. Siquidem fere uterque sub coryza, gravedine, febribus catarrhalibus, benignis & malignis, petechiantibus, sine ullo periculo suspenditur. Interim tamen ad constitutionem organorum eo magis attendendum est, & inquirendum inprimis in acutis, an lingua & fauces nimis sint siccæ, an plane a congestis humoribus tumidæ aut inflammatae, an variis obsessæ impuritatibus ac squaloribus, an in exanthematicis v.g. variolis plane adfectæ sint; ut in tempore his omnibus queat succurri. Pariter & narium internam constitutionem examinet, an apertæ sint, an vero obstructæ pro libera respiratione. Sæpe enim sub æstu febrili

mucus sensim collectus inspissatur, &, dum præterea ægrotis ejus excernendi deficit potentia, adhæret in superioribus narium spongiosis sinibus, anxiamque magis reddit respirationem, saltem per os respirare coguntur, unde maxime exarescunt fauces. Proinde & examinandum, an forte in variolis hisce exanthematibus obsessæ sint, quo debitis lenientibus & mundificantibus interne, & discutientibus externe succurratur, nec inde membranae Schneideri pituitariæ, sinus præcipue spongiosorum superiorum ossium investientis ulceratio, cum carie horum ossium, & sic ozæna foetida enascatur. Circa sensum Visus instituendum eo curatius erit examen, quia fere totus animi habitus legi quasi ex oculis potest, Hinc videndum, quomodo se habeant ratione vigoris, promptitudinis, claritatis, an clari sint, an obscuri, quin penitus vitrei, an nimis sicci, an nimis humidi, quomodo moveantur, an mediocri, an furiosa velocitate, aut inconstanti nictu, aut reciproca quasi semi-convulsiva musculorum vibratione, an protrusio oculorum adsit cum bulbi immobilitate, an vero e contrario confractio oculorum, cum concavitate & virium summa prostratione, quæ signa communiter habentur a pluribus auctoribus practicis instantium ultimorum. Consideretur porro modus obtutus, utrum sit ille austerus, pertinax, directus, quasi in punctum defixus, quale quid fere semper observatur in læsionibus internis v.g. phthisi, cerebri ulceribus, aut aliis viscerum cum febre hectica junctis. *Solche Leute sehen sehr stier aus, es sucht ihnen etwas aus den Augen, daß man es ihnen recht ansehen kan, es sey mit ihnen im Leibe nicht richtig. Die Lebhaftigkeit der Augen fehlet nicht nur, sondern sie sehen ganz gläsern, eingefallen, oder halbschielend, fürchterlich, haben weite, grosse und offene Augen.* Conf. quæ ad hanc rem pertinent in dissert. *Excellentiss. D. Stahl de facie morborum indice.* Hæc omnia quo magis in gradu altiori adsunt, eo majorem læsionis internæ gradum rectissime indicant. Ad oculorum non minus colorem præternaturalem, ruborem, ac fulgorem attendendum, præcipue sub congestionibus ad caput, & providendum in exanthematicis, ne variolæ in specie inferant oculis damnum irreparabile. Sequitur ordine sensus auditus, cujus activitas æque ac visus, quippe qui duo merito excubitores animæ vocantur, testatur de activitate & vigilantia mentis, maxime etiam de generis nervosi, motuum omnium primi principii, statu legitimo. Hinc & ejus justa constitutio in variis morbis, ad quos peculiaris naturæ sensus & vitalis requiritur vigor, bonam perhibet prognosin. Auditus in specie sub acutis subtilis, distinctus, indicat animi activitatem, & viceversa variæ ejus læsiones non idiopathicæ, nec a stagnantibus humoribus versus

caput

caput congestis ortæ, sed potius a torpore naturæ, a sensibus veluti remisso tono nervorum refugientis inductæ, sensus vitalis hebetudinem designant. Quarendum & explorandum proinde est, an ægrotus in periculosis malignis præcipue bene naturaliter audiat, quod si sit, reliquis concinentibus signis, testatur perceptionis internæ & generis nervosi statum naturalem; an vero nimis acute audiat, ut v. g. in conclavi vix se movere possint, quin ægrotus sensibilibiter inde adfectus appareat, an vero e contrario plane non audiat, aut obtusissime, *Daß man ihm recht in die Ohren schreyen muß.* In priori casu communiter cum summis vigiliis iuncta est auditus intensio, quin deliria portendit, & testatur de gravi periculo in acutis, ob quod natura adeo est attenta & invigilat. In posteriori casu sociata summa virium prostratione & reliquis ex pulsu, urina sumendis &c. paribus, parum boni sperandum. Hæc enim auditus hebetudo pejor sane est nimia ejusdem intensione, siquidem sub hac vigor naturæ tantum nimie attentæ motuumque præsens observatur alacritas ad motum sanguinis pro exterminanda febrili materia, putridam humorum minitante resolutionem, continuandam vivide necessaria; in illa autem sensus primum vitalis infractus & exinde motuum magna iuncta deprehenditur inertia. Notatur tamen hinc inde a practicis, inter quos vide de salutari hujus generis surditate *Excell. Dn. Hoffmanni Medicin. rat. systemat. tom. III. Sect. I. c. X. p. 229. §. XI.* statum surdæstrum præcipue in exanthematicis petechialibus, circa criticos dies, paribus autem reliquis, criticis præcipue excussionibus legitime succedentibus, tolerabilem esse & denotare victoriam naturæ de morbo, unde jam a nimia sensuum activitate remittit & excreta maxima malignioris materiæ parte, reliquum ad nocendum minus idoneum cum majori & secura tranquillitate excernere potest, & actu per metastasin febrilem ad exteriora expellit. Ad sensum Tactus non minus attendendum in ejusmodi morbis periculi plenis, & vigorem naturæ pro malignitatis & periculi gradu varie alterantibus. Quemadmodum justa ejus constitutio, partim a debito partium nervosarum tono, partim debita animæ activitate, partes in debito tono servantis, dependet, & idem in variis morbis partim a materiali causa, tonum vel excitante vel debilitante, vel uti dictum præcipue ab immateriali mentis scilicet varia conditione, lædi observatur: ita ex ipsius in morbis, præcipue tamen acutis, vario habitu, medicus de indole illorum rectissime judicabit; vel quod adsit ejusmodi materia, sensum tactus materialiter frangens, vel ad minimum ejusmodi, quæ naturam, directorem omnium sensuum, incitat, ad partium tonum acuendum, vel denique, quæ ob

ob suam malignitatem naturam ita perturbet, ut tonum remittat præ languore, torpore ac metu & hinc minus percipiat & ad percipiendum apta sit. Quando jam in morbis nimia ægroti observatur sensibilitas circa tactum & respectu corporis, ut ex illa de morbi indole certi quid judicari queat, probe ponderandum, an individuum in statu naturali valde sit sensibile, & a levibus rebus facile ac moleste adficiatur. Quodsi fuerit, hæc nimia sensibilitas, nisi penitus enormi gradu excedat, tanti non erit facienda, quam ubi subjectum in statu ordinario fere insensibile durum ac robustum sub morbis ratione tactus maxime evadit delicatum. Cum proinde in genere tactus in morbis fere naturalis constitutio indicat causæ benignitatem, quæ nec ultra ordinarium naturæ sensum excitat, nec nimis deprimat, & sic statum quemcunque tolerabiliorem. Ubi tamen sensibilitas nimia semper melior habetur præ stupida insensibilitate. Interim vero illa, quæ præsertim in purpura, inflammationibus internis, petechialibus cum purpura complicatis, subinde occurrit, facilem largitur conclusionem, non multum requiri, ut exacerbetur usque ad spasmos, convulsiones, aut deliria, si forte non accuratissime in regimine caloris, frigoris, sudoris &c. observetur æger; quare etiam respectu consiliorum circa res externas, nec non medicamentorum activorum, utcunque incitantium, summa adhibenda erit prudentia. *Man muß mit solchen empfindlichen Leuthen umgehen, wie mit einem rohen Ey.* Insensibilitas vero circa tactum ubi in morbis observatur, probe examinandum, utrum illa gradum naturalem individualis insensibilitatis multum excedat, nec eadem confundenda cum patientissima sæpe ægrotorum continentia, qui non ita multum conqueruntur; an vero subjectum alias maxime sensibile, nunc insensibile evadat, id quod summa dignum consideratione. Præterea circa insensibilitatem personalem sollicite cavendum, ne in talibus individuis error in præsentis morbi diagnosis ratione gravitatis committatur. De reliquo considerari debet morbus, in quo ægroti sunt insensibiles. In acutis malignis gravissimum portendit periculum & de naturæ torpore cum motuum febrilium segni conjuncto successu testatur, præterea exinde facile & medicus & adstantes nimis reddi possunt securi, ut propterea eo major tunc requiratur circumspectio. Cum tamen & in acutis non quovis tempore æque sit fatalis, videndum, an sub initium & incrementum, statum aut declinationem adsit insensibilitas ratione dolorum, sitis, aut aliorum præsentium symptomatum, *Da die Patienten meynen, es fehle ihnen nichts, weil sie nichts empfanden, cum interim periculose ægrotent; exinde profecto subdola morbi indoles, & eo*
major

major latitans maligna materia haurietur, ac quovis modo, tum ægrotus, tum illi, qui ejus gerunt curam, monendi sunt. Circa statum ubi maxime naturæ requiritur vigor ad excretionem contiguam materiæ malignæ ejusmodi insensibilitas, si unquam, deleteria non potest non esse. Unde medicum decet attentissimum esse, cohortando, ne putent, ægrotum, quia fere nihil conquereretur, in salvo constitutum, hanc insensibilitatem ex malignitate morbi proficisci, & naturalium virium prostratione, melius esse, si sentiret æstum, dolorem, sitim, si sensibilis esset circa res externas, proinde curatissime jubeat ægrotum attendendum, nec sibi ipsi falsum formet solatium, quando patientem accedens ex eo audit, post quæstionem, *wie er sich befindet: ganz leidlich, er fühle nichts besonders.* Videndum est, anne insensibilitas sit species delirii. Quod sæpissime fit, ut præ alienatione mentis dicant: *es fehle ihnen nichts, sie fordern wol gar zu essen, wollen aufstehen, und stellen sich oftmalen ganz kräftig,* accingunt se ad legendum, scribendum &c. varia constant exempla, ubi individua petechizantibus laborantia febribus & tali modo sub mentis turbatione tacita malorum insensibilia, brevi postposuerunt vitam. Ita ad acutissimum delirium pertineret, si fervida sine ullo sensu deglutirent, mentis motionem testatur, si nihil sentiunt, *wenn man sie hart anföhlet, hart anschreyet, sticht, ja wenn sie nicht einmal die vesicatoria furis adplicata und rubefacientia fühlen;* aut aliquando a volatilibus naribus admotis non amplius excitantur, vel a rebus gustum de reliquo maxime adficientibus nihil moventur; summum hoc certe naturæ stupidum torporem indicat. *vid. Dn. Presid. Semiolog. Sect. XII. C. II. p. 219 §. XIX. sqq.* qui laudatus auctor itidem propeßimo indicat, quando circa sensationem tactus a rebus alium sensum experiantur, quam illæ inferendi habiles existunt. e.g. si ad contactum æstuant frigerent, & sub frigido attactu insolitos ardores perciperent. Quod si autem sub declinationis tempus ejusmodi febrium eveniat insensibilitas, *Daß die Patienten nicht mehr empfindlich sind, nichts sonderlich mehr fühlen,* videndum, an illa sit respectiva, proportionata & successiva: an ægrotus circa symptomata sub morbi statu maxime urgentia nihil amplius sentiat, soluto morbo debitis se- & excretionibus & reliquis bonis conspirantibus signis, ut sic melius toleret attactum, non ad leves aëris mutationes adeo adficiatur. Ex quibus omnibus morbum salutariter declinantem & hanc insensibilitatem proportionatam re vera ex absentia malorum, fracto morbo, proficisci, judicare sine erroris metu licet. Ubi autem simul & semel omnis mali perit sensus, interim nec ex pulsu, nec urina nec aliis

E
phœ-

phœnomenis adparet, quomodo morbus solutus esse possit, ubi nullæ excretiones, vel exanthematum, vel sudoris largioris, simultanei, aut successivi, vel ejusdem generis urinæ præcesserunt, securi ac boni certe nihil poterit indicare. Siquidem nulla febris salutariter cedit, sine excretionibus notabilioribus sudoris & mutatione urinæ. *vid Illust. Stahl problem. de febribus &c.* Quare in tali casu hæc insensibilitas non testatur de soluto morbo, sed de naturæ torpore & segnitie & cum nulla lysis morbo acciderit, eundem neque superatum, sed novo labore opus esse; cui tamen sustinendo sub virium iactura an par fuerit natura, est, quod pro re nata medicus ægrotum circumstans optime harioletur; saltem semper habet, quod eventum minus secundum suspicetur.

§. XVIII.

Ad actus animales referuntur & Motus Voluntarii, ex quorum diversa constitutione, vigore, activitate, languore, confusione, varia morborum indoles cognosci potest. Propterea ad eosdem sollicite attendatur, & videndum, quomodo ægroti ratione eorumdem se habeant; an sine multis difficultatibus obambulare, & negotia sua exequi valeant, an vero in iisdem multum reperiunt impedimenti. In priori casu intelligitur primum animi vigor, deinde iusta toni roborisque musculorum constitutio, ipsiusque morbofi adfectus pro nunc tolerabilior status; ubi tamen ex reliquis circumstantiis dijudicandum, an ille motuum vigor talis etiam mansurus sit in futurum, & annon ægroto melior sit quieta continentia, in quo casu dabit consilium, *er solle sich ruhig halten.* Quod præcipue sub commotionibus febrilibus attendendum, ubi nondum constat de vero eorumdem habitu, & ex variis causis plane status quisquam malignus suspicandus foret, ne talibus motibus turbent transpirationem lenem, augeant materiam febris, viresque sine necessitate consumant. Id quod potissimum sæpe accidit in febribus petechialibus vel etiam petechizantibus, ut ægroti sub invasionem nihil peculiariter sentiant, neque inde ad movendum se, ambulandum, suaque negotia perficienda adeo sint inhabiles. Unde fit, ut multi morbi latitantis dolum non attendentes, nec ponderantes, aëri cuicunque in plateis, aut aliis locis, se exponant, & inde non tantum transpirationis successum primis diebus interturbent, sed etiam, hinc constrictis poris cutis, justam exanthematum exclusionem criticis diebus prohibeant, & multis aliis heteroclitis symptomatibus expositi non raro vitæ iacturam experiantur. Eo magis autem dicti motus sunt interdiciendi, ubi languide, torpide & impeditè succedunt, ipsisque explicandum, quod talis motuum inopinata segnities

clan-

clandestini 'cujusdam morbi præbeat indicium & naturæ debilitatis faciat metum. Distinguenda interim ubivis est sollicitè segnities motuum a sola plethora, aut spissitudine sanguinis profecta, ubi potius moderati motus suadendi sunt, licet illi cum aliquali resistantia perpetrentur. In febribus autem maximam illi motus considerationem merentur, qui peraguntur membrorum agitatione, corporis erectione voluntaria, capitis motitationibus, oculorum motu, gestibus &c. Quare videndum, an in ejusmodi morbis ægroti membra libere moveant pro lubitu & necessitate, an corpus promte & sponte erigant, v. g. wenn ihnen die Küssen sollen zurechte geleeget werden, an caput, quo velint, sine insigni molestia vertant, id quod, si reliqua constant, præcipue & mens, vigorem indicat naturæ, viriumque præsentiam pro morbo exantlando maxime necessariam; ubi itidem monendus erit æger, ne citra necessitatem se moveat, diaphnœon intervertat, pulsum mutet, anxietates symptomaticas contrahat &c. si vero hæc omnia non placide nedum ordinate fiant, sed cum ingenti inquietudine & reciprocis jestigationibus in lecto se movet patiens, inquirendum est, utrum contingat sub paroxysmi exacerbatione. Quod si sit, indicabit sane anxietatis internæ gravitatem, naturæ anxiam, laboriosam, contentiosam sensibilitatem, symptomatum in genere præsentiam ægro intolerabilium. Quare non minus ægrotus est cohortandus, ut, quantum unquam possit, patienter se contineat, caveatque medicus, ne ille solus vel ad momentum relinquatur, ne præ anxietate, sæpe cum mentis turbis conjuncta, se denudet, involvendum proinde ægrum jubeat mantili (mit einem Schlaff-Rock) tibialibus muniat pedes, a pariete amoveatur, ne loca frigida manibus petere possit; saltem parieti præponatur tegmen tensum (ein Schirm) etiam ante lectum talia ponantur munimenta, portis hypocaustorum prætendantur Conopea, Vorhänge, ne frigus ullo modo possit adlabi. Adstantibus autem injungendum, ut ad omnes motuum mutationes attendant. Ex his pariter deinde expiscandum, an motus voluntarios admittat æger in paroxysmo, & an cum eo remittant; Utrum in paroxysmo cum delirio, quippe quod eo deteriore malignitatis statum indicaret; in quo casu cum conscientie injunctioe adstantes ægrotum compellendi sunt (man muß es denen Wärtern, oder denen, die bey den Patienten sind, recht ins Gemissen schieben) ut semper attentissime observent ægrotum, ne is obtegar se, ne ad momentum solus relinquatur, ne noctu aut interdiu sub his circumstantiis dormiant; curandum est pariter, ne curatores vel stupidi, inertes, aut negligentes, vel plane pueri, aut puellæ impotentes, seligantur, seque medicus ita pur-

get, daß er wiedrigensfalls keine Schuld haben wolle, wenn der Patient stirbe. Quando enim in deliriosis motitationibus sub morbis acutis vel semel ægrotus ex lecto evaserit, exanthemata nec erumpunt, vel plane retrocedunt, & actum est de ægro; cujus rei plures notabiles casus allegare possem, si per tempus liceret. Incidit adhuc in mentem, quod acute febri- cantibus, quamdiu ad surgendum adhuc sunt habiles, concedatur sæpe ab iis, qui eos curant, surrectio pro deponenda alvo, unde multi sub repetito i- actu hoc insigne ceperunt detrimentum. Ubi medicus circa hanc rem soli- citum se gerat, & potius occasionem procuret, ut non opus habeat æger surrectione pro deponenda alvo. Quærendum itaque etiam est, ob der Patient beim Stuhlgang aufstehe, ob er oft aufstehe, wie er aufstehe, ut in consideratione hujus ultimi, si varias ob causas in lecto alvus poni non posset, saltem non sine sufficienti confectione surgat, & in sella pedes lecto tegantur, nec nimis crebro citra necessitatem concedatur surrectio (cum illa non raro ab ægrotis ad levandam quocumque modo anxietatem & le- niendum æstum, fingatur.) Præterea in sella ponatur vas aqua calida re- pletum.

§. XIX.

Quemadmodum ex præsentia & conditione eorum motuum, qui conscio fiunt ægro & ab ejus voluntate pendent, varia indoles status præ- sentis morbofi judicari potest & debet: sic non minus inquirere decet in illos, qui fiunt, partim universaliter, partim particulariter sine ægroti volun- tate, & sic neque striete voluntarii possunt nuncupari. Ad particulares per- tinent tractiones faciei musculorum, palpebrarum, oculorum, oris, labiorum- que rinctus, linguæ motitationes, capitis nictus &c. qui contingunt sub acu- tis vel plane citra voluntatem & propositum, vel saltem ita, ut de iis non cogitet æger, & a consuetudine dependent. In hoc ultimo casu ex iis solis nihil hariolandum. Quando autem observantur sub delirii justa suspicio- ne & reliquo dubio statu ejusmodi particulares motus, quos æger sanus ad- mittere haud suevit, tunc judicium de indole morbi maligna præbent, indi- cando naturæ statum perturbatum, motus spasticos particurales & reliquis pa- ribus, criticis præsertim excussionibus haud legitime succedentibus, motus convulsivos universales. Interim hic etiam attendendum, an contingant ægroto dormienti, quod si sit & post somnum cessent, tunc ex insomnio profectos judicandum. Universales autem ejusmodi motus convulsivo-e- pileptici in morbis summum non possunt non portendere periculum. Non enim precario oriuntur, sed designant præcipue in exanthematicis materiæ
miasma-

miasmaticæ summam causticam indolem, nervos irritantis, aut genus nervosum in spastico-convulsivam agitationem incitantis. Præterea exclusio hujus materiæ exinde gravissime reprimitur, vires maxime franguntur, idque eo magis, si individuum alias nullam habuit in convulsiones idiopathicas proclivitatem. Circumstantiæ tamen ponderandæ sunt, an ejusmodi motuum exacerbationes ante aut post exclusionem exanthematum obveniant. In priori casu adeo periculosa non sunt, *vid. Excellent. Dn. D. Juncker. conspect. medic. p. 608. num. 8. it. pag. 612. num. 24. it. p. 591. sub prognos. num. 3.* quam in posteriori. Hic enim non tantum demonstrant, maximam adesse materiæ copiam, eamque nec penitus exclusam, neque eandem sub his spasmodis exclusam iri, eandem in genere pessimæ indolis: sed, quia per spasmos exclusa exanthemata repelluntur per cutis constrictionem, summum ex instanti sæpe inducunt periculum. Nam variolæ præcipue, quo diutius exclusæ fuerunt, eo acrior facta materia, quæ retrocedens & ad viscera delapsa non potest non deleterios effectus inflammationum ac sphacelationum prælagire. Extra febres motus convulsivi tantum habere non possunt periculi. Videndum interim an adfectus sit idiopathicus & ex frequenti repetitione in consuetudinem degeneraverit, & sic a causa mere morali deducendus sit, an certo tempore recurrat & invadat, sub quibus animi, rerum non naturalium &c. circumstantiis, an vero hic adfectus symptomaticus sit, neque periodice, sed promiscue, recurrat. In priori quidem casu medicus exinde nihil haurire poterit, nisi motuum consuetudinem ac naturæ summam ad exacerbationes proclivitatem; curam interim præterea difficillimam: in posteriori cognoscet latitantem gravissimam causam, quæ naturam adeo insolitis motuum furis exagitat, quale quid in pueris fit, a doloribus dentitionis, vermibus, suppressis acris sudoribus, in adultioribus ex suppressis hæmorrhagiis &c.

§. XX.

Dictum hætenus fuit de qualicumque ægrotorum ad subeundos motus potentia: Respicendum iam non minus est ad impotentiam circa eosdem. Versatur hæc autem in eo, ut patientes cum maxima difficultate sese movere, ambulare &c. possint, ingentem sentiant membrorum lassitudinem, non simpliciter gravativam, sed penitus contusoriam, sic können fast kein Glied vor Mattigkeit ragen, es ist als ob alles an ihnen zerschlagen wäre. Ut indoles morbi inde pateat, respiciendum, an statim ab initio morbi citra causam manifestam hæc debilitatio cum virium prostratione juncta, an vero post perpeßos morbi varios insultus & pathemata accedat;

aut plane a multis ante peractis laboribus animi corporisve eveniat. Si citra omnem manifestam causam fiat, & insuper accedat magna animi anxietas, exinde causæ cujusdam adhuc dum molientis gravitatem hauriet quisque, quæ naturam adeo turbat, ut tono debito destituat partes, nec ad motus ordinarios ullam habeat proclivitatem. Quod tanto magis reliquis conspirantibus valet, & nisi certa alius morbi indicia adsunt, in tali naturæ torpore semper suspicandum de malignitatis specie, & in consiliis cautissime agendum erit, nil temere nec vehementer. Ipse ægrotus est convincendus, ne se cogat ad motus ulla ratione, sed in quietissima teneat patientia, damit man sehe, wo es hinaus wolle. Sæpe enim in principio malignarum nil sentiunt, præter enormem lassitudinem & virium defectum sine causa manifesta vid. *Excell. Dn. D. Juncker Conspect. Medic. p. 567 sub sign. n. 1.* A causa vero manifesta si accesserit ad motus ineptitudo a priori quidem non tantum indicat periculi, a posteriori vero considerandum, quod, dum vires ita fractæ sint, tonus præcipue, qui ad circulum humorum vivide ac proportionate prosequendum summo requiritur opere in superando incipiente morbo, præsertim acuto impar futura sit natura; quare, licet etiam ex reliquis phœnomenis morbi indoles non adeo constet; cautissime tamen cum eo procedendum, ac si foret summe malignus. Quemadmodum enim in malignis periculum ideo a priori adest, quia ad motus ob summam consternationem natura trepida; ita alii morbi febriles præsertim, licet per se non fuerint maligni, propter fractas tamen vires & tonum læsum induunt malignitatis genium. Lassitudo autem in morbis, ubi a plethora venit, tantum itidem non indicat, sed exposcit tempestivam sui per venæsectionem congruam imminutionem; sic & lassitudo, plethoræ effectus, lenietur.

§. XXI.

Sub ipso morborum progressu eo magis attendendum, an imbecillis sit æger in movendis artubus, capite, erectione corporis, ex qua, quo major est, eo major naturæ infirmitas, toni, nervosique generis resolutio, deprometur. Et, quia communiter cum summa virium prostratione & motuum vitalium turbis jungitur, hæc sane ad motus impotentia statum ex omni parte malignum declarabit. Ubi certe in febribus, si adeo debiles jacent, ut præ languore nec manus nec pedes, caput, oculos, linguam, labia &c. movere, nec verbum eloqui possint, deleterium febris eventum omni jure suspicandum suadet ratio, docet experientia. Hoc examen medicus non otiose instituet, sed hoc eum ducet, ut ægrotum pro viribus analeptics & medicamentis sensui naturæ amicis restaurare adnitatur. Quando autem hæc

hæc motuum impotentia viriumque lassitudo accedit sub declinatione morbi, ac sufficientis solutionis præsentibus signis, cessantibus & reliquis maxime urgentibus symptomatibus, cum præterea sub ipso morbo motus satis vegete institerunt, in tali rerum statu pro periculosa non habenda erit, si quidem sic ordinarie contingit, cum in acutis, tum aliis adfectibus spasticis, nec aliter esse potest, quin vires, hætenus adeo sub auctis motibus intensæ, fiant imbecilles. Ubi etiam tranquilla ægroto injungenda continentia prohibendæque omnes virium adfectiones. Quando vero econtrario citra sufficientem lysin & citra consuetos morbo solutiones & euphoriam, vel sub declinationem, hæc virium accedat resolutio, quid quæso aliud indicabit, quam statum naturæ confusum, morbique pessimam indolem, cui superando & exterminandæ materiæ illa fuit impar facta; quare, cum nulla evenerit sufficiens excretio, illa sub hac virium jactura neque speranda erit; Præcipue, quia natura attonita insuper & enervata ad motus inepta existit. Observetur præterea eximia differentia inter motuum impotentiam & lassitudinem, quæ morbo salutariter declinante accedit, & inter illam infirmitatem, de qua jam dictum. Siquidem in priori interna tamen animi major alacritas, saltem major in quietem ex prægressa anxietate mutatio conspicitur: In hac ultima tantum abest, ut ægroti ad animi internam ducantur compositam ac tranquillam securitatem, ut potius major adsit disturbatio mentis, aut, si quieti adparent, hoc tamen nil nisi torporem sensationisque stuporem præ se ferat. Omnium maxime hæc impotentia examinanda in acutis circa instantes dies criticos, aut in ipsis præsentibus. Hæc si accedit v. g. petechiis, aut purpuræ albæ &c. circa septimum, nonum aut decimum tertium vel etiam viginti sub dictis circumstantiis, ut plurimum mortis est præsagium, ad minimum status rerum humanarum, in extremo apice constitutarum. Idque eo magis, si membrorum accedant tremores summam toni & virium designantes resolutionem. De his tremoribus artuum, cum in illorum mentionem inciderim, & ii sæpe in diversis morbis ac subjectis occurrant extra statum positum, inquirendum etiam est, an a nimia membrorum insolita fatigatione pendeant, an æger ante adsuetus fuerit tremere membris particulariter ex perversa diætâ ac regimine, ubi tantum quidem non indicant periculi, quam si ex improvviso morbis arduis accedunt, vel in principio, vel quod pejus, circa crîsum tempus, ubi non raro sudore frigido in artubus ac facie, nec non tendinum subsultu in carpo stipati summam naturæ ex malignitate morbi debilitatem indicant. Cum de tremoribus sermo sit, incidunt adhuc in mentem senum tremores. Qui in genere

nere cum commonstrent virium decrementum, & senes exinde summam ad morbos habeant proclivitatem, eo certius, si incidant in morbos, sub hac toni resolutione omni modo deteriore statum medicus declarabit, sibi que prudenti prospiciet prognosi; subsumendum enim omni jure, enervationi naturæ præ senio, si accedat vis morbi, imo ne quidem medicamentis ad roborationem multum hic effici posse. Quare etiam ejusmodi subjecta omnium difficillime, ne dicam unquam, superant febres acutas, dysenterias, suffocationes, sed communiter sub extrema virium exantlatione, concurrentibus adfectibus apoplecticis, lipothymico syncopcticis ac comatosis, ceu candela ægre scintillulans successive extinguuntur.

§. XXII.

Succedunt actiones naturales, ac inter has primum ciborum appetitus, cujus justa constitutio non tantum organi concoctionis statum legitimum, sed maxime animi ipsius ordinariam dispositionem, alacritatem ac libertatem designat; variæ hinc ejus a naturali aberrationes varie testantur de præternaturali conditione vel organorum, vel naturæ. Appetitus ciborum autem in morbis vel adest, vel deficit, vel excedit. Inquirendum proinde in genere, an ille sibi constet, & quomodo se habeat. Si deficit, hoc fit vel in totum, vel in tantum. *Sie haben entweder zu nichts Appetit, oder können gegen sonst nur ganz wenig essen.* Estimandus interim in omni morbo appetitus est defectus secundum statum ordinarium, & videndum, *wie der Patient sonst, da ihm nichts fehlet, Appetit habe.* Multi enim naturaliter pauca edunt, multi contra voraces existunt. In prioribus appetitus, si vel in totum deficiat, tantæ non erit considerationis, quam ubi in posterioribus, robustis, naturaliter fortiter adpetentibus, vel ad priorum mediocritatem reducat. Inquirendum est porro, an appetitus prostratio solitaria & simplex adsit, an vero conjuncta cum insigni nausea, conatibus vomendi, ructibus, dejectionibus per vomitum. Quod si sit, eo certius indicantur variæ impuritates ventriculum obsidentes; si sub appetitus defectu copiosi adsurgunt ructus, quærendum, qualem habeant saporem, an acidi, falsi, amari, nidorosi &c. aut quales sint, rejecta per vomitum inquirenda & oculis examinanda, an fuerit materia mucida, biliosa, fæculenta, vel quæcunque alia. Ex quibus omnibus facile ad oculum patebit, appetitus dejectionem, non tantum complicatas vitii ventriculi habere causas, nec has sibi relinquendas, sed debitis medicamentis subigendas, corrigendas & evacuandas, ne reliquo decursui adfectus noceant: sed exinde etiam de remedii specie adhibenda convincitur. Ex his præterea judicatu facile, quod,

quod, remota debite ventriculi saburra, non modo in tantum pro differentia morbi rediturus sit adpetitus, sed quod motus vomibundi, quin reliqua plurima symptomata Cephalalgia, singultus &c. magnum sint acceptura levaminis. In ipsis acutis incipientibus adpetitus prostratio saepe cum manifesta saburra ex vitiis dietae collecta, concurrit. Ubi sollicite attendendum, an etiam motus nauseabundi, vel vomitorii jungantur. In quo casu certe medicus sine opera concluderet, successum febris fore deteriore, si in tali statu relinqueretur ventriculus; quia variae motuum febrilium ataxiae inde orirentur, perennis nausea, medicamentorum rejections, eorumque variae a vitiosa materia alterationes. Unde expedit sub hoc statu in principio ejusmodi febrium, si vel maxime malignae adparerent, materiam salino-digestivis subigere & incidere, & pro re nata tempestive ante incrementum febris acutae evacuare, ne natura motus ulterius introvertat ad ventriculum, cum tamen directio ad peripheriam tam sit necessaria. Quare etiam a tot practicis in principio acutarum laudantur digestiva & emetica, quod tamen in hoc tantum statu concedunt, si adparet ex instituto examine concursus vitiosae saburrae. Ubi autem in acutarum principio simplex adest adpetitus prostratio ex summa naturae imbecillitate, & ideo deferuntur actus naturales, quia vitales multo magis necessarii cum majori studio perficiendi sunt, nocentissima foret crassa talis evacuatio non solum, sed & contra omnem rationem *vide Excell. Dn. D. Juncker. Conspect. medic. theor. pract. tab. LXX. sub cautel. n. 6. sequ. it. Therap. ej. p. 30. N. 10. it. p. 31. n. 6. 7.* accidit interim, ut medicus nimis sero vocatus in acutis, ubi jam per aliquot dies durarunt, varias ventriculi impuritates, cum febris malignitate eandem exacerbantes deprehendat. Quid hic consilii? noxium est tales impuritates remanere, interim nec febris concedit fortia digestiva salina stimulantia, motus ad intestina retrahentia, multo minus emetica, virium majorum adhuc inducentia imbecillitatem. In quo certo casu magna cautione opus erit, & antifebrilibus lenissima tantum incidentia, nec magnis dosibus, immiscenda, etiam repetito potius, quam simultanee exhibenda, & cavendum, ne violenter commovendo agatur vel *ἀνω* vel *κάτω*. Interim &, statum febris exinde quovis modo periculosiorem esse, facile constabit.

§. XXIII.

Cavendum autem est, ne ex omni adpetitus prostratione in morbis ventriculi judicetur vitium, praecipue ubi concurrit citra evidentem saburrae cujusdam praesentiam, mucida, viscida, nidorosa &c. quemadmodum in acu-

tis communiter dictum est fieri. In quibus etiam cum natura ipsa a cibis active abstineat, prosequendo studiosius circulum sanguinis pro exterminanda materia quadam noxia, prohibendum est, ne ullo modo obtrudantur cibi recusanti naturæ; multo minus inducatur medicus, ut vel expositibus porrigat emetica, purgantia, calida stomachica, quæ respectu ventriculi nullius usus, nec illa methodus sub reliquo statu quicquam boni sperare jubeat. Præterea ejusmodi vomitoria & acria stomachica, præter quod motus febriles turbent, spasmos cutis ac viscerum inducant, totam humorum massam ruditer commoveant, particulares insuper versus ventriculum congestiones invitant, unde vel sub toto morbi decursu sive continentes anxietates, conatus vomendi ac cardialgiæ, vel plane congestiones inflammatoriæ non raro inductæ observantur. Quantopere inde turbentur transpiratio, & reliquæ excretiones febriles, hujus loci non est explicare. Hoc tantum addo, quod in exanthematibus, ubi ne quidem salina, quin ipsum nitrum, larga dosi conducunt, ob stimulum, quem in intestinis excitant, metuenda sit exinde vel funesta retentio, vel deleteria plane ad interiora retrocessio. Pari modo etiam in reliquis morbis, ubi deficit adpetitus, sollicite examinandum, quatenus conjuncta sint vitia ventriculi, ne error in medicatione committatur. Sic in adfectibus congestoriis, hæmorrhagicis, nephriticis, aliisque dolorificis, animi pathematibus tristibus, terrificis &c. Sæpe in totum, sæpe in tantum prosternitur adpetitus, non ex impuritate ventriculi, quæ nullo argumento in principio morbi probari potest, sed vel ex causâ morali, vel ad minimum materiali ejusmodi, quæ in ventriculo non hæret, sed tantum per consensum organum concoctionis adficit, vel, licet circa illud proxime obhæreat, tamen non in ejus cavo continetur; quale quid potissimum observatur in adfectibus hæmorrhagicis menstruis, hæmorrhoidalibus, ex restrictione sanguinis supra ventriculum. In his omnibus casibus probe tenendum, quod adpetitus defectus sit symptomaticus, & inde non aliter tractandus, quam ipse morbus, cui accedit. Ubi in congestionibus versus ventriculum sanguinis nitrosa temperantia optime conducunt; calida autem acria stomachica sanguinis varias incongruas eruptiones producant; sæpe vomitui cruento in hysteriis; emetica autem eo magis præter dicta obstipationibus viscerum scirrhis, hæcticæ, ac hydropi ansam præberent, & varias irregulares translationes humorum ad caput, pectus & alia loca inducerent, ac si præsentis jam sint, confirmarent. Et licet etiam concurrat aliqua saburra, ab omni tamen rudi tractatione abstinendum esse, hoc prævium circa adpetitum examen docebit, ne curando in tantum malum

minus, majus immane quantum exacerbetur. Interim, quo magis & hic symptomatice prosteritur adpetitus, eo gravior indicatur symptomatum gradus, dolorum, anxietatis, congestionis &c. monstrandum proinde ægrotis, non subesse vitium ventriculi. Communiter enim de nulla re magis, quam de hac solliciti sunt ægroti, dicentes: *sie hätten schon so und so lange nichts gegessen, wenn sie nur Appetit hätten, sie wolten was für den Magen haben, denselben recht auszuscheuren.* A quo tamen conamine & prudens quisque medicus cavebit, & suos sollicite dehortabitur, ne post tergum incongrua admittant, dicat, rediturum adpetitum sublata causa morbi, hunc in præsentiarum minima dignum esse attentione. Tale quid etiam maxime contingit in graviditate sub statu plethorico, vel aliis circumstantiis sanguinem nimis versus ventriculum reprimentibus, unde non tantum plenaria defectio adpetitus, sed & cardialgia nauseosa, quin vomitus ipse urget. Quem adpetitus defectum, nisi probe observet medicus & examinet, in summas conjiceret ærumnas ægotam, si daret emetica, purgantia, calida, acria stomachica, ad minimum faciliteretur abortus.

§. XXIV.

In omni autem prostratione adpetitus, quo constantius durat, ubi præterea sub reliquo morbi decursu vehementibus doloribus, vigiliis, aut aliis ejusmodi symptomatibus obruitur æger, medicus sane de virium consumptione in dies augescere certus esse potest. Id quod eo magis valet in adfectibus senum, in quibus naturaliter jam languet adpetitus, qui si magis adhuc frangatur, tunc profecto virium maximum decrementum cum sepulchrali corporis extenuatione metuendum. Unde medici erit, ut, licet natura recuset cibos, nec eos digerere queat, hinc nec consultum sit, aliquid ipsi obtrudere, cum sæpe a solo odore & nomine ægre adficientur, sub medicamentis tamen exhibeat moderata conjuncta analeptica, confortantia, emulsiva ac gelatinosa, quæ ad minimum pro summa necessitate qualemcumque virium corporisque conservationem efficere possunt. Nec rejiciendi penitus hoc scopo commendati jam a veteribus clysteres nutrientes, ubi nihil per os nutrimenti ægris potest ingeri.

§. XXV.

Ex præsentia autem adpetitus, & quando cibi ingesti non tantum sine incommodis retinentur, sed & satis bene digeruntur; exinde tolerabilem morbi statum plerumque judicare licet, & non tantum de vigore qualicumque naturæ ipsius, sed & de organorum concoctionis illibato statu certus esse potest medicus; præter ea de eo, quod vires sub ipso morbo non adeo

fractæ fuerint, nec adeo exhaustum iri corpus. Inquirendum autem, quid adpetant, & quid edant, ne noxia morbo ipsi ingerant, dura, dyspepta, in febribus præcipue lacticia, ova frixa &c. ac pro conditione ægrotorum præscribenda diætæ cum regulis diæteticis. Quod sæpe adpetitus fictus sub febribus acutis delirii gravissimi species sit, superius jam monitum. Cavendum maximopere, ne his ægris in puncto vitæ constitutis alimenta porrigantur. In variis aliis morbis, sæpe ingenti torquentur fame, præcipue febribus quartanis, malo hypochondriaco &c. Qui enormis adpetitus ex ingenti ventriculi provenit aciditate, & eo ipso de adfectus indole testatur, statumque designat præternaturalem. Hic primum omni modo prohibendum, ne sub paroxysmi tempus in febribus cibos capiant; siquidem omnia febrilia symptomata, anxietatem, æstum, dolores capitis, sudores anxios, frigidos &c. inducturos, & exacerbatueros, considerando simul, quod sub tali statu nil debite concoquatur ac mutari possit in chylum; unde impuritates primarum viarum augerentur, vasa lactea & glandulæ mesaraicæ crassa impura materia infarcirentur, & febris hoc ipso in longissimum protraheretur tempus. Tunc potius diluentia, mucilaginosæ, absorbentia exhibenda, materialem famis causam nimium acorem refrænantia; extra paroxysmum moderamen injungendum eandem ob causam: corpus enim impurum quo magis nutrire cupis, eo magis læseris. Pari ratione & infantes in præsentia vermium & sub atrophia enormiter sæpe esuriunt, ac ita existunt insatiabiles, ut si porrigas, quocumque tempore avide comedant. Qui pariter probe arcendi sunt, ne in utroque casu inconsulto adfectus deterioretur; Nec minus in aliis morbosis adfectibus, ubi satis constat adpetitus, inquirendum, quid edant, ac omni modo diætæ ordinanda, ne adhuc magis turbetur adfectus. Sic v. g. in adfectibus spasticis, congestoriis &c. omnia calida, cibi nimis aromatizati, in ulcerosis ac scabiosis, lue venerea, ophthalmia serosa, purpura chronica &c. omnia nimis salsa, acida, dulcia vicissim, mucida, carnes suillæ impuræ, & hujus furfuris, inhibeantur. Præcipue observandum hoc in feminis, ubi menses, aut in viris, hæmorrhoides instant periodicæ, & circa illud tempus sollicitissime inculcetur, ne perverso adpetitui indulgeant & v. g. circa mensium periodum panem calidum e clibatto vix extractum, pastillos farinaceos duros, carnes duras, acida, fæculenta &c. sumant, quæ omnia turbas inferunt circulo sanguinis per venam portæ, quin plane in sensibilibus vomitorios conatus inducant. De reliquo autem maxime sub tali rerum statu moderatio in cibis capiendis suadeatur, quæ cautela etiam in statu valetudinario semi-sano quasi plethoricorum obesorum &c.

&c. qui communiter nimium edunt, observanda, quibus in aurem dicendum, optimam regulam pro sanitate ipsis hanc esse, ut nunquam penitus satiati de mensa surgant. Post superatos morbos maxime febriles, si redit appetitus, nunquam sub examine omittatur cohortatio, caveant, ne simultanea ciborum ingurgitatione recidivam, aut aliam noxam arcessant, melius esse, si sapius & parcius edant; vires enim largo cibo post morbum arduum nec colligi, neque constantem fore euphoriam.

§. XXVI.

Appetitus hucusque, quatenus circa cibos versatur, consideratus, nunc respectu liquidorum, seu potuum itidem meam subit considerationem, cuius conditio sub vario statu præternaturali non minus est ponderanda. Quo magis humores consumuntur & excernuntur, eo magis exarescunt fauces & glandulae oris, humorum autem consumptio nititur respectiva eorundem per corpus circumagitatione. Hinc quo fortior humorum motus, eo magis resolvuntur, consumuntur, eoque magis exarescunt organa salivaria. Quare quo fortior motus, eo intensior & fortior sitis. Ex varia itaque sitis conditione de varia motuum humorum conditione judicari potest, uti in statu naturali, sic præcipue in præternaturali. Et quia, uti dictum, sanguinis motum fortiorem æstus major & calor excipit incrementum; sic a gradu sitis, gradus caloris interni depromi potest, non minus, quam gradus siccitatis oris, ac faucium. Cum autem non omnis faucium siccitas, nec quilibet æstus internus promiscue quovis tempore absolute sitim veram inferat (prouti observatu obvium est in melancholicis, sanguinis spissitudine laborantibus, qui plane vero non sitiunt, licet interim sæpe præ siccitate faucibus hæreat lingua,) sed requiratur naturæ internus sensus, attentio & æstimatio; sic non minus ex sitis varia intensione simul variam naturæ in percipiendo activitatem ob causam extraordinariam harioiamur. Neque enim sitis pure mechanice absolvitur. Qua propter etiam potissimum in ejusmodi adfectibus sitis maxime intensa observatur, ubi activitas magna naturæ in motibus humorum & adest, & requiritur; quale quid contingit in febrium omnium speciebus. Inquirendum proinde in adfectibus morbois, an patientes sitiant modo plane præternaturali. Quod si sit, merito de æstu interno & causa, humiditatem consumente, nec non faucium ariditatem inducente, suspicio erit. Quæ omnia eo fiunt certiora, si præterea ex ægrotantis confessione constat de ipsius sensu ardoris, æstus præternaturalis, & ex reliquis signis, inferius attingendis, exploratum sit, quomodo se habeant pulsus, respiratio, urina & sudor &c. In omnibus

adfectibus, quibus non ordinario complicatur febris v. g. in spasmodicis, congestionibus, excretionibus sanguinis & feri, in atrophia infantum &c. si sitis præterea multum urgeat, medicus exinde junctos motus febriles judicare potest, simul quod adfectus methodo febrili tractandus sit. Tanto autem magis in ipsis febribus stricte dictis ad sitim attendendum ejusque conditionem, ubi in febribus intermittentibus observandum, an sub frigore & rigore valida insistat sitis, quod sæpe contingit a constrictione faucium spasmodica, da die Zähne flappern, præ spasmodica musculorum agitatione, præcipue si infimul variæ salinæ, acidæ, biliosæ saburræ adsint in ventriculo. In quo casu injungendum, ne sitis potu largo simul & semel ingurgitato, frigido maxime, calentibus visceribus internis, leniatur, prænuntientur anxietates, nausæ, vomitus, & dicendum est, ut potus adhibeatur tepidus, isque per vices sorbendus, talis, qui simul spasmos faucium resolvat. Unde pro hoc scopo Nitrum salutariter potui inditur, aut lapis Prunellæ ore detinetur. Hæc omnia multo accuratius sunt sub ipso excipiente æstu observanda. In acutis præ omnibus ad sitim respiciatur, ubi constare debet, quod fere ad febris naturam ejusque felicem decursum requiratur; siquidem non tantum æstus præternaturalis humores valde exagitando & resolvendo, excretiones ultra solitum intendendo, fauces glandulasque oris exarefaciendo, eam producit; sed, quia in febribus acutis humiditas ita consumitur, & tamen in illis materia febrilis residet, quæ non nisi sub liquido vehiculo circumagi potest ad peripheriam pro excretionem sui adipiscenda, necessarium propterea penitus est, ut ob utramque causam sufficienter humectetur corpus. Antiquitus incongrua fovebatur opinio de noxio effectu potus in acutis, cui tamen hodie non amplius subscribitur, docente ratione & experientia. Pro meliori interim febris cognitione examinandus est gradus sitis. Quo enim intensius illa urget, eo graviores æstum eoque graviores febris aut febrilium saltem commotionum statum indicat; quo autem illa moderatio eo etiam moderatiores æstus & reliqua præcipue ratione excretionum moderatiores observantur. Inquirendum deinceps iterum est, quando maxime sitis insistat, ut exinde eo clarius exacerbationes febriles etiam præter reliqua symptomata dignoscantur; id quod præcipue in acutis utile pariter est ac necessarium, ubi multum ad adfectus diagnosis ratione indolis refert scire, utrum sitis æstus socia certo tantum tempore ingravescat, an vero illa ipsa vix unquam notabiliter remittat; uti in synochis continentibus, inflammatoriis, febre ardente biliosa, caufa, in qua speciatim sitis est inextincta, unde & clamorosa audit. Porro examinari debet potus qualitas, & quid bibant

ægro-

ægroti. Ubi omnis potus consistens, nimis spissus, calefaciens inhibeatur, qui tantum abest, ut sitim leniat, ut potius, intestinum sanguinis motum & sic progressivum ejus ac calorem augendo, symptomata febrilia exacerbet, excretiones salutare interturbet, caput tentet, deliriis ansam præbeat &c. quo respectu & præcipue vini potus, jussula vinosa &c. abesse debent in morbi acuti febrilis incremento ac statu. Præscribendus proinde ægrotis est potus tenuior, de quo bibere possint sine damno, quantum velint. Circa eundem tamen tenuem potum providendum, ne sit ille fermentescens, ad tormina, flatus, quin diarrhœas calamitosas producendas aptus, nec fæculentus, sed idem purus, moderate tamen reficiens ac gelatinosus. Unde hoc passu in acutis maxime pro conditione ægrotantium optime præscribuntur ptisanæ ex hord. mund. C.C. ebor. dent. apr. scorzoner. apio &c. utile decoctum Boerhavii ex decoct. panis aquos. cum tantill. vini & moment. sacch. ac succo citr. Cerevisiæ tenues, qualis hic loci est, Lœbeginensium, pauperibus etiam secundariæ (Kosfent) puræ conducunt, quæ omnia, tum pro majori gratia, tam pro melius contemperando æstu grate acidulari possunt. Spir. acid. mineral. aut Succ. vegetabil. præcipue succo recent. citr. & ex his paratis syrupis acetos citr. citri totius, ribium, berber. granat. Quin ipse potus aquæ puræ & simplicis a multis effertur. *vid. Illustr. Dn. Hoffm. Dissert. de salubr. aq. frigide. it. in medic. rat. system. tom. IV. sect. I. c. X. §. IV. V. seqq.* Modo pariter hic examinandum erit, utrum individuum hunc vel illum potum ferre possit sine ulla molestia; sin secus, alius mutatis mutandis substituat, aut idem corrigatur. e. g. si a potu nimis tenui ventriculus ægre haberet, flatulentia vel diarrhœa producerentur, addantur tunc potui lenia tonica v. g. Cort. aurant. Citr. aut clæosacch. quoddam parcissima quantitate. Maxime autem provideatur, ne potus quicunque frigidior in acutis maxime ingurgitetur; Quo magis eundem efflagitare solent, **man solle nur einen einzigen Trunk zur Erfrischung erlauben.** Talem enim potum funestissimos in his febribus producere & posse & solere eventus, per omnes constat; turbando nempe utilissimas se- & excretiones præcipue per cutim (siquidem magnus est cutis cum ventriculo consensus, ejusdemque cum omnibus partibus fere capitis thoracis & abdominis) deinde gravissimas inducendo cardialgias, vomitus, raptus humorum ad caput, phrenitides, paraphrenitides, stases inflammatorias sanguinis ferventis circa ventriculum, pulmones, constringendo præterea viscera interna, ventriculo per vasa & nervos arctissime nexa, idque tanto magis, quo vehementius æstus internus insistit. Præcipue tamen deleterius plane est frigidus potus in morbis exanthema-

thematicis, specialissime, ubi crisis certis diebus imminet. Propterea omni potius studio commendetur potus tepidus, qui, præter quod stricturam faucium relaxando sitim optime levet, insimul etiam elasticitate caloris subvectus per omnes tubulos sine mora penetrat, transpirationem conservat, ventriculo & intestinis nullas creat molestias: calidus autem nimis & positive talis fervidus plane potus omni studio est fugiendus. Hinc nimius abusus potus Théë, Coffée in purpura præcipue & continentibus febribus vel aliis ob solemnem hodiernum & fere perpetuam purpuræ complicationem, ubi jam urgent interni æstus, sæpe existit noxius, & ne dicam, curam difficilem, quin frustraneam efficit, sanguinem adhuc magis agitando, anxietates internas cum jectigationibus augendo, & sudorem inutilem præmaturum, vel eundem nimium ad febrem non pertinentem, hinc magis & fatigantem symptomaticum præcipitando. Quamquam moderatus de cetero usus tepidi nec positive fervidi potus in tantum concedatur. De reliquo omnia sunt conjungenda, quæ symptoma sitis sine damno mitigare possunt, æstum contemperando, & placidam promovendo diapnoën, sic exhalante cum leni sudore successive calore remittet pulsus, & spasmorum exacerbatio remittet, & exinde sitis.

§. XXVII.

Ad quantitatem potus non minus respiciatur, ubi quidem potus descriptus secundum omnes qualitates morbo accommodatus tantum concedi potest, quantum ægroti desiderant, attendendo interim, ne simul & semel largis haustibus, sed repetitis frequentioribus vicibus, capiatur. Pariter etiam videndum, an potus ingestus proportionate iterum, vel per urinam, vel per sudorem, secedat, nec intra vasa obhæreat, aut in primis viis subsistendo inflationes ventris, respirationis difficultates, internasque angustias vel plane diarrhœas producat. Quod tanto magis consideratione dignum, si morbis acutis accedat vitium organorum urinariorum, spasmos vesicæ varios inducens, stranguriam, ischuriam, dysuriam, vel plane conjunctus calculus sit, ubi primum quo fieri potest modo hisce incommodis medeatur medicus externis potius quam internis. Extra statum febris acutæ sub hydrope ascite & ubi jam vera adest vasorum lymphaticorum ruptura, aut prævalida viscerum obstipatio, sub concursu febris hæcticæ sæpe etiam intense sitiunt ægri; si quidem conjungitur enormis linguæ fauciumque siccitas glutinositasque salivæ. Hic pariter ponderet medicus, an consultum sit, ut ægrotus adeo largiter potum hauriat. Ille enim potus per viscera oppilata nescit transire, aut ex vasis ruptis exstillat, in utroque modo nocet, visce-

ra distendendo & ita vasorum lymphaticorum rupturam accelerando, vel tumorem asciticum augendo. Sæpe enim ad quantitatem potus in hydrope augetur tumor, & ejus juncta symptomata. Hinc sub tali rerum statu moderamen majus in quantitate potus habendum erit, & potius moderatis analepticis, nitrosis in ore detinendis, collutionibus oris, faucium siccitas demulcenda, & internus æstus moderandus; semper tamen eo magis hic necessarium erit diuretica ac laxantia subordinare, ut resorbeantur extravasati vel stagnantes humores in sua vasa & reducantur in circulum.

§. XXIX.

In defectu sitis præternaturali in talibus morbis, qui nec semper, nec ordinarie junctas habent commotiones febriles, reliquis paribus signis, eo certior fiet medicus, quod ille adfectus solus urgeat sine humorum peculiari commotione faucium inducente ariduram. Videndum tamen, an defectus sitis inducat potuum necessariorum insufficientem & fere plane nullam assumptionem, & exinde adfectus dies ingravescat. Sic qui humorum laborant spissitudine, hypochondriaca, hysterica, sedentarii, litterati, speculabundi in suis passionibus fere nullam habent sitim, unde multi sunt, qui fere nihil bibunt. Quando de eo quærentur, responsioni reddunt, quod non sitiant. Hic medici erit monstrare necessitatem sufficientis potus, bibendum esse tantum, licet non sitiant, defectum sitis non proficisci ex humiditatis abundantia, sed partim ex spissitudine sanguinis & segniore ejus motu, ac partim naturæ in percipiendo torpore. Quem statum quotidie auctum fore, neglecta ulterius potus assumptione. In morbis autem acutis defectus sitis medico semper sit suspectus; ubi probe considerandum, an forte ille proveniat ex insensibilitate, ubi eo magis monendi erunt adstantes, ne patientem sine potu relinquant, offerendum esse, licet non desideret; porro, an sitis revera deficiat, aut an patiens tantum præ nimia debilitate potum non adeo sæpe exposcere queat, cum interim oris, faucium, linguæ siccitas, & reliqua symptomata satis de præsentia sitis, saltem necessitate potus testentur. Sæpe etiam ægroti patientes jacent ac quieti, omnia sua pathemata & sitim tolerant, conquesti, an sitiant, sæpe reddunt: *sie trübsen wohl, wenn man ihnen was anböte, sie könnten nur nicht vor Mattigkeit so oft reden.* Nec minus examinandum, an plane præ alienatione mentis non sentiant sitim, in quibus omnibus circumstantiis medico incumbit, illis, qui ægri gerunt curam, necessaria circa hæc injungere. In morbis malignis præsertim sæpe in totum deficit sitis, quod ipsum malignitatis præbet cum reliquis signum. *vid. Excell. Dn. D. Juncker. Consp. medic. pract. p.*

376. n. 4. &c. In his enim febribus omnia sunt tranquilla, nec fortis pulsus, nec fortis æstus, nec siccitas insignis oris, nec inde valida sitis. Et quemadmodum minor exacerbatio fit propter malignam materiam, quæ fortes motus non tolerat pro sui excretionem, partim ob naturæ torpidum metum sæpe conjunctum adhuc magis motus languent; ita utrumque periculosum statum, ex utraque parte satis clare indicat ac involvit. Attendendum interim est ad gradum, an in totum, an in tantum deficiat sitis, aut ille naturali saltem sit æqualis. Quodsi deficeret in totum, periculi foret plenissimus status. Indicaret enim primo motuum febrilium summum defectum, ex quo minor proficiscitur liquidorum adpetentia, naturæ præterea maximam insensibilitatem, quæ vel ex confuso terrore, vel impotentia a summe maligna materiæ indole pendente movere nequit vigorose. Unde cum humores haud valde, ne quidem ad necessitatem moveantur, nec validus æstus, nec larga diaphoresis, aut diuresis, nec aliæ notabiles excretiones, torpentibus sub languido circulo secretionibus, unde nec ulla sitis. In hoc statu potibus etiam solis non multum proficitur; consideratio hæc potius medicum eo ducat, ut studeat partim naturam excitare, partim etiam materiam malignam quocunque modo concentrare, corrigere & invertere, tunc certior erit, quod sub accessu majoris motuum vigoris sitis etiam magis tanquam effectus rediturus sit. Interim non penitus potibus destituatur æger in tali febre, sed offerendus subinde est talis, qui maxime morbo congruus, unde potus tepidus, quin magis calidus instructus remediis malignam materiam concentrantibus & alcalinam indolem ejus invertentibus, qualia sunt acida superius jam recensita. Ab omni autem abstinendum confusa liquidorum promiscua obtrusione in his malignis; siquidem sitis plane naturalis, ex naturalibus causis non multum turbatis provenit; unde nec a priori nec a posteriori tanto potulentorum apparatu opus est, cum materia liquida nimis contra voluntatem ægroto obtrusa propter summum motuum defectum, & partium solidarum debilitatem jussu denuo excerni nequeant. Sufficiet hic tantus potus, qui etiam sufficit pro conservanda humorum fluxilitate, pro vehiculo medicamentorum & ipsius febrilis materiæ, conducitque potius eo sæpius potiones analepticas offerre.

§. XXIX.

Adpetitum ciborum ac potuum ejusque variam constitutionem sequitur corporis secundum individui temperamentum indolemque reliquam proportionata nutritio, ubi pariter in morbis attendendum, quomodo secundum hanc se habeant ægrotorum corpora. Quodsi enim nutritio par-

tium

tium haud multum vitiata adpareat, rectissime exinde ~~medicus inferet~~, gravitatem morbi non tantam esse, ut motus humorum solidorumque debitum transpressorii ac admissorii vel ultra modum intendatur, & sic motu auctiore decreseat corpus, vel remittantur, & sic etiam non sufficiens æqualiter omnibus partibus laudabile adferatur nutrimentum. Deinde patebit legitima organorum concoctionis chyli, ejus ulterioris elaborationis, distributionis, depurationis constitutio, ventriculi duodeni horumque glandularum, pancreatis, ut & mesenterii, hepatis ejusque meatuum debita, nec non reliquorum nobiliorum viscerum vasculosorum integritas; quæ alias læsa vel humorum inducit vitia, hinc & vitiat nutritionem, vel motus activos febriles lentos hæcticos secum trahit, & sic corpus extenuatur. Non minus indicatur ex bona nutritione naturæ motuum directoris in agendo energia. Quare si v. g. in adfectibus pectoris, qui sæpe pro phthificis habentur, nec raro in eos transmigrant, si nutritio adhuc in salvo est, ipsius adfectus status quocumque modo benignior a læsa ulceratoria alienus designabitur, quæ alias communiter hæcticam habet sociam cum decremento corporis; sic in atrophia infantum incipiente, adfectibus senum &c. idem valebit judicium ex præmissis circumstantiis. Et quod magis, ex hac inquisitione utilis medico patebit prognosis, quod virium præsentia, quibus sane omnis felix morborum curatio absolvitur, sub adfectu a nutritione satis legitima indicata spem faciat melioris ejusdem ceteris paribus successus. Distinguatur autem ubivis nutritio vera a falsa, quando ægroti sub morbis videntur pleni ac carnosissimi, interim habitus penitus consideratus cachecticus tantum est, tumidus, pendulus, ac oedematosus, *sie sehen nur aufgedunsen aus*, quæ constitutio indicat certe ex reliquis primo jacturam toni, deinde vitium laudabilis humorum lymphalium depurationis unde dyscrasia seroso-mucida prævalet, lymphæque labem contrahit, quæ nec debite partes nutrire potest, sanguinem ipsum impurum reddit ac nimis serosum, adeoque partes tumidæ solidescunt cum suo tono, eoque ipso majoribus indies impuritatibus patent & receptioni & generationi. Quale quid sæpissime contingit in adfectibus feminarum ex vitio mensium contractis cachecticis, chloroticis, in viris ex suppressione hæmorrhoidum, in pueris sub atrophico statu &c.

§. XXX.

Nutritionis autem defectus in omnibus morbis exceptis solis febribus, ubi non tantum simpliciter non nutriuntur partes, sed penitus fere ad marcorem exeduntur, maxime suspectam & periculofam facit eorundem in-

dolem. Quemadmodum enim ex legitima individuo proportionata nutritione non tantum legitima organorum, sed & motuum vitalium iusta constitutio naturæque activitas ordinaria intelligitur: ita a notabili corporis decremento organorum concoctionis, chymificationis, ulterioris chyli distributionis depravatio, obstructio vel quacunque læsio, præterea motuum vitalium anomalix notabiles designantur. Quo gravior autem nutritionis læsio, eo gravius etiam organa aut viscera interna præsumuntur læsa. Sisto e.g. pectoris adfectum phthificum, qui sæpe exinde, conspirantibus modo reliquis signis, eo certius indicatur, quando notabilis concurrat corporis extenuatio. Quæ quo magis procedit usque ad faciem Hippocraticam & osseam veluti contabescentiam, eo sane deterior erit adfectus, ac exinde medicus facile videbit, ibi se non multum effecturum esse, nec non intelliget exinde febris hæctica humores & partes exedentes veram indolem quam clarissime; quæ febris provenit a læsionis gravitate in pulmonibus, & quam quidem ad salutarem finem natura dirigit, quem obtinere tamen nequit, unde potius humores cum solidis magis exeduntur, ut deinde ex utroque fundamento motuum sub finem oriatur languor, qui terminatur in paralytodeam partium laxitatem, ex qua sudores ac diarrhœæ colliquativæ, sudores quidem viscosi, multum lymphatici, placida denique mors. Quidquid itaque hic ad salutem effici posset, constat, illud consistere in febris hæctica mitigatione, si quidem hac, non vero phthisi occumbunt: quam difficile sit hoc, naturæ motus componere propter læsum viscus excitatos, perdocet quotidiana experientia. Sic pariter in atrophia infantum & aliis adfectibus chronicis ex deficiente nutritione, pro ejus varietate variam causæ morbi præsentis gravitatem medicus hauriet. In omnibus excretionibus naturalibus sanguinis hæmorrhagias, serique per diarrhœas, sudores, si accedat decrementum corporis, patebit earum status intolerabilis, Da die Leuthe ganz verfallen, wie die Schatten vergehen. In nimis etiam talibus excretionibus cum tabe junctis communiter latet dignissima & gravissima causa. v.g. in nimis, passive quasi fluentibus, hæmorrhoidibus labes communiter hepatis subest. Tanto autem omnia sunt deteriora, si extenuatio corporis eveniat simul & semel. Ubi quidem sensibilitati individuali aliquid largiendum. Dantur enim, qui vel leviter adfecti doloribus, vigiliis, animi pathematibus, statim corporis patiuntur decrementum, facies contracta ultra solitum pallet &c. in qua individuali circumstantia ingens latitans periculum non statim medicus hariolari potest, sed hæc potius causæ individuali morali magis adscribet.

§. XXXI.

In febribus omnibus, uti jam dictum, excepta sola hectica, læsionem veram viscerum supponente, simplex nutritionis defectus haud adeo magnificandus. Siquidem sub hoc rerum statu, dum natura corpori imminens damnum fortioribus vitalibus motibus avertere consultissime studet, non potest fieri, quin humores consumantur & idem fortior fluidorum per solida impetuosusque motus consumat solidorum carnosam consistentiam. Hæc autem consumptio, per indirectum ob nobilem finem obtinendum accidit, ut avertatur imminens corpori periculum, hærens vel in visceribus, vel in sanguine. Hoc ergo respectu decrementum corporis sub febribus, tanquam salutare a medico considerari meretur; siquidem melius est, corpus in sua extensione ad tempus diminui, quam in perpetuum totam œconomiam animale subverti. Hinc & maxime inconsultum foret, sub febribus hunc nutritionis defectum primario respicere, & multis eduliis ægrotum obruere, quæ natura recusans æqui bonique haud verteret. Sub ipsis intermittentibus jam adest causa in organis, per quæ præparatur corpori & subministratur alimentum, lædens eadem, & læsura etiam in futurum ipsum nutritionis proximum actum. Quare ut resarciatur organum, febriles motus instituuntur, ubi certe satius est, sub his motibus corpus in tantum consumi & in labores naturæ salutiferos respectu finis, respectu eventus, quam, ut posthæc, penitus depravatis organis, plane numquam amplius nutriri queat corpus. Ideoque consumptio corporis in his febribus ab exacerbatione motuum vitalium, reliquis paribus non est malignæ notæ, sed insumuntur vires labefactatæ, ut novæ durabiliores acquirantur. In acutis materia quædam in sanguine vel in lympa obhæret, quæ brevi totam humorum massam non modo fermento putredinis imprægnaret, sed putredinem ipsam brevi positive induceret dissolutoriam. Quod ne fiat, motibus natura insurgit, materiam hanc studet ex nexu suo arctiori cum sanguine disturbare, resolvere, ad locum commodum minus periculosum propellere, & protinus hinc excernere. Hi motus eo majorem corporis post se trahunt extenuationem, quo magis illi sunt continui ac vividi, sed eodem respectu futuri usus eandem, quin majorem pollicentur salubritatem. Ipsi etiam ægroti sub hoc rerum statu vel penitus marcore exesi nihil adpetunt, quia sub prosecutione finis nobilioris & sub vincenda causa acuta non cogitari potest de cibis ingerendis, concoquendis, ac distribuendis. Exinde, quicquid renitenti naturæ obtruditur, inconcoctum remanet, nutritionem inter minima damna adhuc magis a priori ac posteriori turbat. Quan-

quam autem defectus nutritionis in febribus medicum adeo terrere non debeat, graduum tamen diversitatis habenda erit ratio; quo maius enim corpus tabescit, eo gravior certe febris ejusque causa indicatur: videndum præterea, an corporis decrementum respondeat prævio successui laboriosorum motuum, an vero plane non respondeat, quod multæ considerationis dignitatem diversis respectibus ad causam graviores internam habitis involveret v. g. si quis per paucos dies febre laborans adeo extenuaretur corpore, ac si per tres hebdomades fortissimis motibus colluctatus fuisset. Et, licet etiam in supra dictis circumstantiis defectus nutritionis ceteris paribus nec periculosus sit in præsens, nec in futurum, nec, uti dictum, propterea multas curas medico faceat: convenit tamen interim ægrotum in tali statu, non quoad habitum, sed quoad vires nutrire, analeptici, emulsivis, gelatinosis, liquidioribus. Ex dictis hætenus sponte fluit prognosis, quod febriles fortes motus, si cadant in corpora maxime emaciata, fame, laboribus enormibus defatigata, senilia, exsuecra, vel aliis modis consumpta, & iis adhuc major accedat humorum ac solidorum resolutio, natura impar fuerit superare: Hinc videas etiam ejusmodi subjecta sub acutis communiter occumbere relicta nil nisi sui umbra. Antequam ab hac materia discedam, paucis mihi videtur injicienda mentio, quod dentur febres, quæ primario pro imminuenda plethora excitantur v. g. febres continentes unius & plurium dierum ephemera dicta, synochus, in quibus eo minus consumptio habitus athletici pertimescenda, siquidem ex combustis per æstum febrilem, quasi senescentis sanitatis cineribus renascitur juvenis salutis phoenix. Quemadmodum non minus multæ aliæ febres, si præcipue cadant in subjecta plethorica, licet earum causa materialis remota sit v. g. vitium primarum viarum, materia catarrhalis in pulmonibus, glandulis, oris ac faciei &c. non tamen prius cedunt, quam resoluta sufficienter humorum abundantia, quæ proinde non immerito secundario nomine, *der Schmelz*; *Sieber* insigniuntur, qui etiam non nisi venæsectione motus febriles secure mitigari ac sopiri possunt. De reliquo circa hæc adhuc animadvertendum, utrum post superatam febrem cum reliquis redeuntibus ad se actionibus, revertatur etiam proportionata & successiva corporis nutritio. Quæ si deficit, merito suspicandum de reliquiis ex febre in organis concoctionis & distributionis Chyli latitantibus, vel in alio quodam nobiliore viscere vasculoso multis lymphaticis vasis donato. Quare ægrotus quovis modo moneatur, ut sibi caveat, nec securus sit, ipse medicus autem pro re nata, quid consilii capiendum, quidque remediorum adhibendum suadeat necessitas, providebit.

§. XXXII.

Ad nutritionis actum pertinet adhuc particulare lactationis negotium in feminis, conservationi non proprii, sed alieni corporis, editi nempe in lucem foetus, destinatum. Notabilis certe res est, quod non tantum sub hoc statu lacti fere omnia corporis feminarum vitia, præcipue humorum, sanguinis, lymphæ ac feri longe tunc evidentius imprimantur, sed hoc adhuc magis mirandum, hoc negotium adeo esse sensibile, ut ipsa animi pathemata cum lacte & per lac infanti communicentur, pariter ac vitia corporis materni, & sic ab incongruis matris aut nutricis animi motibus, terrificis, iracundis, melancholicis, gravissima pathemata incurrant tenelli epilepticorum, convulsivorum aliorumque dirissimorum adfectuum. Quapropter ex differenti lactationis conditione & successu, uti in statu naturali ex bono ejus secundum omnes qualitates statu eo certior erit medicus de sanitate matris & infantis, (quia velut omnes adfectiones naturæ maternæ lacti in imagine brevi depinguntur,); sic potissimum sub ipsis morbis ex varia alteratione lactis secundum diversas circumstantias de varia adfectuum urgentium conditione eo magis convincetur. Profecto enim feminarum adfectus, si in lactationis incidant tempus, suam indolem lacti sensibilissime imprimunt, eo magis, quo sunt ipsæ sensibiliores ratione animi. Dum autem de cognoscenda adfectuum indole ex læsa lactatione loquor, non æque ejus intelligo læsionem in quantitate vel excedente, vel deficiente, sed potissimum læsionem in qualitate diversa. Examinetur hinc sub statu valetudinario lactantium lactis ipsius conditio, quatenus illa ex adfectu labem contraxerit, an lac sit nimis spissum, pingue, mucidum, an nimis tenue & serosum, an ratione coloris mutatum sit in viridescens, cærulescens, flavesceus, an ratione saporis sit salsum, acre, amarum; Ex quibus omnibus melius cognoscetur, qualis sit sub adfectu humorum status, quem indoles lactis veluti in compendio exhibet: ubi tamen simul probe inquirendum, an mammæ etiam sint in justa dispositione, nec exinde in ipso tantum secretionis organo lac vitietur. Ex lactis proinde, ut ad priora redeam, spissitudine mucida adfectum lactantis exinde catarrhalis indolis esse intelligetur, pariter, quod multæ impuritates mucidæ in primis viis, glandulis ac humoribus obhæreant, quos transfluit & allabatur chylus; si flavesceus, viridescens fuerit cum sapore falso, acri, aut amaricante, exinde eo melius acrimonia humorum & dyscrasia sulphureo-biliofa intelligitur, simul de remedii genere sub adfectu adhibendo constabit, nec non de tacitis matris vel nutricis animi motibus suspicio veniet ex biliofa lactis indole, licet ipsæ feminae tale confiteri nolint. Deinde non minus ex hoc lactis examine præsciet medicus,

medicus, quos effectus tale lac infanti sit editurum, & si sub tali statu infans simul ægrotet, de morbi indole, ejusque vera causa fiet certior v. g. quando acria tormina experiuntur, convulsiones, pavores &c. ex lactis facie viridescente, flavescente, amaricante sapore, bilis a matre communicatæ virulentiam hæc omnia efficere sciet, & adfectum ceu biliosum in matre & infante tractabit. Si atrophici fiunt infantes, si variis exanthematibus vexantur, infestantur stranguria, ischuria, dysuria, tussis sicca, vel mucida pulposa, æstu interno, &c. ex lactis conditione spisso-mucida, serosa, acri & salsa vel bilioso-sulphurea patebit adfectus & indoles specialis, & causa, & methodus tractandi. Atque hoc lactis examen requiritur sæpe a medico, antequam conducantur nutrices, ut videat, an & aptæ sint ad lactandum: ubi medicus recensitis qualitatibus lactis & methodi occasionem sumet potissimum inquirendi in reliquum individui statum, nutricis, quæ, licet ipsa celet adfectus v. g. ulcerosos, venereos &c. ex varia tamen lactis crasi ipsa satis poterit vel convinci, vel certe fundatis quæstionibus tentari ita, ut non possit non certa quædam sui status phænomena profiteri, & si v. g. lac nimis fuerit biliosum, flavescent, amaricans, medicus de animi statu iracundo suspicabitur habito insuper temperamenti & physiognomiæ respectu, vel saltem de dyscrasia humorum biliosa, vel de vitiis hepatis & organorum biliariorum, in dyscrasia lactis mucida spissa de statu sanguinis & lymphæ cachectico ac impuro varias labe organorum secretoriorum ex variis causis contractas indicante &c.

§. XXXIII.

Restat ex actionum naturalium classe adhuc actus generationis, qui quidem etiam a variis morbis varie adficitur, sed cum hoc nimis sit particulare ratione loci, ætatis, usus & practici in specialem hujus actus, quatenus sub variis adfectibus adficitur, disquisitionem non descendam. Generaliter tamen dicendum hic est, quod quatenus generationis negotium & ad illud spectantes circumstantiæ non a vitiis organorum idiopathicis in utroque sexu, vel a causis plane alienis externis dependeant, sed quatenus cum præsentis adfectu morbofo aliquam habeant connexionem sub hoc titulo omnino considerandum sit, ut etiam exinde morbi indoles varia patefcat & explicetur præcipue ægrotis, si illi de hoc negotio speciatim adfecto medicum consulant. Ita in variis morbis nimia observatur salacitas in utroque sexu, præcipue ubi insignis adest humorum acrimonia lymphæque, partes has summe nervosæ sensibilitatis continuo vellicans & stimulans. Unde in viris oritur priapismus & perpetua fere membri erectio ac pruritus venereus, in feminis autem præter varios adfectus hystericos, quibus communiter in viduis hæc nimia salacitas jungi-

jungitur, mania, furor uterinus, proterva libido. Et hæc omnia observan-
 tur in adfectibus scabiosis, scorbuticis, ulcerosis; In adfectibus spasmodi-
 cis, præcipue podagricis, nephriticis, & in feminis, in gonorrhœa acri, fluo-
 re albo, mensium ataxiis varias humorum dyscrasias post se trahentibus ca-
 checticas, chloroticas, *vid. Excell. Dn. D. Hoffm. tract. Gründliche An-
 weisung wie ein Mensch ic. part. VII. II. p. 126. §. 31.* Deinde etiam
 in senibus utriusque sexus ex consimili succorum lymphalium & genitali-
 um acrimonia sæpe ingens observatur pruritus *vid. ibid. p. 127. seqq.* Hæc
 si medico ab ægroto morbis talibus laborante, aut ita senio adfecto recen-
 sentur, tunc is ex hoc nimio stimulo cognoscet morborum junctorum in-
 dolem, eosque ex humorum corruptione eo magis proficisci & eidem in-
 niti. Quare in tali casu subjectis pro leniendo stimulo minime frequen-
 tem suadebit venerem, præcipue senibus, quippe quæ, dum corpora habent
 morbida, & vitiatis succis scatentia, adhuc magis debilitaret partes nervo-
 sas, tonum frangeret, eo ipso se- & excretiones magis turbaret, impurita-
 tum copiam augeret, nec hinc ægrotus ab hoc molestissimo pathemate li-
 beraretur, sed augeretur potius, quin in majus incommodum conjiceretur.
 Deinde & considerandum est, quod sub tali rerum statu adfectus scorbutici,
 veneri, scabiosi, ita omnium optime ad alterum sexum transferri queant.
 Quare maritatis talibus morbis laborantibus sollicite hæc inculcanda sunt,
 si requiratur consilium de morbo. Sæpe etiam exinde v. g. feminæ exulce-
 rationes vaginæ, ardores, motus saltem spastico hystericos & alia mala
 experiri possunt. Nec minus feminæ sub tali statu inficiunt maritos, & dum
 frequenti congressu tota humorum massa exagitatur, multa exinde damna
 in talibus impuris corporibus provenire posse, suadet ipsa ratio. In talibus
 casibus potius remedia humores depurantia adfectui specificè quadrantia
 adhibeantur. Sæpe etiam in ebullitionibus sanguinis sub congestionibus
 Hæmorrhagicis stimulus ingens genitalia excitat, in quibus casibus sane me-
 dici est, ægrotis pro consideratione circumstantiarum in aurem dicere, ut
 ab omni congressu abstineant. Quantum enim exinde in Hæmoptysi,
 congestionibus ad pectus, in Hæmorrhagiis uteri, nimis mensibus, oriri
 queat damnum, demonstratu est facillimum. Extra hunc statum autem
 dictum humorum corruptorum, si in personis extra conjugium adfectus oc-
 currunt cum generationis negotio præcipue stimulo venereo coherentes,
 varie inquirendum a medico, anne iidem matrimonio felicius, quam aliis
 medicamentis curari queant. Ubi vero e contrario partium genitalium
 adest insensibilitas & nullus ad venerem stimulus citra tamen organorum
 H
 læsio-

læsionem idiopathicam, sub iusta ætate, in matrimonii honesti statu, eo magis hæ circumstantiæ indicabunt debilitatem naturæ, nervorum & roboris, id quod facile contingere potest post validos perpeßos morbos, sub animi mœroribus & turbis, variis motuum anomaliis junctis. In tali casu medicus facile videbit, quod hæc ad actum generationis impotentia longe aliter tractanda sit, quam si illa ex vitiis genitalium, ex diuturna gonorrhœa, lue venerea, paralytica quasi harum partium laxitate ex frequenti nimio congressu penderet. Quare, si de eo ejus expeteretur consilium, indicandum esset verum fundamentum, & simul quod noxium foret, ante recuperatas penitus a morbo vires, aut ante morbum plane superatum hunc actum celebrare, vel naturam stimulantibus & aphrodisiacis cogere & partibus quamcunque vim inferre, eandem potius impotentiam temporariam medicamentis morbo vel inhærenti vel proxime prægresso congruis tractabit. Sterilitas in feminis, si circa hanc medicus consulatur, occasionem præbebit in valetudinarium reliquum individuorum statum inquirendi; ubi quo diuturnior sterilitas eo pertinacior ac refractariam magis adfectus indolem pervidebit, cujus & causam potissimum vel in turbis negotii menstrui, quæ arctissimum cum generatione in sexu sequiore nexum habent, vel in partibus reliquis genitalibus uteri, & partim receptioni, partim detentioni seminis virilis dicatis, partim in illis, quæ materiam conceptus suppeditant, ovariis ac tubis fallopianis requireret; unaque prognosis formatu facilis, quod sterilitas non ante potuerit tolli, quam curatis illis proximis adfectibus, qui præterea in remotis partibus varios anomalicos motus regurgitatorios humorum inducunt, & ab omnibus vanis tentaminibus sollicitissime dehortabitur.

§. XXXIV.

Succedunt jam in ordine actus vitales, qui partim de vita testantur, partim eandem efficiunt & conservant, & ad quos præc. referuntur pulsus ac respiratio. Pulsus primum cordis ac arteriarum, quemadmodum ex mente Illustris Stahlii primario efficitur ab anima, tanquam præside corporis, secundario autem omnino debitum partium supponit mechanismum, solidorum scilicet justam constitutionem humorumque debitam crasin requirit; ac a variis animi motibus, corporisque in solido & fluido vitiis alteratur: Ita, quamdiu idem pulsus ratione temperamentis & reliquarum circumstantiarum ordinatus manet, testatur primo de naturali mentis vigore, deinde de circulo humorum ordinato, & per consequens de indole partium corporis solidarum ac fluidarum intemerata, ut neque ex una parte nimis in-

tendi

tendi pro variis noxis per auctiorem circulum e corpore eliminandis debeant, nec ex altera parte ob varia posita obstacula remitti. Qua de re ex turbato pulsu rectissime judicatur causæ cujusdam præsentia præternaturalis, quæ naturam vel excitat, ut motibus his auctis tanquam suis consuetis armis pugnet, vel eandem prosterneat & confundit, ut hos motus nimis languide confusæque administret, vel saltem non ordinate administrare possit. Proinde ex vario gradu alterati pulsus de diversa levitate aut gravitate læsionis in morbis vel præsentis vel instantis valebit judicium. Cum autem in febribus maxime hic pulsus intendatur, idque necessario, dum causæ ejusmodi adest, quæ optime motibus vitalibus intensis subigitur & abigitur: patet exinde, quod maxime sub his adfectibus exactissime in pulsus conditionem inquirere habeat necesse medicus, siquidem exinde gradum morbi ac febris indolem ex consideratione pulsus gradus, vehementiæ, constantiæ &c. omnium optime dijudicabit. Nec minus, cum uti dictum sub febre, & talibus causis, quæ motus febriles requirunt, maxime alteretur, opus est, ut & sub reliquis adfectibus morbosus inquiretur in pulsus conditionem, quo constet, an aliquid & quantum motus febrilis concurrat, & sic illi haud sinistre, sed febrili modo tractentur. A pulsu autem pendet circulus sanguinis & humorum omnium, ab ejus varia celeritate aut tarditate varius calor sanguinis ac solidarum partium, quare ex pulsu hauriendum, an ægrotus calorem habeat præternaturalem, speciatim quantus sit ejus gradus.

§. XXXV.

Pulsus interim plane naturalis consideratur duplici modo, ratione ordinis & vigoris. In ordine potissimum attenditur tempus, quod pulsus sibi requirunt & habent vel singuli, vel quem ordinem in tempore, quam constantiam & identitatem, habeant plures pulsus in relatione ad se invicem & in connexionem suam. In priori casu considerantur itaque pulsus singuli in se spectati, ubi attenditur, an expansio arteriæ præceps & brevissimo tempore fiat, quod si sit, pulsus dicitur celer, ubi autem hæc expansio arteriæ non tam simultanea est, sed magis successiva & tarda, tardus exinde dicitur pulsus. Ex priori pulsu hauritur celer, ex posteriori tardus humorum progressus in impetu. Et sic ratione rythmi pariter ac vigoris pulsus in statu naturali varia observantur, quæ explicitum dare hujus loci non est. Quando jam in statu præternaturali alteratur pulsus, necesse est, ut alteretur vel ratione ordinis in tempore, vel ratione vigoris. Hinc secundum has duas differentias instituendum erit examen. Circa tempus & ordinem in pulsu observandum, an pulsus sit celer, aut tardus, an vero quod

ut plurimum fit, celer & frequens simul, aut tardus, ac rarus. Ubi notissimum est, pulsum celerem & frequentem pathognomonicum febrium esse signum, atque ex diversitate gradus celeritatis ac frequentiae varium gradum febris petendum. Quæ tamen neque huc pertinent, hoc tantum iniiciendum, quod pulsus celer & frequens non idem sit, quemadmodum *Illust. Dn. D. Stabl.* hoc solidissime in *programm. 1. de pulsum celer. & freq. diff.* demonstravit; cum insuper pulsus in moribundis adhuc celer esse possit non idem frequens. Ratione rythmi examinandum, an pulsus sive celer, sive frequens singulis vicibus eandem habeat temporis mensuram, ita ut eodem temporis spatio se excipiant; id quod optime quis expiscari potest per horologium, cui additæ sunt secundæ. Secundum hunc eundem rythmum videndum, an sit pulsus æqualis, vel inæqualis, an caprizans, intermittens, formicatus, undosus, vermicularis, serpentinus, tremebundus, palpitatorius, myurus. Ex hoc ordine itaque pulsus ejusque rythmo quemadmodum cognoscitur varia promptitudo, aut naturæ in motibus segnities, hinc exinde de causæ latitantis conditione præcipue febrilis optime judicatur & per consequens de toto morbi successu prognosis potest formari, qui potissimum his motibus superari debet: ita etiam necesse est, ut attendatur ad vigorem horum motuum, qualem singuli pulsus ictus in se considerati habeant. Ex conjuncta enim vigoris consideratione eo certius simul patebunt naturæ vires & fortitudo, eaque vel nimium intensæ, vel vicissim deficientes, diversa præterea causæ morbiicæ indoles, ob quam ordinarii pulsus vigor vel reduplicatur, vel active aut passive remittitur. Propterea considerandum, an pulsus sit fortis vel debilis, magnus aut parvus, plenus aut vacuus, durus aut mollis, qui omnis pulsus quid specificè portendant, cuilibet docto medico constabit. *vid. Dn. Presf. in Semiolog. med. p. 370. seqq.* ubi simul plures citantur auctores, qui de pulsu scripserunt. Ubi etiam præcipue *Bohnius de officio medici duplici* legi meretur. Hæc pulsum exploratio, uti dictum, maxime necessaria est, præcipue in febribus; proinde medico incumbit sollicitissime in ejus veram indolem, præ omnibus in pulsus constantiam vel inconstantiam ratione ordinis & vigoris inquirere; quo pateat, utrum naturæ motus pro excernenda noxia quadam materia instituti semper iidem maneant; an vero immutentur, in quantum, quando, quamdiu & sub quibus circumstantiis adfectus. Quæ omnia medico non tantum incognoscenda morbi indole ad formandam prognosin, sed & in methodo curandi multum suppeditabunt utilitatis. In pulsus exploratione in genere necessarium est, ut antea constet individui temperamentum, ne decipiatur quispiam & v. g. ubi in

cho-

cholericis jam naturaliter adest pulsus frequens & moderate celer, juncto itidem vigore, sub accidentibus levioribus morbis statim ex pulsu præsencia febris harioletur, si ille & ultra gradum in tantum exacerbetur ordinarium; & vicissim in phlegmaticis ex pulsu minori secundum ordinem & vigorem sub ipsis febribus, quam in cholericis est in statu sano, morbi indolem non dignoscat. Deinde probe est examinandum, utrum sub certis adfectibus pulsus sponte, an vero per causas occasionales, intendatur. Unde etiam, ne medicus ipse ansam præbeat confusionis, ad patientem accedens non illico pulsum tanget, sed tantisper expectabit præsertim sub hiemali tempestate, donec ipsius manus calefiant, & æger præsentiam ipsius æquabiliiori animo toleret. Utrumque enim fallere potest pulsus examen, si æger vel ex recenti medici in conclave accessu in animo fuerit turbatus, vel carpus a digitis frigidioribus constringatur. Multum quoque refert, ut pulsus rite tangatur, ubi observandus locus ejus, qui consuetus est in carpo, ubi ramus insignis jacet arteriæ radice & quidem in parte carpi interna: sæpe interim contingit, ut arteria dicta circa hæc loca vel nimis profunde jaceat, vel nimis sit exilis, & ex aliis causis ita constituta, ut vix pulsus percipi queat, vel plane alium tractum servet. *vid. Bohnius de officio medici p. 177. seqq.* ubi & variæ memoratu dignæ observationes ex *Tulpio, Pechlino & Boneto* allegatæ reperiuntur. Quare, si in tali casu in carpo pulsus deficit, in aliis locis congruis quærendus erit, neque in periculosis febribus statim pro mortuo declarandus est æger, si in carpo nullus percipiatur pulsus; propterea ob auctoribus loca varia suadentur inter pollicem & indicem, in temporibus, cordis regione &c. Modum denique tangendi pulsum quod attinet, illud fit digitorum apicibus, ubi tamen non uno, sed pluribus digitis tangendus, ad minimum, uti ab auctoribus de pulsu scriptoribus jubetur, tribus, præcipue quando inæqualitas vel æqualitas extensionis arteriæ inquirenda, quo arteriæ expansio secundum notabilem tractum sentiatur, & videatur, an per totum hunc tractum singulis ictibus æqualiter distendatur sub singulis digitis. Hoc etiam erit attendendum, ne uno digito fortius, quam alio comprimatur arteria, nec in genere nimis mollis & nimis durus sit attactus; manus ægri præterea tangenda in debito brachii situ, *vid. Bohn.* eod. loco, ab omni motu libera esse debet, in situ neque penitus supino, nec penitus prono. Politicas quasdam regulas, quæ observandæ sunt in exploratione pulsum, collectæ prostant in illis auctoribus, quos passim allegatos *vide in Lexico Reali medico Dn. D. Præsidis.*

§. XXXVI.

Converto me ad brevem considerationem Respirationis, utpote alterius vitalis actus. Hæc, ut notum, sequitur partim animi conditionem, partim circulum sanguinis ac pulsum, nec minus variam ipsius organi respirationis & partium ad eandem facientium, & cum hoc organo connexarum, constitutionem. Hinc sub variis adfectibus, quibus vitia respirationis junguntur pro circumstantiis vel animi junctæ turbæ pulsum & respirationem immutantes exinde colliguntur, vel circuli sanguinis in genere ataxiæ, & in specie per pulmones ejus impedimenta, sive ex remotis causis, sive ex ipsius organi vitio dependentia, vel saltem profecta ex labe viscerum cum respirationis actus negotio connexorum, qualia sunt diaphragma, lien, hepatis, ventriculus, & reliquæ infimi ventris partes. Nec minus e gravitate respirationis læsionis harum circumstantiarum gravitas concluditur. Quemadmodum autem respiratio in vitiis pulmonum idiopathicis maxime adficitur; ita & sub adfectibus talibus pectoris potissimum in ejus conditionem inquirendum, ut constet, quam grave sit impedimentum positum in pulmonibus libero aëris ingressui. Hinc in talibus pectoris morbis in hæmoptysi, in congestionibus ad pectus, in tussi &c. quærendum, wie die Patienten Athem bohlen, ob sie schweren und kurzen Athem haben, ob sie in der Brust eine starke Resistenz spüren, ob sie den Athem nicht lange an sich halten können? &c. Ex quibus omnibus varia gravitas & indoles adfectus pulmonum præsumetur. Cum vero respiratio & sæpe lædatur sine pectoris vitio ex labe earum partium, quæ coniectuntur cum diaphragmate; ita probe examinandum erit, quatenus vitium pectoris complicatum sit, nec ne, & an potius hepatis infarctus, aut plane scirrhus lienis, ventriculi saburra, spasmi adominis &c. in causa sint. Præterea inquirendum, an respirationis læsiones junctæ sint cum tussi, qualis illa sit, an sub ea quidquam excernatur, quid excernatur, examinanda materia per tussim rejecta, an tantum sit mucida, an saniosa, sanguinea, apostematica, foetida, tetri coloris, an in aquam dejecta fundum petat, aut eidem supernatet, quæ omnia in adfectibus idiopathicis non tantum ad meliorem diagnosis & prognosin faciunt, præcipue circa phthysicos judicatæ præsentiam, sed & ad distinctionem a reliquis vitiis respirationis symptomaticis. In febribus potissimum acutis non minus ad respirationem attendendum, ex cujus varia læsione de varia febris indole, de gradu febrilis æstus, circulum sanguinis & per pulmones varie impellentis, certior fiet medicus. In exanthematicis in specie ubi summa jungitur præcordiorum angustia, *grosse Verhens-Angst*, cum

cum tamen pulsus non adeo sit exacerbatus, nec in statu sano adfuit vitium pulmonum aut viscerum, de latitantibus exanthematibus maxime erit probabilis suspicio, spasticam internarum partium agitationem post se trahentibus. Potissimum & hic secundum varias constitutas classes examinanda respiratio, an ratione temporis celeris aut frequens sit, rara, tarda, inæqualis, expirationis ratione calida aut frigida, sonora & sibila; ubi & in febribus dictis adhuc etiam prospiciendum, ne pectus ab humoribus nimium opprimatur, quod præcavetur securis revulsionibus per frictiones pedum, aut rubefacientia, nec non per vesicatoria, si constet exanthematum, quæ erumpere recusant, causam post se trahere pectoris angustiam.

§. XXXVII.

Cum ab hisce vitalibus motibus pendeant Se- & Excretiones & pro illorum gradu varie turbentur & excitentur, in has quoque sub morbis erit inquirendum, quomodo se habeant ex reliquis primariæ excretionis universales, Sudoris, Urinæ & Alvi. In statu plane naturali omnibus momentis plus minus secundum habitum corporis strictum aut laxum succedit transpiratio, quæ a sudore tantum differt, ut sit vapor nondum in guttas collectus, eaque necessario accidit, cum sub perpetua sanguinis transpressione semper aliqua portio in serum resolvatur, & hoc sub calore fomentante sanguinique in hærente in vaporem extenuetur, ac ita excernatur. In statu præternaturali, ubi sub variis morbis augetur circulus sanguinis, non potest fieri, quin & augeatur resolutio in serum, quare opus est, ut & copiosius excernatur e corpore, quod si non fiat, accedunt ex remanente sero gravia corpori damna; siquidem serum resolutum nunquam cum sanguine redit in gratiam. Proinde ex his constat, in omnibus morbis, ubi adest exacerbatio motuum vitalium, si secundum proportionem resolutionis sanguinis proportionate succedat & excretio ejusdem serii, bonam morbi indolem judicari posse ratione eventus; Secus omnia si fuerint, contraria prognosis. Nec minus successus auctioris transpirationis sub sudore restatur de vividis naturæ motibus a centro ad peripheriam, & quod neque spasmus cutis adsit, nec sub tali statu retrocessio humorum ad interiora metuenda cum malis consequentiis. In omnibus itaque affectibus, quibus jungitur pulsus ac motuum exacerbatio, examinandum erit, ob der Patient Schweiß habe. Sudores si adfuerint, in simul tamen placidi, prægræssa symptomata in tantum levantes, tolerabilis exinde indicabitur status, &, ceteris paribus, hi sudores omnimodo pro bono habendi sunt signo. Unde & ægrotis inculcetur, eosdem sudores sollicitè curandos, nullo modo in congruo turbandos,

dos, nec vicissim anxio impellendos & augendos regimine. Ante omnia autem in singulis febribus, aut febrilibus commotionibus ad hanc periphericam excretionem erit respiciendum, & inquirendum, ob der Patient **Schweiß habe, wenn derselbe komme, ob er starck oder schwach sey re.** Si sudores justo tempore, debito ordine, cum qualicunque euphoria, succedunt, exinde febris indolem ordinatam magis præsumere licet; qui sudores etiam, si aliquantum deficient, eo securius lenissimis diapnoicis sublevantur. Inquirendum & in reliquis circumstantiis, utrum calidus sit, an frigidus sudor, an in paroxysmo, vel post paroxysmum, remittente æstu, veniat, & an sudor positivus adsit, vel tantum modor cutis, an inde sudor perpetuus maneat talis, an vero sponte diminuatur, quomodo diminuatur, an post eum tamen corpus maneat in statu perspirabili, aut an periphæria plane siccescat. Examinandus deinde sudor ratione quantitatis, an moderate, an excessive fluat, prouti fit in purpura, ubi tamen videndum, utrum insignis inde accedat virium resolutio, quæ si fit, sudoris indoles intelligitur minus congrua; Insuper, naturæ motus nimis ad peripheriam tendere, & nimiam esse laxitatem cutis; unde hic sollicitissime cavebit medicus ab omnibus vel levissimis irritationibus per externum calorem aut medicamenta; ex altera autem parte a positiva illorum sudorum turbatione. Inquirendum erit porro in qualitates sudoris, an ille sit acris, cum pruritu cutis junctus, an graviter foetât, (id quod cum purpura hodie fere omnibus complicata morbis observetur, probe respiciendum,) quis sit sudoris color, quo tingit lintamina, ex quibus omnibus circumstantiis eo melius de materia interno resoluta latitante ejusque indole ferri potest judicium. Ubi autem nullus sudor adest, is tamen proficius foret v. g. in congestionibus hæmorrhagicis, rheumatismis, spasmis & aliis motuum exacerbationibus, quibus multum feri & augetur & idem illud intra corpus tamen retinetur, non quidem positive est cogendus, remotis non antea obstaculis; ægris interim potius injungatur, ut quieti in temperato se contineant regimine caloris, quo saltem auctior transpiratio, in quovis motuum morbo necessaria, per poros cutis apertiores succedere possit, & sic feliciter discutiantur supra dicti adfectus; Pariter ubi sudor deficit in morbis, quibus necessario adesse debet, veluti in febribus, ex inde parum boni sperare licebit; nulla enim febris sine sudore feliciter cedere potest. Differentia tamen febrium habenda, non enim omnes febres æquales habent commotiones humorum; hinc nec æquales in omnibus sudores necessarii. Sic in malignis, quibus pulsus sæpe maxime est moderatus, sufficiet tantum mador & diapnoë, sed ideo illa semper continua

& non interrupta esse debet. In his proinde febribus cum non conveniat fortis humorum motus, hinc nec fortis sudor adesse possit & debeat, nec ille perverso artificio sudorifero in perniciem ægroti impellendus per humores commoventia, quibus & materiæ malignæ impediretur exclusio, & ea ipsa potius diutius & intimius sanguini intricaretur. Interea sciendum, quod in reliquis febribus, nec ab initio, nec in paroxysmo fluat sudor, unde nec ex hoc defectu tali tempore quicquam periculosi exinde præsumendum, multo minus sudor coacte propellendus. Ejusmodi enim sudores, qui & sponte incongruo tempore proveniunt, symptomatice sunt, inutiles, noxii, multas irregularitates involventes. Quando autem justo tempore sub statu febris deficit sudor, factis jam notabilibus sanguinis resolutionibus, & post paroxysmum æstus, inquirendum, an forte causa hæreat in incongruo ægrotantis regimine, an ab haustu frigido, refrigeratione corporis, jectigationibus nimis, aut adstantium multis circa ægroti lectum motibus, vel dependeat ab obstaculis internis nimia anxietate, cura & mœrore animi; quo his omnibus debitum auxilium parari queat.

§. XXXIIX.

Urinæ conditio in morbis varie itidem consideranda; ubi quidem mihi nihil est rei cum fatuis ac superstitiosis nugis, quasi ex urina sexus, ætas, omnes morbi circumstantiæ, aut nescio quid perspicere possent, sine ulteriori ullo ægroti status examine; sed urinæ inspectionem in tantum admitto, quatenus certis ac sufficientibus fundamentis innititur. In genere circa hæc notandum, quod ubi notabiles eveniunt sudoris alterationes a commotionibus sanguinis, ibi tantum non semper urina alteretur; quare & in iisdem morbis, ubi sudoris respectus habendus, habenda & urinæ ratio. Et cum hujus justa constitutio dependeat a debito sanguinis statu ac motu, partim ab integritate renum: ita urina alterata vel sanguinis in crasi aut motu, vel renum subinde ac organorum urinariorum statum præternaturalem indicat. De reliquo urina penitus naturaliter constituta ratione coloris, consistentiæ ac diaphaneitatis monstrat, nihil impuratum insolitarum humoribus inesse, & præcipue color ejus ordinarius absentiam æstus nuntiat, diaphaneitas ac consistentia naturalis, naturalem designat renum tonum; secus omnia si fuerint, contrarium exinde haurietur. Proinde circa urinam examinandum erit, quis sit ejus in morbis color, an naturali similis, an valde flavus aut rubicundus, ut pateat exinde præsentia æstus ejusque gradus; ratione consistentiæ an turbida, vel clara, quale ponat sedimentum, utrum statim post emissionem, an vero post aliquam moram turbetur, & sedimen-

tum

tum ponat, post sui refrigerationem. Et cum in febribus potissimum ob-
turbatum circulum humorum urina alteretur; in his ideo quam maxime
ad varias ejusdem mutationes respiciendum erit, ex quibus gradus, indoles
& eventus cum ceteris conspirantibus phænomenis, desumi potest. Ubi
medicus semper tenere debet, quod nulla febris feliciter cedat sine omni
mutatione urinæ.

§. XXXIX.

Potissimum vero examen sudoris ac urinæ instituendum erit circa
dies ita dictos indicatorios ac criticos in acutis, qui sunt 4tus, 7mus, 9nus,
14tus, 18vus, 21mus &c. an circa hos, ubi reliquo tempore nihil obtigit, no-
tabilis accedat harum excretionum alteratio; ubi dies indicatorii maxime
respiciendi, utrum illis v. g. percipiatur maxime pruritus sub cute, alvi
major adstrictio, coctionis signa in urina, quæ omnia, ceteris paribus, spe-
rare juvant excretionem largiorem sudoris, aut cum eo exclusionem exan-
thematum, præcipue purpuræ. Quando autem horum nihil contingit
primo die indicatorio, nec speranda crisis talis die critico primo, unde ex-
spectandus erit alter dies indicatorius, qui si nihil habeat signorum dicto-
rum, neque altero critico die sperari poterit ejusmodi crisis, & sic ulterius;
unde & si de reliquo nec alia adpareat via ad salutarem morbi solutio-
nem, tunc certe ejus periculosus eventus summo jure timendus erit. Quan-
do autem dies indicatorius ex urina & aliis circumstantiis aliquam nota-
bilem morbi solutionem præfagit, medici erit, summopere invigilare, ne
ullo modo illa vel prava diætâ, vel incongrua medicatione interturbetur.

§. XL.

Excretionem per alvum denique quod attinet, ad illam in omnibus
fere morbis attendere quam maxime convenit; siquidem & ratione neces-
sitatis, utilitatis ac successus fere universalis est, æque ac excretionem per pe-
ripheriam & diuresin. Hæc quippe alvina excretio cum in statu naturali
nunquam deficere debeat, & si deficit, eo ipso præternaturale quid invol-
vit: sic pariter in morbis, licet in tantum tolerari possint ejus alteratio-
nes ratione successus, in totum tamen minime. Primum itaque, an alvus
nimis sit sicca, quin penitus clausa, inquirendum. Quod si ita sit, quo-
niam intestina fæcibus aut impuritatibus bilioso-mucidis nimium replen-
tur, flatus incarcerantur ex his saburris generati, abdomen intumescit, præ-
cordiorum angustia inducuntur, humores magis restringuntur versus supe-
riora, ipsi motus vitales pulsus ac respiratio vitiantur, nec non transpira-
tionis liber impeditur successus: patet exinde, in omnibus morbis, ubi re-
censi-

censita incommoda multum præjudicant, quod tamen ut plurimum, positivam alvi adstrictionem pessimæ notæ existere. Tanto magis si ex parte jam adfuerint, siquidem exinde eximie augerentur. Quare in spasmodicis, congestionibus, malo hypochondriaco - hysterico &c. opus est, ut alvus in tempore ante aliorum remediorum præscriptionem convenienter aperiatur. Propter supra dictas circumstantias in ipsis febribus nocentissima est plenaria alvi adstrictio. Et quamvis exanthematicæ præsertim variolosæ aliquam pati videantur exceptionem, quia alvi fluxus præc. sub eruptionis tempore, deleterios effectus retentionis vel retrocessionis exanthematum inducere observantur, totalis tamen adstrictio itidem tolerari nequit, nisi quidem sub ipsum eruptionis fuerit tempus, *vid. Excell. Dn. Hoffmanni Med. rat. system. tom. IV. Sect. I. Cap. VII pag. 156. §. IIX. sqq.* & nisi de reliquo nulla molesta pathemata sentiantur in abdomine & reliqua bene succedant. *Vid. Clariss. Dn. D. Junck. Consp. med. Tab. LXXV. Num. 7.* subducenda autem erit alvus tantum lenientibus, clysmaticis demulcentibus, omni carentibus stimulo, & cavendum ab omnibus sæculentis, fermentescentibus, quæ nimium turbare alvum possunt. Alvi e contrario nimia lubricitas si in morbis adest, inquirendum, an illa sit sine vel cum torminibus, an forte ex refrigeratione, turbata transpiratione eveniat, an vero adsit humorum serosorum ad intestina congestio sub diarrhœis certis periodicis. Ex quibus circumstantiis videbit medicus, utrum consultum sit alvum positive retinere, an vero diarrhœam tantum tolerare, vel eam saltem successive moderari, quibus adminiculis, quid consilii insuper ægroto dandum. In febribus quando diarrhœæ adsunt, examinetur, an sint symptomaticæ, an idiopathicæ, priores an ab incondito victu, potu sæculento, multis dulcibus, vel medicamine catartico sub morbi initium sumto evenerint, unde ad eas tollendas sufficiet nihil nisi sublati diætæ vitiis, posteriores Idiopathicæ a naturæ activis congestionibus ortæ, nisi penitus excedant, & sub periculosis variolosis, morbillosis febribus, temere nunquam sunt sistendæ. Tales sæpe accidunt febribus petechialibus, petechizantibus cum euphoria, sine ullo damno, quid? quod interdum critice solvantur petechiales per diarrhœas, ita, ut idem fiat, quod post alias crises, nempe totus morbi frangatur vigor. Quemadmodum etiam in his positiva alvi adstrictio nocentissima est. *vid. Celeb. Dn. Stahl. adnotat. ad diff. de febre petech. num. 6. Excell. Dn. Hoffmann. libr. supra cit. p. 243. vid. Dn. D. Pres. prax. univers. p. 832. §. IV p. 836.* In tali casu summa adhibenda erit prudentia, ne absolute turbetur, nedum supprimatur, siquidem exinde damna orirentur, quæ ab alijs turbatis crisis,

speciatim in abdomine stases inflammatoriæ, sphacelationes, saltem lethales suffocationes apoplecticæ &c. Omnia, quæ huc usque dicta sunt de actionum variis mutationibus a naturali, earumque læsionibus diversimode sub morbis examinandis uti faciunt eo, quo medicus, indole eorum penitus perspecta, varias inde pro tutiore & circumspectiore curatione cautelas haurire queat; ita juvant maxime inter reliqua ad certiorum prognosin de morborum magnitudine, gradu, periculo & eventu formandam. Circa quam adhuc paucissimis notare decet, quod sæpe ægroti examinent medicos, ejus sermones & enunciata, vultum, gestus, vel immediate vel per alios. Cautus hic sit medicus, ne apud ægrotum subitanam animi perturbationem excitet, morbum exitialem pronuntiando. Incautum ejusmodi enunciatum 1) auget aliquando symptomata & exacerbat paroxysmos, mortemque ipsam accelerat 2) ægros reddit subinde desperatos, ut sui nullam amplius curam habere velint 3) lædit sæpe medici existimationem, quando prognosis, uti aliquando contingit, fuit falsa. Prostant exempla, quod medici noluerint amplius porrigere medicamenta, nec adstare consiliis ægrotantibus, qui, advocatis aliis medicis, sanati sunt. Medici denique christiani est, ut circumstantiis hoc urgentibus ægroti mortem instantem notam faciat, vel ipsemet, vel per alios, præsertim verbi divini ministros, ut animæ immortalis curam eo diligentius habeant. Plures observationes & cautelas circa prognosin *vid. in Dn. Prasf. Fundam. Semiol. Bohn. de off. med. dupl. Cap. VIII. p. 169.* Plura circa hæc non addo, sed, cum ad felicem curam præ omnibus requiratur causarum cognitio, quomodo in illas inquirendum sit generaliter, quantum potero, paucissimis agam

CAPUT III.

De Examine circa morborum causas.

§. I.

INter causas, quæ magnum habent jus producendi morbos illæ ponuntur, quæ homini ejusque naturæ constanter inhaerent & naturalium rerum nomine insigniuntur. Quæ res cum ad naturam pertineant hominis, non quidem per se absolute sanitatem turbant, siquidem alias nullus a morbis foret liber, cum tamen mille videas sub harum rerum præsentia optima sanitate fruente: sed tunc demum morborum evadunt causæ, si variæ circumstantiæ cum illis junctæ intricatæ fiunt, & hæ morbis inferendis quadrant, ut ita eo magis apta reddantur subjecta ad certos subeundos mor-

mor-

morbos. Inter has res naturales primum locum tenet ætas, quæ diversa
 diversos morbos facilius admittit, ita, ut non una ætas æque facile hunc
 morbum incurrat, quem alia. Et hoc non quidem ideo, quasi certus an-
 norum numerus absolutas turbas sanitati daret, sed quia sub varia ætate
 non tantum varius occurrit fluidorum ac solidorum status, sed & varia ani-
 mi constitutio, varia diætâ ac regimen, & rerum non naturalium admissio,
 motus varii autocratici naturæ &c. Consideremus quæso primo tenerri-
 mam infantiam, hæc per se mille morbis exposita, corpus est tenerrium, to-
 nus mollissimus, humores maxime mucidi & aquositate superabundantes;
 & quid? nonne hæc omnia faciliorem recipiunt injuriam a causis rudi-
 bus aëris, inconditi victus &c. præ alia ætate. Statim post partum in in-
 testinis obhæret acre mœconium, quod sæpe per se gravissima tormina &
 pathemata infert, nisi tempestive removeatur, tanto magis, antequam lac ad
 coagulationem pronum accedat. Progrediente ætate ulterius variis incom-
 modis a lactatione exponuntur, anno elapso sub dentium accremento va-
 riis infestantur symptomatibus æstus, dolorum dirissimorum, convulsio-
 num, exinde pariter diarrhœarum, inflammationumque intestinorum, post-
 hæc ablactatio ipsis varia parit incommoda, dum adsuescere debent cibis
 solidioribus. Adeoque, si infans ægrotet, quantum non interest, ut respi-
 ciatur ad ætatem, etsi mox post partum incidant pathemata, habenda sane
 erit mœconii ratio, ulterius lactationis, sic ætas suspicionem præbebit den-
 tium subesse causam, si constet, infantem mox annum explevisse, ubi & a
 talibus causis ætati congruis eorum pathemata omnia deducenda erunt,
 siquidem a congestionibus humorum activis, & aliis ætatibus convenienti-
 bus, existunt plane liberi. Absolutis infantie annis sub pueritiam, ubi sub
 priore ætate humores a multis ejulatibus, dentitionis doloribus &c. ad
 partes capitis maxime laxas congesti fuerunt, per consuetudinem ho-
 rum humorum versus caput congestio sub pueritia ulterius durat, ac-
 cedentibus adhuc peculiaribus circumstantiis, ubi multum cadunt in
 terram, æstui solis magis exponuntur, multum cursitando sanguinem exagi-
 tant, multum occasionis ploratum offertur sub verberibus, alapis, ab ex-
 exercitio memoriæ, quæ omnia consuetudinem congestoriam ad caput con-
 firmant, ex qua oriuntur molimina ad narium hæmorrhagias, quæ vel impe-
 dite succedentes, vel emanentes, vel suppressæ, perdurantibus interim illis
 circumstantiis, rheumatismis circa caput, doloribus, stuporibus, læsionibus
 memoriæ, inflationibus faciei, ophtalmiis, otalgiis, dentium doloribus &c.
 ansam præbent, vel ubi ex diversitate temperamenti loco Hæmorrhagiæ na-

rium magis *Coryza* infestat, si hæc irregulariter succedat, varii adfectus capitis catarrhales oriuntur. Unde in omnibus his circumstantiis medici est inquirere in ætatem, quæ si sit ad 6 - 7 - 8. & ulterius annos, eo certior erit, dependere adfectus a solempni huic ætati ad caput congestione, narium respiciente Hæmorrhagiam, in cuius circumstantias proinde ulterius inquiret. Transacto secundo septenario in feminis cum pubertate inchoant menses, qui rite succedentes omnia prægressa superioris ætatis incommoda levant, interim tamen vix sine ullis molestiis primum erumpunt, & plane impeditæ succedentes aut emanentes infinita caussantur pathemata motus ad menses spectantes, & etiam in alia loca devagantes, quorum omnium causam medicus facili detegit, si ex ætatis exploratione compertum habeat, mensium instare terminum, & quomodo illi habeant. In virili sexu autem motus congestorii varias etiam ob causas occasionales in adolescentia defultant a capite in pectus, unde angustia respirationis, tussis sicca vel humida, molimina Hymoptica, quin ipsa Hæmoptysis, varii arthritici motus in scapulis aut reliquis artibus superioribus &c. sub finem adolescentiæ circa annum 21. ad 25, eo magis sub sedentaria vita, neglectu motus corporis, dispositione maxime ad congestiones hæmorrhagicas ex superioribus ætatibus adscita, motus sanguinis activi vigere incipiunt in abdomine hypochondriaci, qui, si peculiaris dispositionis hæreditariæ, variæque medicationis accedat ratio, haud raro in fluxum hæmorrhoidalem terminantur; is vero, quia nimis maturus venit, nec ideo ordinatus & constans manet, certe hinc eo gravius pathemata hypochondriaco-spastica augentur. In juventute ipsa ab anno 25. ad 35. sub concurrentibus occasionalibus causis succussionum corporis, exercitii venerei &c. congestiones versus renes, dolores lumbares, molimina ad hæmorrhoides externas, quibus tamen ut plurimum non succedentibus, varia incommoda nephritica, mictus cruenti, calculi renalis rudimenta, stranguria, dysuria, Ischuria &c. in virili ætate ab anno 35-42. & ulterius motus hæmorrhoidales auctiores vel externi, si præcipue consuetudo eorum ex proxime prægressa juventute huc transcendat, vel potissimum interni, ob tunc magis vigentem generationis actum, qui majorem sanguinis in hæc loca decubitum efficit. Quantum ex minus rite succedente fluxu hæmorrhoidum præcipue internarum oriatur calamitatis, abunde notum, & solidissime evictum ab *Illustr. Stahl. Dissert. de motu sangv. Hemorrh.* & *Dn. D. Pres. in Dissert. de Hemorrhoidibus suppressis, de hæmorrh. anomal. & insol. viis*, & nihil est communius, quam ut oriantur dirissimæ colicæ, obstructions viscerum scirrhoræ, hæcticæ, ascites, vel saltem tumores particulares, defædatione cutis ictero-dea,

deæ, ulcera varia sordida, restrictiones humorum versus caput, unde Cephalalgia, hemicrania, ophtalmia, paralyfes varia spuria, in pectore tussis sicca, asthma convulsivum &c. in inferioribus podagra, gonagra, contractura &c. maxime ab externis complicatis hæmorrh. motibus, qui deinde etiam secundum observationes *Excell. Stahl. & Dn. D. Pres.* in senili ætate maxime per-
gunt cum suis consequentiis & quorum omnium respectus manet sub consi-
stente ætate, dum ceteris paribus hic hæmorrhoidalis fluxus maxime adue-
tus continuatur, aut in ataxias coniectus eo notabilia damna inducit. In
feminis circa annum 49. cessat mensium fluxus & cum eo ad concipiendum
facultas. Cessatio mensium varia inducit pathemata hysterica, vel motus
hæmorrh. loco mensium internos & externos *vid. Dn. D. Pres. diff. de Hæm.*
fem. sub declinatione annorum circa annum 56. 63. & ulterius, quia tonus
debilitatur magis cum activitate naturæ, omnium facillime in viris natura-
lium hæmorrhagiarum defectus oriuntur, & observatur motuum palindro-
me versus pectus & caput. De his omnibus prolixius dissererit &
pathologice *Celeb. Stahl. in diff. de morborum ætatum fundam.* Ex
omnibus interim hæctenus dictis abunde constat, quod in variis æta-
tibus, in variis locis, ob varias causas natura evacuationes humo-
rum instituere gestiât, pro facilitando eorum progressu, has autem diversi-
mode impediri, unde varii heteroclitici adfectus congestionum, stagnatio-
num, spasmorum &c. quin ipsorum humorum dyscrasie enascuntur. Qua-
propter multum sane refert, ut medicus in ætatem ægroti inquirat, atque
exinde hauriat, ex qua naturali causa adfectus proveniat, an & quos ille
supponat motus naturæ hæmorrhagicos aut excretorios illi ætati solemnes,
an vero idem talem causam supponere nequeat, cum ætati incongruus sit;
id quod & in prognosi, & in methodo curandi haud minimum promittit
utilitatis. e. g. post gravia tormina ventris excernit individuum quoddam
notabilem sanguinis copiam sub depositione alvi, quale & fieri solet sub
fluxu hæmorrhoidum. Hic maxime convenit respicere ætatem, an & ta-
lis sit, in qua fiunt congestiones versus abdomen, ut proinde hæc excretio
pro salutari autocratica naturæ haberi queat, an vero nec ætas, nec reliquæ
circumstantiæ conspirent. Quodsi enim tale profluvium contingeret pu-
ero annorum 12 - 14. longe alia causa quam hæmorrhagica congestio in-
cusanda foret. Sic si puer laboraret insignibus lumborum doloribus, vel
plane mictu cruento, hæc pro congestionibus sanguinis activis hæmor-
rhoidalibus haberi non possent, quia non cadunt in hanc ætatem, adeo-
que longe alius causalis respectus habendus. Sic puer, 7 aut 8 annorum
hæmo-

hæmoptysi laboraret, illa non indicaret causam congestionis activæ idiopathicæ ad pectus, secus si foret ætas congrua, ubi simul ad internam congestionis causam activam sub methodo dirigeretur animus. In doloribus capitis aultorum & ejus variis adfectibus nemo subsumet, quod sint motus ad hæmorrhagiam narium spectantes, eamque subsecuturam, multo minus consilium formabit ad reducendum hunc fluxum, quod nec fieri cum fructu posset. Quare in hoc statu alia causa humores ad caput dirigens inquirenda erit ætati magis congrua. Sic in pectoris adfectibus, si vir annorum 45 sanguinem sput, ex idiopathica sanguinis congestionem subsumi nequit profectam Hæmoptysin; proinde alia causa, vel violenta, vel hærens in abdomine & viscere hypochondriorum cum motibus hæmorrhoidalibus forte cohærens, inquirenda erit. Si & ejusmodi motus in aliam ætatem incidunt, ratione prognoseos medicus hauriet, illos non fore regulares, sed multis ataxiis obnoxios, proinde nec ab Hæmorrhagicis motibus de reliquo adæquatis eundem salutarem eventum sperandum, qui sperari sub iusta ætate potest, eosque varias turbas daturus sanitati; id quod præcipue de irregulari successu Hæmorrhagiæ narium, hæmorrhoidum notandum. Unde medicus tales motus incongruos non prosequetur, sed potius discutiet rationaliter. Ex ætatis consideratione sciet & medicus, quod omnes adfectus, motus hæmorrhagicos quocumque modo supponentes, si ataxiæ in ordinem redigantur, multo citius & certius abigi queant & quod in cura eorum primario eo respiciendum sit, ut quantum fieri possit, congruo modo salutes Hæmorrhagici motus in ordinem dirigantur. Præterea cum constet omnes eruptiones sanguinis, si ætas haud conspiret, facilius cum congestionibus sopiri posse; inserviet ætatis consideratio & in hoc prognosi, ut, si v. g. Hæmoptysis invadat virum, sciat motus a pectore multo citius derivari posse, quam in adolescentibus; quare nec in viris hæmoptysis tantum phthiseos incutit metum. Ætatis consideratio porro manuducet medicum, ut adfectus secundum cognitionem causæ internæ illi ætati solemnis congrue tractet. Hinc ex præsentia dolorum, angustia pectoris, tussis &c. in antecessum edoctus, quid illa sub debita ætate portendat, hæc pathemata tussis & asthmatis non calidis solventibus expectorantibus, sed potius temperantibus, revellentibus, venæsectionibus ad aver-tendam Hæmoptysin tractabit.

§. II.

Quemadmodum ætas ob varias circumstantias morbis multis ansam præbet: ita cum omnia a diversitate temperamenti immutentur ratione gradus

gradus, vehementiæ, ordinis aut confusionis, & a temperamento ipsi ætatum morbi diversum accipiant schema, nec in genere omnes adfectus omnibus temperamentis æque sint familiares; quam maxime convenit, ut inter causas naturales respiciatur temperamentum. Etenim pro diversitate temperamenti variat motuum vigor, proinde humorum indoles, nec non partium solidarum, se- & excretiones; & hæ circumstantiæ omnes in causa sunt, ut morbi pro temperamenti differentia differant, quin temperamentum sæpe morbi certi existat causa. Cholericus impetuosis, activi, ex motuum vigore sanguine pollent summe fluido ac florido, & exinde potissimum ad spasmos, convulsiones, hæmorrhagias effrenas, dolores acutissimos, paucis, ad adfectus acutos impetuosos maxime proni præ sanguineis, qui non tanto gaudent motuum impetu, nec solidorum tono, nec sanguine æque sulfureis partibus ditato; unde potius sub iisdem accedentibus circumstantiis, rheumatismis, stagnationibus, inflammationibus, hæmorrhagiis moderatioribus, si eveniunt, nec non debilitationibus ob partium laxitatem, plethoræ quoque ejusque incommodis magis, quam cholericus obnoxii. Melancholicus ob animi motuumque lentorem ac humorum spissitudinem, magis pronus ad infarctus viscerum, obstructions scirrhasas, melancholicos hypochondriacos adfectus, febres quartanas &c. & quemadmodum constantissimi sunt ac pertinacissimi, ita & adfectus morboosi, si illi motibus nitantur, pertinacissime inhærent, & perdurant, licet sublata causa materiali; id quod mere temperamento adscribendum. Ob strictum corporis habitum febribus acutis non æque expositi, nec illas æque feliciter superant, nec spasmi convulsivi ipsis adeo facile eveniunt, ubi autem, eo certe sunt pertinaciores. Phlegmaticus animo torpidi, ac corpore naturaliter cachectico in consideratione ad reliqua temperamenta præditi, inclinant in morbos ex dyscrasia humorum mucido-vappida, comatosos, paralyticos, hydropes, ulcerationes, scabies, catarrhos suffocativos, coryzas, lippitudines &c. ex temperamenti sui indole naturaliter. Hæc omnia satis demonstrant, quod temperamentum diversorum morborum fieri queat causa, dum ratione animi, motus humorum, constitutionisque solidorum magna adest diversitas, cui accedentes occasionales causæ eo facilius grave momentum addunt, & morbos generant, sed tales, qui respondent temperamento. Probe itaque inquirendum in morbo, an etiam ratione temperamenti ad eum inclinent, & quatenus temperamentum naturalis ejus causa existat. Exinde enim non modo remedia quadrantia eligi poterunt, sed & in antecessum constabit, quid de successu morbi & curæ sperandum sit, an

remedia conducant activa aut leniora, quamdiu insistendum eorum usui; quid circa diætam & regimen observandum. Nec minus temperamenti scrutatio faciet ad materiales morbi causæ cognitionem v.g. in variis congestionibus ab ætate pendentibus sæpe adest causâ sanguinea, sæpe vero serosa, illa urgens hæmorrhagias, hæc evacuationem becchicam. Quæ causæ diversitas melius longe intelligetur, si consideres temperamentum. Cholericis enim & sanguineis purioribus de doloribus capitis conquirantibus, facile medicus intelliget, causam adesse sanguineam, & congestionem dolores inducentem tendere ad excretionem sanguinis per Hæmorrhagiam ætati congruam; phlegmaticos autem vel sanguineo-phlegmaticos sua pathemata obtusa, prementia, gravativa, contrahere ex stagnatione humorum a congestionem serosa evacuationem becchicam respiciente. Quemadmodum etiam suppressio diversarum evacuationum diversos adfectus inducit Temperamento convenientes, & v. g. Hæmorrhagia narium suppressa infert ophthalmias sanguineas, rubores faciei, erysipelata, dolores capitis acutos lancinantes; coryza e contra infert ophthalmias serosas, inflationes faciei œdematosas, ulceratorias stases, dolores gravativos, tumores glandularum: ita, uti dictum, consideratio temperamenti non tantum ad meliorem materialis causæ dignotionem, sed exinde potissimum ad congruam eligendam curandi methodum faciet; licet interim congestionis ad caput idem maneat respectus. Sic catarrhi suffocativi & asthmatis spastici differentia optime ex consideratione temperamenti illucescit; sic congestiones humorum versus pectus in melancholicis & cholericis siccioribus tussés pariunt siccas, scirrhus sanguineos, hæmoptyses &c. in sanguineis autem cum phlegmatico mixtis, tussés catarrhales, excretiones mucidas, scirrhus phlegmaticos producant. Congestiones ad abdomen in siccioribus spasmos acutos colicos, Hæmorrhoidales, vomitus cruentos, scirrhus, hæcticam, vel fluxus sanguineos inducunt; in humidis autem multas flatulentias, vomitus mucidos, loco Hæmorrhagiarum diarrhoeas, vel his emanantibus obstructiones mucidas, cachexiam, hydropes, & ad dyscrasiam sanguinis mucido-vappidam disponunt multo facilius. Hic ubique respectu ætatis locus erit congestionis activæ considerandæ, causæ materialis autem diversitas a priori in omnibus talibus adfectibus ex temperamenti examine quam clarissime patefiet. Unde etiam constabit recta horum adfectuum tractatio, eorundemque præservatio secundum omnes necessarias cautelas. v.g. utrum in doloribus capitis adhibenda sint temperantia ant-orgastica, vel ant-catarrhalia; venæsectiones, vel purgationes &c.

§. III.

In consideratione caussarum naturalium medicus non minus respicere debet ad differentiam sexus; quæ non quidem per se absolute morbos ingenerat, sed quatenus in vario sexu variæ circumstantiæ occurrunt, quæ sua præsentia ad faciliorem certorum adfectuum in hoc sexu præ alio occasionem suppeditant. Quemadmodum autem diversitas sexus potissimum in organis genitalibus consistit, & variis ad generationem inde spectantibus requisitis: ita circumstantiæ pariter, quæ potissimum morbis occasionem largiuntur ab his organis diversis, & diversis ad generationem concurrentibus rebus petendæ sunt. Viri enim pro generatione sobolis sperma suppeditant, & pro ejus secretionem instructi testiculis, hoc vero sperma non continuo excernitur, sed, dum interim ejus secretio perennat, continuo ad sanguinem regreditur. Qui humor, cum sit summe volatilis spirituosæ indolis elasticæ, & sanguini fortiorem motum & partibus majorem conciliat tonum, animique per indirectum majorem alacritatem. Hinc & viri robustiores feminis, & ob majorem tonum, ac fluidorum motum, quia primo ad recipiendas ex aëre injurias non adeo habiles, & deinde omnes secretiones melius vigent cum excretionibus, tantam non habent ad morbos proclivitatem, iisque superandis majoribus pollent viribus, habito tamen temperamenti & reliquorum respectu. Adeoque causæ in viris sub morbis ordinariæ supponuntur vehementiores, quam in feminis ad turbandam sanitatem aptæ. Cum hoc ipso generationis negotio junguntur in viris præcipue excretiones Hæmorrhoidales, vel saltem ad eas molesta molimina, quæ & inde viris præ feminis propriæ magis existunt, dum in his semper viget fluxus menstruus. Hæmorrhoides autem cum non semper ad fluxum perveniant in omnibus individuis, & idem fluxus facile turbetur, in priori casu molimina Hæmorrhoidalia gravia pathemata, in posteriori autem turbatio vel suppressio actualis fluxus longe periculosiora superius partim recensita, inducunt; sub quorum præsentia ratione sexus virilis semper habenda erit hujus fluxus ratio. Et sic per sexus circumstantias virilis magis inclinatur ad hæmorrhagias narium, hæmoptysin, earumque consecutaria proinde viri facilius corripuntur adfectibus pectoris phthisicis & ejusmodi. In feminis eo major occurrit differentia, cur illæ præ viris variis morbis specialibus exponantur, dependens a generationis negotio. Circa pubertatem anno 14 ob foetus respectum menses moluntur, frequentissime erumpunt, qui impeditæ succedentes mirifica inducunt pathemata, cum tamen ante hunc terminum satis sanæ fuerint, & sic initium mensium

mensium fit initium morborum. Fluentes autem menses quot non in suo ulteriori successu ataxiis exponuntur in defectu, excessu, quæ anomalix circulum sanguinis per venam portæ & abdominis viscera non tantum turbant, sed & varias heteroclitias humorum ad remotiora loca metastases regurgitatorias caussantur, ubi in omnibus talibus adfectibus hæc circumstantia soli sexui propria maximam meretur considerationem. Deinde in feminis status graviditatis, & is iterum secundum diversas initii, medii & finis rationes, status puerperii, lochiorum fluxus, status lactationis considerandus, quæ differentia, sexus differentia innituntur, adeoque specificè feminas tantum morbis exponunt, a quibus viri immunes manent.

§. IV.

Ad naturales causas, quæ in variis morbis occurrunt, concurrunt, & eos vel primario producant, vel certe fovant ac protrahunt, pertinent corporis nostri humores, non universales tantum, sed & particulares ex universalibus secernendi. Universales sanguis, serum ac lymphæ, quatenus invicem commixti confusaneam humorum massam constituunt, sæpius ultra solitum augentur, & hinc capacitatem viarum, motuumque proportionem longissime exsuperant. Quæ abundantia humorum sub titulo plethoræ veniens, quam fecunda existat morborum mater, a priori ex dictis facili deducitur, a posteriori in ipsis morbis perspicitur dilucide. Quapropter maxime opus est, ut medicus in talibus adfectibus, quæ partim a plethora induci solent, partim propter eam active a natura instituuntur, quales sunt variæ congestionum rheumaticarum, spasmodum &c. species, inquiret, quatenus in individuo occurrat plethoricus status. Et profecto hic multo majore consideratione dignus est, quum receptæ inter multos hypotheses dyscrasiarum falsarum, acidarum &c. quæ spiculis suis rodant partes nervosas, & hinc varia pathemata spasticorum dolorum inducant. Quæ hypothesis multis noxiis & inutilibus tentaminibus ansam daret, nec multa correctione particularum sanguinis quidquam efficeretur in illis morbis, quos mera plethora ingenerat, sed potius totus adfectus in dies magis corrumpetur. Cavendum autem est, ne ex solo habitu athletico turgido, sanguineo ac rubicundo, plethora iudicetur; datur enim & plethora ad vasa, datur plethora commota, datur plethora particularis e.g. in malo hypochondriaco individua sæpe sunt macilenta, ut vix putares in illis quærendam esse abundantiam humorum, & licet hoc quoad reliquum habitum sæpe concedendum sit, in hypochondriis tamen adest humorum stagnatio, impediens liberum per abdominis viscera ad reliquas corporis partes transitum ac refluxum, va-

sa hinc venæ portæ & in visceribus radicos ramos necessario ultra solitum implens, distendens, & magis magisque motuum energiam eludens, unde in hoc particulari loco abundant humores. Videndum porro est, quatenus cum plethora conjuncta sit sanguinis spissitudo, id quod ut plurimum; siquidem & plethora motum sanguinis impedit, & ob plethoram subjecta ad motus subeundos ineptiora redduntur; ut secundum hanc considerationem primum imminuatur plethora, quo deinde & spissitudini eo citius, certius & securius, debitis adminiculis succurri queat. Respiciendum pariter est ad reliquas humorum dyscrasias sub certis adfectibus morbosis, & videndum proinde, an humores sint nimis sulfurei, uti sunt in variis sanguinis spontaneis ebullitionibus sub Hæmorrhagiis, congestionibus dolorificis &c. vel nimia serosa aut mucosa impuritate infecti, uti in catarrhis diuturnis, scabie, ulcerosis adfectibus &c. idque partim ex adfectus speciali indole & symptomatibus, partim ex consideratione vitæ generis, diætæ, temperamenti &c. concludendum. Particulares humores, saliva, mucus, urina, bilis, lacrymæ, axungia aurium, sperma, quatenus in separatis locis hærent, in separatis earum partium adfectibus sunt examinandi, an nimis abundant, an deficient, quomodo se habeant ratione consistentiæ, an nimis fluidi, an nimis spissi, quomodo a reliquis proprietatibus naturalibus ratione coloris, odoris &c. aberrant; & videndum, quatenus vitientur hi humores ab organo suæ secretionis, aut pro re nata excretionis, vel quatenus ipsi vitient suum organum, & ex impedita debita secretionis ac excretionis alia loca remotiora, quin humores universales labem contrahant. e. g. hepar est organum secretionis bilis, adeoque bilis respectu hepatis particularis humor. Hujus legitima secretionis & excretio supponit debitam humoris crasin ratione consistentiæ, ne partibus damnum inferat legitimam etiam crasin ratione indolis, non minus supponit hepatis legitimum statum. Hinc bilis dyscrasiæ variæ adfectuum hepaticorum evadunt causæ, vicissim hepatis vitium corrumpit crasin bilis eiusque plane secretionem impedit promptam. Bilis enim nimis spissa sensim hepatis poros bilarios, hinc organum secretionis & remotionis ulterioris, cum tempore ipsum ductum hepaticum ac cholidochum, & sic organum excretionis, quin ipsam vesiculam fellis organum asservationis, infarcit ac obstruit: hepar autem ex aliis causis obstructum vel humoribus præturgidum non admittit facilem secretionem & excretionem bilis, quare ob majorem moram vitium in crasi consistentiæ ac indolis contrahit. Quia autem in utraque causâ bilis non sufficienter ex sanguine secedere potest, regurgitat ad sanguinem, unde eveniunt febres biliosæ, color icterodes, verus icterus, per-

petui interni orgasmi sanguinis, obstructions alvi, decolorationes facum &c. in omnibus his adfectibus facile pater, quod causa adsit ex vitio bilis. Quare respiciendum erit, quatenus vitiata sit ejus se- ac excretio, vel ab ipsius humoris dyscrasia spisso- mucida, ac exinde vitiatur & hepatis symptomatice ductus, vel quatenus ab hepatis labe progressa idiopathica corrupta sit bilis, ut exinde & remotiores partes in consensum trahantur. Quemadmodum tamen hi humores particulares ex universalibus sequestrantur; ita & ab eorundem indole participant. Quare & ex eorum conditione cognoscitur subinde universalium humorum indoles; nisi quidem, ut supra monitum labem contraxerint ex idiopathico suae secretionis vel excretionis organi vitio. Sic sudor, urina, lacrymae, mucus, si vel quantitate excedant, vel in sua crasi a naturali aberrant multum, indicant constitutionem sanguinis vel nimis ferosam, vel sulfuream, vel salinam, vel mucidam. Ex qua consideratione simul patebit, adfectus tales particulares certarum partium v. g. oculorum, narium &c. ex peculiari humoris, qui ibi secernitur & excernitur, conditione praeternaturali symptomatice dependentes, non prius sublatum iri, quam correcta sufficienter tota humorum massa.

§. V.

Prouti humorum varia constitutio vel universalium vel particularium, universales aut particulares effectus exserit, praecipue in partes solidas molles earumque motus: ita vicissim solidorum differens status praeternaturalis sive universalis sive particularis humores varie alterare observatur, & ex hoc fundamento humorum morborum eorumque itidem motuum evadere causa. Haec solidarum partium vitia fluidorum labem, sive eam ipsa produxerunt, sive ab alia causa accedente accesserit, eo magis alunt & confirmant. Qua de re inquirendum etiam animo judicioso erit sub adfectibus morboris, quomodo ratione toni se habeant muscoli, membranae ac nervi, an ille nimis tensus, an vero nimis remissus sit; siquidem, uti dictum, haec diversitas non tantum in genere morbos humorum, sed eos diversos producit. v. g. atonia intestinorum ex quacunque causa contracta producit flatulentiam, circulum sanguinis per abdominis viscera turbat, inde stagnationes, ex stagnationibus spissitudo, ex hac secretionum torpor, unde dyscrasiae variae, mucidae, biliosae, salinae, paucis, omnia mali hypochondriaci symptomata. *vid. Excell. Dn. D. Stahl dissert. de malo hypoch.* cum tamen de reliquo ante accessum atoniae humores satis exstiterint legitimi. Sic ventriculi atonia debilitat concoctionem, elaborationem ac distributionem chyli, cruditates hinc augentur non tantum primarum viarum, sed

& successive humorum, quare ex atonia ventriculi malum idem hypochondriacum confirmatur, nec non vitia hepatis, glandularum mesaraicarum successive producuntur & febres variæ intermittentes. Atonia uteri steriles reddit feminas, fluxum menstruum turbando, & conceptionem impediendo. Atonia generalis musculosarum partium innumera mala producit, & præcipue plethoræ accremento cum cachexia conjunctæ amicissime favet. Pariter se res habet, ubi tonus nimis tensus est, quippe tunc impedit liberum humorum progressum, varias ad alia loca inconditas regurgitationes efficit, quæ vero penitus expendere me non attinet. Circa tonum tamen nimis intensum sub spasmii præsentia paucis addo, probe examinandum esse, quatenus ille active aut passive eveniat, active ut plurimum propter evacuationes humorum impetrandas. Circa atoniam vero videndum, utrum illa ex humoribus in partibus subsistentibus iisque vitiatis, vel alia externa causa accidat, an vero toni remissio ex causa morali, mœrore, tristitia, metu profecta, & sic humoris a posteriori induxerit vitium in illa parte, quæ speciatim affligitur. Quæ omnes circumstantiæ ponderandæ sunt, ut causæ variæ eundem effectum producentes rite distinguantur, & in medendi methodo nulla confusio oriatur.

§. VI.

E rebus, quæ sanitatem varie turbare valent, sunt res ita dictæ sex non-naturales, & inter has primo loco ponenda Excreta & Retenta. Ubi considerandum in genere, utrum, quæ naturaliter excerni debent, juste, debite, ordinate ac sufficienter excernantur ad proportionem ingestorum & status individualis, an vero in hoc quicquam deficiat vel excedat. Jam vero excretionem sunt vel naturales, vel artificiales, eæque aut universales aut particulares humorum vel universalium vel particularium. Primo itaque loco excreta naturalia ponderabo, quorum universalissima existit excretio per peripheriam, transpiratio dicta insensibilis, quæ parum aucta diaphnœ, auctior & hæc sudor appellatur. Hæc excretio quemadmodum continuo ad omnia momenta respectively contingit plus minusve, & per eam eodem gradu multæ particulæ seroso-salinæ, sulfureæ volatiliores, perpetuum exhalant, ideoque universalissimæ, respectu totius corporis, existit utilitatis: ita & eadem vehementius turbata in suo successu debito generalissima morborum evadit causa, ac infinita mala producit, & successive ad dyscrasias humorum seroso-salfas, sulfureas acres, mucido-vappidas, pro diversitate temperamenti, disponit, ipsis solidis partibus infert damnum, nec non ipsos motus alterat, febri-

febris anſam dat catarrhalibus , acutis , malignis petechizantibus. *vid. differt. Stabl. de transpiratione impedita.* Multo autem excellentius evadit damnum , quando hæc excretio ſub qualicunque ſui augmento turbata & ſimul ac ſemel reſſa fuit , præcipue , ſi ſudores ſpontanei certis temporum periodis redeuntes inhibentur. Inſuper , cum hæc excretio maxime ſit univerſalis loco , utilitate & neceſſitate , in omni morbo exinde ad ejus ſucceſſum reſpicere debet medicus , quatenus ataxiæ ejus vel primario morbo anſam dederunt , vel ſaltem concurrentes eundem deteriorant. Maxime tamen in illis individuis , quæ ratione laxioris corporis naturaliter magis ad diapnoën inclinant præ ſtrictioribus , ac abundante lymphæ ſero mucoſo imprægnata. Qui ſi variis catarrhis capitis & pectoris , diarrhœis cum torminibus ventris junctis , gravitatibus artuum infeſtantur , aut ubi adfectus indoles ſatis clare demonſtrat cauſſam ſeroſam , ubi & varii urgent ſpaſmi , ſtranguriæ , dyſuriæ , arthritidis vaga &c. opus eſt inquirere , an ad ſudores fuerint proclives , an illi turbati ſint in ſucceſſu , utrum admiferint auram frigidam , ob ſic ſich etwan erſâltet , præſertim ſub certis aëris conſtitutionibus circa verem aut autumnum ; ubi plurimi dicti ortum ſumunt ex turbata transpiratione. Interdum in particularium locorum ſudores inquirendum , axillarum , inguinum , pedum , quando præter reliqua ſymptomata tumores in illis locis urgent glandularum , rheumatismis circa iſtas partes ſtipati , aut ſimul pertinaces fiunt ſeroſæ ad caput congeſtiones , aſthmata inſuper & tuſſes inducuntur , an forte ejusmodi particulares ſudores ſolemnes ſuppreſſi ſint , quamdiu , quibus cauſſis externis aut internis , qua medicatione incongrua ; ut proinde eo melius ex ſpecialis hujus cauſſæ cognitione particularis , per conſenſum tales univerſales inducentis effectus , conſilium formari queat de revocandis , ſi fieri poſſet iſtis particularibus excretionibus , aut ſubſtituendis aliis convenientibus analogis. Per dictam transpirationem ordinariam cum ordinariæ humorum impuritates ordinarie excernantur ſub halitus , diapnoës , aut ſudoris forma ; ita ſi quæ adſunt in corpore qualitate multum deteriores , hæc quidem itidem cum hac peripherica excretionem iſdem motibus ad cutem protruduntur , ſed varias exanthematum ſpecies conſtituunt. Quare etiam ſub examine in hanc excretionem periphericam imprimis ſub adfectibus infantum ac puerorum (quibus præ aliis ob abundantiam lymphæ ac ſeri exanthemata ſunt ſolemnia ;) nec non in adultioribus , ubi variæ adſunt oppleſiones pectoris , tuſſes ferinæ &c. nec aliæ cauſſæ quadrant , exploretur , an forte adfuerint effloreſcentiæ cutis ſcæ.

scabiosæ, tinea, capitis crusta lactea, pro diversitate ætatis: in pueris, an habuerint familiaria isti ætati exanthemata variolarum aut morbillorum, ad quæ in talibus semper est respiciendum, ubi citra notabilem aliam causam incurrunt commotiones febriles cum symptomatibus variolis & morbillis frequentibus, aut cum his aliquid adfectus habent analogi. Hodie per diætam nimis calidam, sub aëris tamen epidemica constitutione haud quadrante, & per contagium maxime, populariter regnat purpura, & vix non omnibus tantum accedere morbis observatur. Proinde & sub adfectibus, quo sunt intricatiores & a consueto suo genio alieniores, semper suspicio veniat hic saltem locorum, de latitante complicata purpura, ac totus adfectus cum summa circumspeditione tractetur; eo magis hoc observandum, cum & ipsa purpura idiopathica alius sæpe morbi larva se tegat e.g. febrium intermittentium, spasmodum, convulsionum, epileptiarum, vomituum, vesicæ & urinariorum organorum adfectuum &c. Quo vero melius constet de speciali hac symptomatum, sæpe mirabilium, causa purpuræ, quærantur ægri, an inclinent ad purpuram, an ea aliquando jam effloruerit, an adsint diversa ejus signa attendatur, v.g. pruritus cutis & odor sudoris specificus ille acidus. Saltem in dispositis ad purpuram ratione temperamenti & delicatioris vitæ generis, maxime in feminis, & puerperis, sæpe præsumenda erit latitans hæc concurrens causa, & sic ab omni medicatione impetuosa, calida, abstinendum. In certis adfectibus, vel eorum immutationibus examinandum, an plane purpura retrocesserit; quippe hæc vel impedita erumpens, vel magis adhuc retrocedens incredibilia producit pathemata. Excretiones reliquæ universales quidem respectu utilitatis, ac individualis successus, ratione temporis tamen & loci particulares, sunt urinæ ac fæcum alvinarum, quæ pariter in omni morbo fere respiciendæ. vid. sup. §. ult. præc. cap. Præsertim circa urinam observandum, an illa sufficienter fluat, in consistentia, calore & indole individuo accommodata recte se habeat, an vero sub certis adfectibus deficiat, & sic præcipue impedita se vel excretio multis pathematibus præbeat ansam, ut fieri solet sub adfectibus spasticis vesicæ, renum nephriticis, calculosis itidem spasticis, ubi per impeditam potissimum urinæ secretionem impuritates in sanguine remanent, dyscrasia inducitur falsa & sulfurea, unde sudores penitus excernuntur urinosi; nec non exinde, si præcipue sudores non respondeant, tumores œdematosos, anasorcodes, quin asciticos inductos fuisse, passim testantur auctores. Circa

L
alvi-

alvinam excretionem consideretur, an illa debite succedat, an obstructa sit, & pathemata proinde anxia, flatulenta, asthmatica, capitis dolores, punctiones laterum &c. inferat, vel augeat. In certis circumstantiis excretorum per alvum habenda erit ratio, & v.g. in pueris, qui atrophici sunt sine intumescencia & duritie ventris, sine febre &c. ubi & reliqua conspirant, an vermes unquam per alvum excreti fuerint, inquiratur si & requirat necessitas, dentur anthelmintica secura, quæ simul aliis respectibus, resolutioni & depurationi humorum satisfaciunt, subjunctis tutissimis laxantibus, & jungatur, ut sub depositione alvi fæces examinent, utrum cum illis verminosa quædam pullities excernatur. Sub aliis circumstantiis examinanda fæces ratione odoris ac coloris peregrini, ubi cavendum, ne ex medicamentis aut cibis, vel potibus alteratæ falso dijudicentur.

§. VII.

Ad excretionem particulares maxime ratione loci pertinent hæmorrhagiæ, vel quæ in aliis temperamentis suppleant earum locum becchiæ serosæ evacuationes. Hæ excretiones cum loco differant pro differentia ætatis, uti superius dictum, hinc in adfectibus variis ad differentem illum Hæmorrhagiarum successum respectu loci respiciendum erit. In puerili ætate congestiones hæmorrhagicæ ordinariæ versus caput contingunt, & sanguinis eruptionibus vel plane non, vel difficulter succedentibus vestigia legunt multa pathemata cephalalgica, hebetudines sensuum in- & exteriorum, ophtalmiæ, oralgia, convulsiones, adfectus faucium inflammatorii &c. in quibus omnibus adfectibus examinandum, an individuum inclinet ad hæmorrhagias narium, an suppressæ, quomodo & quamdiu, an ex eo tempore maxime viguerit adfectus. Aut si in aliis temperamentis pathemata serosam magis indolem arguunt, dolores magis sunt obtusi, varii adsunt catarrhales adfectus, inquiratur, an frequens fuerit coryza, vel saltem copiosa muci per nares ordinaria excretio, vel aliæ becchiæ evacuationes per sputationes periodicas, manationes aurium, oculorum &c. & an illæ succedant adhuc pro solito, nec ne; quo de causa ex his omnibus cohibitæ, vel sanguineæ, vel serosæ excretionis, adfectum vel sanguineum, vel catarrhalem producentis melius constet, & omnia tam diagnostice, quam practice accuratius distinguantur. In provectionibus, ubi pectoris urgent adfectus, semper respiciendum ad congestionem activam evacuationem quamdam intendentem. Proinde quærendum,

utrum

utrum in pueritia frequentes habuerint hæmorrhagias narium, vel earum loco coryzas aut catarrhales adfectus circa caput cum notabili evacuatione stipatos, (si nempe in pectore magis adparent pathemata mucida) utrum excretio ex pectore becchica jam adfuerit, per notabile autem tempus cessaverit cum succedente in locum asthma &c. an vero in aliis temperamentis plane præcesserit hæmoptysis, vel utrum aliæ læsiones pulmonum cum notabili conjunctæ evacuatione, uti fit in peripnevmonia. Sub ulteriori ætate, ubi instant varii hypochondriaci motus, colici dolores, vomitus vacui, nephritici adfectus, calculosi, spasmi vesicæ, malum ischiadicum, podagra, gonagra, vel in aliis temperamentis multæ flatulentia, colicæ mucidæ, stupores, paralytodei tumores pedum, semper respiciatur ad evacuationes, vel sanguinis in prioribus per hæmorrhoides, vel in posterioribus feri sanguinis loco per diarrhœas periodicas, diuresis largiorem, vomitus mucidos, ad summum hæmorrhoides albas mucidas. Hinc examinetur, utrum subjectum unquam habuerit fluxum hæmorrhoidalem internum, aut externum, vel tantum cæcas hæmorrhoidum excrecentias, quamdiu fluxerit, quam ordinate, quibus modis & quamdiu suppressus vel in ataxias coniectus; an vero dispositio certe vel ex peculiari jure hæreditario ad hunc fluxum adsit, vel ex prægressa ætate in genere, ubi fuerunt congestiones & evacuationes sanguinis per nares aut ex pectore. Quando pathemata non adeo acuta instant, sed magis obtusa in abdomine ac pedibus, quærendum, an in juventute adfuerint multæ coryzæ, tussis mucidæ catarrhales, & in ulteriori ætate in harum locum successerint diarrhœæ spontaneæ periodicæ, diureses, sudores pedum, an & hæc & quatenus suppressa. Et hæc omnia in viris.

§. VIII.

In feminis enim omnium excretionum fere locum supplet menstrua purgatio. Quæ quemadmodum rite succedens sanitatem optime tuetur; ita quocunque turbata modo lernam malorum inducit. Et cum omnibus feminis solemnis sit, ob varias autem causas maxime ataxiis exposita, & illæ tantum non unica causa sint morbosorum symptomatum in feminis: hinc, ubi feminæ ægrotant, semper ad hanc excretionem erit respiciendum, & quærendum, quomodo menses habeant, an excedant, an deficient, vel in totum, vel in tantum, quamdiu deficient; & hæc quæstio eo magis per circumstantias est ingerenda, quo frequentius femi-

nã dicere solent, quod omnia legitime habeant ; ubi enim adfectus hysterici urgent, & his similes, semper de quibuscunque ataxiis mensium valebit suspicio. Quando menses fluunt, inquirendum per quot dies, quanta copia, ut constet, an respectu temperamenti, vitæ generis, diætæ, sit ille sufficiens & proportionatus fluxus ; & sic in puellis sciscitandum, an menses plane nondum habuerint, cum tamen per ætatem debuissent & potuissent. Quia autem hic fluxus varie naturaliter infringitur sub graviditate & lactatione semper videndum in adfectibus feminarum, an maritatæ sint, nec ne, an gravidæ nec ne, an lactantes nec ne. Et ubi in maritatis extra has circumstantias hysterica urgent pathemata, inquiretur, an habuerint liberos, quando ex puerperio ultimo evaserint, an in illo lochiorum fluxus legitimus fuerit cum justa recessione secundinarum, & an post puerperium redierint menses, nec nec, quo melius constet, si forte ex puerperio contraxerint menses labem. Idque medico occasionem præbebit, ulterius, expiscandi in statum uteri & partium connexarum. Excedente fluxu menstruo in maritatis, inquiretur, an demum post puerperium talis evenerit, & quantum sit irregularis ratione menstruæ periodi ; ex quo probabiliter medicus hauriet pro causâ excedentis fluxus vitium qualecunque uteri ac genitalium ex puerperio contractum, idque in hoc vel per medicationem præposteram, vel per obstetricem incautam, vel per remanentes secundinarum portiones ex quocunque incongruo regimine animi corporisque. In non maritatis, aut viduis, ubi excedunt menses, probe tamquam causa, temperamentum, consuetudo, vitæ genus, diætâ, medicatio sub pathematum hystericorum exacerbatione ponderanda, quæ si non conspicerent, suspectus semper erit immodicus talis fluxus. Pariter sub graviditate hic fluxus respiciatur mensium, quatenus quidem ad tempus naturaliter per & propter fœtum suppressus, interim plethoram, cui consumendæ fœtus, neglectis voluntariis corporis motibus, haud sufficit, nimium adauget, circulum sanguinis graviter turbat, colicis anotericis, suffocationibus, Hæmoptysi, narium Hæmorrhagiis incongruis iisque enormibus occasionem suppeditat, aut pro re nata fluxibus uterinis irregularibus, moliminibus hæmorrhoidalibus favet, paucis ad abortum disponit, & si hæc dispositio vel unico animi pathemate confirmetur, inducit eundem. Quæ consideratio justæ causæ, justam indicabit methodum. Sub puerperio numquam non habenda est ratio fluxus lochialis, cujus ataxiæ varias febres lochiales, inflammatorias genitalium, acutas, malignas, purpu-

ratas albas &c. inducunt. Quare sciscitandum, an ille pro statu indivi-
dui plethorico, temperamenti, consuetudinis, prægressorum lochiorum
conditione sufficienter fluat, nec ne, vel plane suppressus sit; & licet di-
cant, quod sufficienter fluat, uti superius de ordinario mensium fluxu di-
ctum, si tamen pathemata urgent imi ventris, numquam medicus dictis
habeat fidem, sed congruo & circumspecto pergat consilio. Reliquæ
excretionēs particulares, lactis, spermatis, lacrymarum, axungiae aurium,
muci, semper in vitiis organorum, in quibus secernuntur, & per quæ ex-
cernuntur, aut in labe partium, quæ cum illis organis quocumque mo-
do conspirant, considerentur ratione quantitatis, ac qualitatis, & qua-
tenus remotiores partes exinde in consensum trahantur & adficientur.

§. IX.

Quantum attinet ad excreta artificialia, occurrunt evacuatio-
nes sanguinis per venæsectiones, scarificationes, adplicationes hirudi-
num, quæ an iuste administrentur, an adsuetae neglectæ sint, sub pathe-
matibus a plethora profectis inquirendum. Serosæ autem per setacea,
fonticulos, laxationes, diureses, sudationes in balneis aut pediluviiis, in
adfectibus certis præcipue catarrhalibus respiciantur eodem modo; ubi &
interdum ulcera antiqua, fonticulorum vicem gerentia, & consolidata in-
caute sub certis circumstantiis examinanda obveniunt.

§. X.

Aër disponit ad multos morbos *vid. Dn. D. Presf. diff. de efficac. aër. ad generand. morb.* non quidem per se in abstracto, sed in concreto con-
sideratus, quatenus variis heterogeneis commixtus particulis, & in adfe-
ctionibus caloris, frigoris, siccitatis, aut humiditatis nimis alteratur. Con-
venit proinde eo magis ad aëris constitutionem respicere, quo magis ille
est causa morborum universalis. Et cum aëris notabiles alterationes po-
tissimum morbos inducant, quando evadit ille ultra solitum calidus, vel
siccus, vel humidus, frigidus, vel siccus, vel humidus; & tales alteratio-
nes maxime eveniant circa notabiles quatuor temporum anni revolutio-
nes: hinc in morbis, qui tunc obveniunt & omni jure temporum mor-
borum nomine insigniuntur, in aëris veram conditionem inquirendum e-
rit quibuscunque mathematicis aut physicis adminiculis. Hæc enim aë-
ris varia constitutio, cum sit causa communis, communes præterea mor-

ibidem; ad quæ transgredi causam immutabilem possunt dirigenda
 sunt in adfectibus vehementibus, et in eorum convulsivorum motuum
 in spasmus, ventibus bilis, coctis spasticis, Hemorrhagis
 enormibus, aut quibus ex levi causâ inordinata sunt de se
 com aliis istiusmodi excessibus indolis &c. quando procedunt ex
 thymia & effluencia in eum &c. ubi & inter causas immutabiles
 ratio habenda dispositionis hæreditariæ, quæ potissimum moribus innititur;
 ratio habenda contrariis universalis aut particularis, si circa causas
 proximæ eo scilicet designandas, cum tamen in istis vires immutabiles non
 inveniuntur, quæ nisi removerentur & præcaverentur, adfectus semper re-
 curret. (Sapere vultis proinde ego prolo, an ipse nesciat causam
 morbum agere, unde eveniat adfectus, paulatim inspicere ad morbum;
 an forte causa externa violenta sub eorum morbis occurrat, vel præcellat;
 & si forte, continuo, lapsus, istius alio, velut in occulta &c. Deinde
 ex causa ratione facta præcipue, morbum prægredientem, medicatio-
 nem in istiusmodi præcipue præcipue, v. g. si sub ventis
 insinuat, pallor cachectico, morbosus pedum, colicæ exanthæ,
 prægredientem, colicæ, diversis incongruis adhibitis, eandem super-
 dant, coactis, quædam superstitia, quibus speciatim remediis, melius sane
 archæus, coactis, istius & causam inspicere, & quædam posse
 vires, præcipue pro causa prægredientem morbum agnoscere, in-
 ducere. Istius hæc omnia deduci possunt hæc omnia, & præcipue
 circa speciem ordinationem medicamentorum multa addi, imo integram
 voluminem speciatim de hoc gloriæ explet, sed recorder, nec jam terminos
 distensionis transgredi tota esse, quare plura non addam, sed
 innoto D. H. O. præcipue præcipue præcipue hæc
 innoto præcipue præcipue præcipue

FINEM.

